

УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

На правах рукопису

Христофорова Олена Миколаївна

УДК 336.717.18 (043)

X 93

УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМИ ПОТОКАМИ БАНКУ

Спеціальність 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит

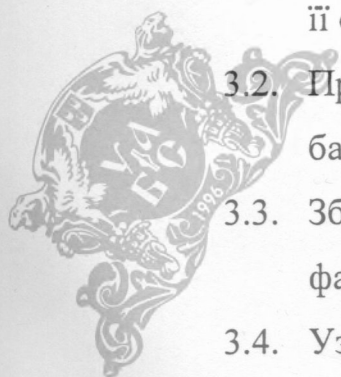
Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник
Васюренко Олег Володимирович,
доктор економічних наук,
професор

ЗМІСТ

	стор.
Вступ	4
Розділ 1	
Теоретичні основи управління кредитними потоками банку.....	11
1.1. Потоковий підхід в загальній системі управління банком.....	11
1.2. Кредитні потоки банку як базова складова в структурі його загальних фінансових потоків.....	25
1.3. Базові засади управління кредитними потоками банків.....	39
Висновки по першому розділу.....	52
Розділ 2	
Сучасні умови руху кредитних потоків банків.....	54
2.1. Загальні тенденції розвитку банківського кредитування в Україні.....	54
2.2. Ресурсна база кредитних потоків банків.....	73
2.3. Процентні ставки як факторна умова сталого руху кредитних потоків банків.....	84
Висновки по другому розділу.....	98
Розділ 3	
Напрямки вдосконалення управління кредитними потоками банку.....	100
3.1. Стратегія управління кредитними потоками банку та її основні складові.....	100
3.2. Прогнозне планування кредитних операцій банку.....	116
3.3. Збалансування структури зобов'язань банку як фактор забезпечення його кредитних операцій.....	137
3.4. Узагальнена оцінка ефективності кредитної діяльності банку.....	150

ВСТУП

Подальше реформування економічної системи України неможливо без існування й сталого розвитку її фінансового сектора, у якому значна роль відводиться банківським установам. Це обумовлено тим, що саме банки в умовах ринку є одним із найважливіших елементів структури економіки щодо організації руху грошових і капітальних ресурсів. Разом з цим, здатність банківської системи створювати гроші базується на умові, відповідно до якої банки можуть використовувати свої можливості щодо створення грошей за допомогою кредитування.

При цьому саме останні роки можна вважати періодом значних змін у процесі формування та перерозподілу фінансових ресурсів, прискореного зростання обсягів наданих кредитів. Однак, поряд із цим відчувається й недостатнє використання кредитних можливостей банків України для мультиплікативного розширення грошової маси та задоволення потреб реального сектора економіки. Проявом цього можна вважати обмеження кредитної активності банків з метою підтримання надлишкової ліквідності та зниження ймовірних фінансових ризиків. До того ж відсутність сучасних стратегій банків щодо управління кредитними потоками також має негативний вплив на здатність банківської системи забезпечувати економіку країни кредитними коштами у необхідному обсязі. Водночас залишається відкритим і питання взаємоузгодженості різноманітних функцій управління кредитним процесом принаймні у разі роботи з постійними клієнтами, доцільності розширення визначених етапів кредитування під час непередбачених змін зовнішнього середовища. Тож об'єктивно виникає низка завдань стосовно вдосконалення управління кредитними потоками банків.

Питанням дослідження різних підходів щодо кредитної діяльності банківських установ та потокових процесів у банках присвячено ряд робіт зару-

біжних і вітчизняних учених-економістів: О. Васюренка, Е. Долана, О. Євтуха, Р. Кемпбелла, В. Корнеєва, С. Лукаша, З. Луцишина, А. Мороза, Л. Примостки, П. Роуза, Л. Руденко, І. Сала, Дж. Синки та ін.

Узагальнення й аналіз опублікованих за даною проблематикою робіт дозволили зробити висновок про те, що питання, пов'язані з управлінням кредитними потоками банківських установ, недостатньо розроблені як у науковому, так і в організаційно-практичному аспектах.

Подальше поглиблення теоретичних і методичних досліджень пов'язано з необхідністю визначення засад формування стратегії управління кредитними потоками, вдосконалення прогнозування кредитних операцій банку з погляду забезпечення прийняттого рівня ліквідності, збалансування множини наданих банком кредитів та множини його зобов'язань, розробки оцінки ефективності кредитної діяльності. Наукова і практична актуальність зазначених питань і зумовила вибір теми дисертації, визначила мету і завдання дослідження.

Дисертаційна робота узгоджується з основними напрямками наукових результатів, теоретичних положень і висновків досліджень, що були проведені в рамках науково-дослідницької роботи «Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні» (0199V002342) Української академії банківської справи. У рамках даної роботи автором досліджено теоретичні аспекти управління кредитними потоками банків та обґрунтовано низку пропозицій стосовно вдосконалення цього процесу.

Метою дисертаційної роботи є розвиток теоретичних засад формування системи управління кредитними потоками банку та розробка науково-методичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності кредитної діяльності.

Відповідно до поставленої мети вирішено такі завдання:

— визначено сутність та місце потокового підходу в загальному управлінні банком;

- розкрито значення кредитних потоків банку в структурі його загальних фінансових потоків;
- узагальнено базові засади управління кредитними потоками банку;
- проведено аналіз сучасних умов стабільності та стійкості кредитних потоків банків;
- досліджено факторні умови сталості руху кредитних потоків банків;
- обґрунтовано засади стратегії управління кредитними потоками банку;
- розроблено науково-методичні підходи та рекомендації щодо вдосконалення механізму управління кредитними потоками банку.

Об'єкт дослідження – діяльність вітчизняних банків на ринку фінансових послуг щодо залучення та розміщення банківських ресурсів.

Предмет дослідження – кредитні потоки банків та методи управління ними.

У процесі дисертаційного дослідження застосовувалися різні методи, а саме: методи теоретичного узагальнення і порівняння – для розкриття змісту і сутності основ категорійного апарату управління кредитними потоками банків, уточнення окремих понять; статистичний і графічний аналіз – для аналізу, порівняння і наочного відображення статистичних даних з метою дослідження сучасних умов стабільності та стійкості кредитних потоків; системний підхід та комплексний підхід – для розкриття засад формування стратегії управління кредитними потоками банку; формалізації та економіко-математичного моделювання – для аналізу факторних умов сталого руху кредитних потоків, розробки підходів щодо прогнозного планування кредитних операцій банку та пошуку збалансованого покриття множини наданих кредитів банком множиною його зобов'язань.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові

документи з питань економічного розвитку, звітні дані Держкомстату України, Національного банку України, дані науково-дослідницьких центрів та установ, звіти окремих банків. Теоретичною основою дослідження є наукові праці вітчизняних і закордонних вчених та фахівців з питань банківської кредитної діяльності та управління кредитними потоками банків.

Наукова новизна результатів, отриманих особисто автором:

вперше:

- обґрунтовано узагальнену оцінку ефективності кредитної діяльності банку на підставі структурування її складових на однотипні та неоднотипні, визначення параметрів узгодження між очікуваним та фактичним значенням аналізованого показника відповідної складової оцінки;

- запропоновано економетричні моделі щодо визначення факторних умов сталості руху кредитних потоків банку на підставі аналізу залежностей між ключовими показниками кредитної діяльності;

дістало подальший розвиток:

- прогнозне планування кредитних операцій банку з погляду забезпечення прийнятної рівня ліквідності на основі введення у розгляд імовірнісної інтерпретації ефективного співвідношення ліквідності та доходності за окремою кредитною операцією (операціями);

- метод порівняльних перерізів щодо залучення та використання ресурсів банків шляхом визначення засад збалансованого покриття множини наданих банком кредитів множиною його зобов'язань на підставі застосування наочних елементів відображення відповідних множин;

удосконалено:

- класифікацію ознак кредитних потоків банку на основі врахування здатності їх до оборотності та розщеплення, що дозволяє визначити структуру загального кредитного потоку банку як сукупність його прямих та зворотних потоків;

– засади стратегії управління кредитними потоками банку на підставі розкриття головних її складових, до яких віднесено: збалансування структури зобов'язань банку, взаємодію з клієнтами банку, інвестиційний розвиток банку, управління кредитними ризиками та належне інформаційне забезпечення, та які слід розглядати в якості адаптаційної системи прийняття відповідних рішень.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблені науково-методичні підходи й обґрунтовані теоретичні положення стосовно вдосконалення управління кредитними потоками банків, доведені до рівня практичних рекомендацій, можуть бути використані різними банківськими установами і дозволяють:

– покращити роботу з планування кредитної діяльності банку за рахунок вдосконалення засад визначення стратегії управління кредитними потоками, узагальнюючої оцінки ефективності кредитної діяльності, розробки підходу щодо прогнозного планування кредитних операцій банку з погляду забезпечення прийняттого рівня ліквідності;

– виявити змістовність залежностей між окремими показниками кредитної діяльності банків за допомогою розроблених економетричних моделей;

– розширити базу щодо побудови ефективних процедур збалансування множини наданих банком кредитів відповідно до структури його зобов'язань за допомогою введених у розгляд критеріїв збалансованості структури зобов'язань банку з погляду розвитку його кредитних операцій та заходів щодо пошуку покриття множини наданих банком кредитів множиною його зобов'язань.

Наукові результати дисертаційної роботи знайшли практичне застосування в роботі окремих банківських установ, що підтверджується відповідними довідками. Зокрема економетричні моделі впливу депозитних та кредитних відсотків на сталість руху вихідних кредитних потоків прийнято до застосу-

вання в процесі аналітичних досліджень фінансово-аналітичного напрямку Харківською філією акціонерного комерційного банку «Мрія» (довідка №3/549-41 від 16.08.04); підхід до планування кредитних операцій банку з погляду підтримання відповідного рівня ліквідності прийнято до застосування у практичній діяльності ТОВ банк «Фінанси та кредит» (довідка №9-112100/5860 від 12.11.04); формальна процедура пошуку збалансованого покриття множини наданих банком кредитів множиною його зобов'язань та критерії оцінки цієї збалансованості прийнято до застосування при розробці відповідних заходів у практичній діяльності Харківської філії акціонерного банку «Синтез» (довідка № 31-06 від 13.01.05) (додаток А).

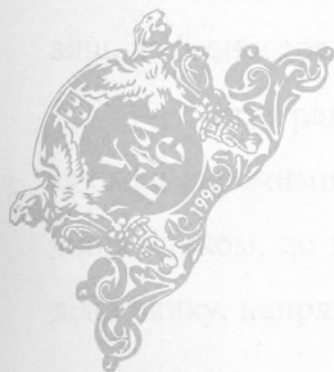
Особистий внесок здобувача в роботи, які виконано у співавторстві (№26, 69 відповідно списку опублікованих робіт за темою дисертації), полягає у наступному: запропоновано підхід до пошуку збалансованого покриття множини наданих банком кредитів множиною його зобов'язань, введено у розгляд формальні критерії збалансованості структури зобов'язань [26]; обґрунтовано підходи до визначення економічної системи як засобу переробки інформації [69].

Основні результати дисертаційного дослідження були оприлюднені на IV Міжнародній науковій конференції студентів і молодих вчених «Фінансовий та банківський менеджмент: досвід і проблеми» (м. Донецьк, 2002 р.), II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми та перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України» (м. Харків, 2002 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Менеджмент підприємницької діяльності» (м. Ялта, 2003 р.), VII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України» (м. Суми, 2004 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Реформування фінансово-кредитної системи і стимулювання економічного зростання» (м. Луцьк, 2004 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Пробле-

ми формування і розвитку фінансово-кредитної системи України» (м. Харків, 2004 р.).

Результати дисертації відображено у 15 наукових працях, у тому числі в 1 монографії; 5 робіт опубліковано в наукових журналах і збірниках наукових праць, що визнані ВАК України фаховими з економіки; 1 стаття у інших виданнях; 8 публікацій у матеріалах конференцій. Загальний обсяг опублікованих робіт складає 7,9 друк. арк., з них особисто автору належить 7,6 друк. арк.

**Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"**

State Higher Educational Institution
"UKRAINE ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМИ ПОТОКАМИ БАНКІВ

1.1. Потоковий підхід в загальній системі управління банком

Ефективне управління суб'єктом господарювання загалом та його різновидами діяльності зокрема вимагає застосування та впровадження у практичну діяльність тих або інших науково-обґрунтованих підходів, які є предметом розгляду теорії менеджменту [14, 44, 47, 85]. При цьому в теорії менеджменту при розгляді різних економічних систем, до яких безпосередньо відноситься і банк, визначається цілий комплекс наукових підходів з управління відповідними економічними процесами, або діяльністю деякого суб'єкта господарювання. Складність та різноманітність застосування конкретного підходу, перш за все, визначається рівнем ієрархії поставленої задачі з управління банком відповідно до визначеної мети та швидкоплинністю чинників внутрішнього і зовнішнього середовищ де функціонує банк.

До найбільш відомих та розповсюджених з таких підходів слід віднести:

- системний, який базується на структуруванні загальної задачі з управління банком на ряд окремих підзадач, наприклад, з погляду ранжування його окремих напрямків роботи: залучення ресурсів, їх розміщення, зменшення впливу ризикоформуючих чинників внутрішнього і зовнішнього середовищ, де безпосередньо діє банк тощо;
- інтеграційний, що припускає, насамперед, дослідження взаємозв'язку між окремими підсистемами і компонентами системи визначеного управління банком, до яких, як правило, відносяться множина структурних підрозділів банку, напрямків його діяльності, клієнтська база;

- маркетинговий, що передбачає орієнтацію системи управління на споживача, а саме, залучення клієнтів до банківської установи та розширення спектра банківських послуг;
- ситуаційний, який визначає придатність та доцільність застосування різних методів управління банком з погляду існуючих умов щодо його функціонування;
- функціональний, який полягає в тому, що комплекс задач, що виникають у системі управління банком, розглядається як сукупність функцій, які потрібно виконати для досягнення ефективності загального розвитку банку;
- процесний, що розглядає різноманітні функції управління банком як взаємозалежні;
- нормативний, який дозволяє обґрунтувати та встановити окремі обмеження в системі управління банком. З цим підходом досить тісно також взаємопов'язаний адміністративний, за допомогою якого визначається регламент відповідної підсистеми управління та поведінковий, який визначає внутрішні аспекти організації управління з погляду існування та врахування в економічних системах людського фактора тощо[11, 46, 47, 85].

Тобто в цілому, з погляду загальних основ теорії менеджменту, управління банком розглядається через визначення сталості взаємозв'язків між окремими його складовими частинами або взаємозалежності низки завдань з банківського менеджменту щодо ефективності функціонування банку та загального його розвитку (рис. 1.1, узагальнено автором за основними підходами щодо управління банком).

Однак застосування якогось одного підходу щодо управління будь-яким суб'єктом господарювання, в тому числі й банком, не може бути ефективним без декомпозиції поставлених задач у рамках всієї ієрархічної системи, в якій рішення нижніх рівнів ієрархії погоджені з рішеннями верхніх рівнів. Зокре-

ма, для підвищення активності банку на ринку кредитних послуг доцільним є застосування цілої низки підходів щодо його управління.

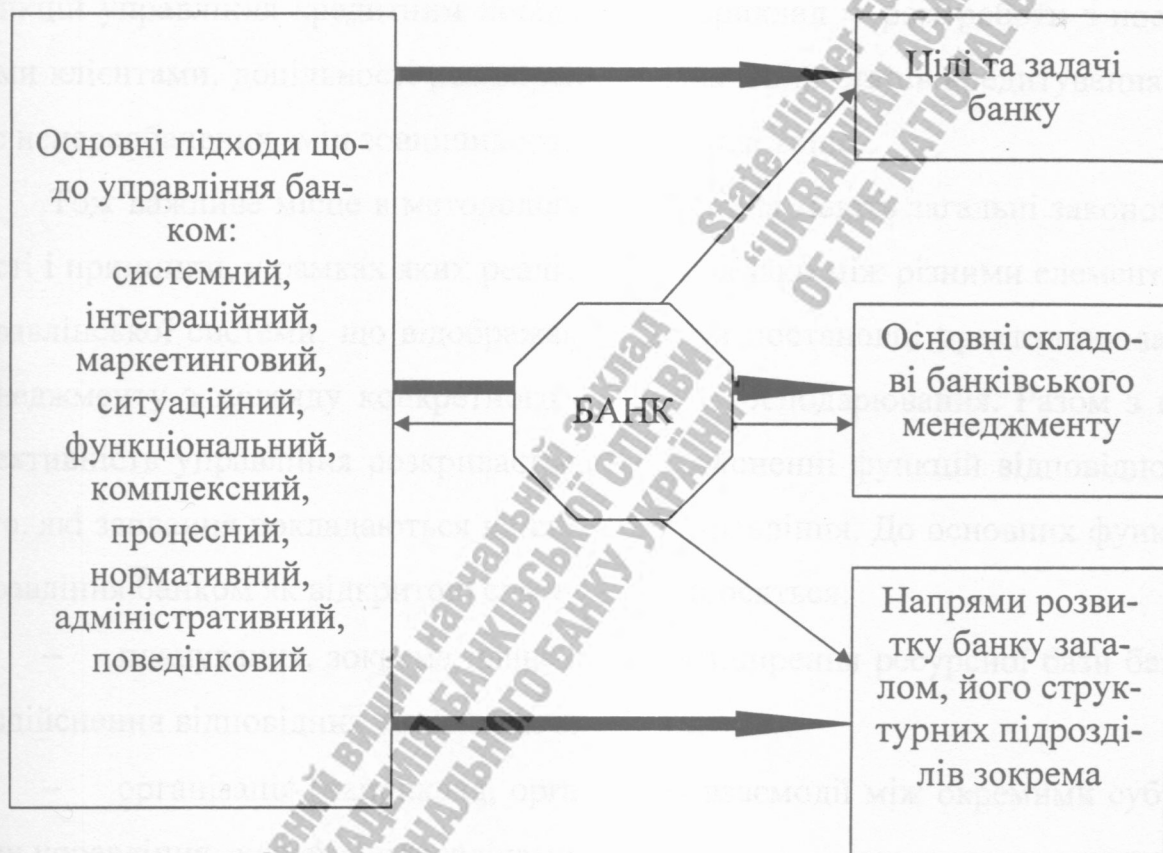

Рис. 1.1. Основні підходи в управлінні банківською діяльністю

Так у даному аспекті вартим є, насамперед, застосування системного підходу для цілей структурування загальної задачі з управління кредитною діяльністю банком. Не менш важливим у такому випадку є впровадження й адміністративного та поведінкового підходів. При цьому головним завданням щодо ефективного управління постає узгоджене застосування окремих підходів між собою у часі, виходячи з можливості банку до розв'язання поставлених перед ним задач.

Як приклад вирішення такого завдання, переважно розглядається розподіл функцій у кредитному процесі, тобто відбувається застосування процесного підходу щодо підвищення ефективності кредитування [29]. Однак, знову-таки відкритим залишається питання щодо взаємоузгодженості різноманітних функцій управління кредитним процесом, наприклад, у разі роботи з постійними клієнтами, доцільності розширення визначених етапів кредитування під час непередбачених змін зовнішнього середовища тощо.

Тож важливе місце в методології управління мають загальні закономірності і принципи, у рамках яких реалізуються зв'язки між різними елементами управлінської системи, що відображаються при постановці практичних задач менеджменту з погляду конкретного суб'єкта господарювання. Разом з цим ефективність управління розкривається і в здійсненні функцій відповідно до того, які завдання покладаються на систему управління. До основних функцій управління банком як відкритою системою відносяться:

- планування, зокрема планування розширення ресурсної бази банку та здійснення відповідних кредитних операцій;
- організація (наприклад, організація взаємодії між окремими суб'єктами управління, зокрема підрозділами банку);
- облік та аналіз використання коштів, наданих в управління банку;
- регулювання банківської діяльності у межах, які встановлюються Національним банком України (НБУ);
- контроль за здійсненням відповідних напрямків функціонування банку з метою визначення умов стійкого його розвитку [22].

Водночас слід зазначити, що досягти конкретних цілей можна лише використовуючи різні методи управління, через способи впливу суб'єкта управління на об'єкт управління та взаємодії різноманітних підходів з управління між собою.

При цьому банк як відкриту динамічну систему можна представити у вигляді деякої сукупності елементів, яка характеризується:

- множиною внутрішніх станів банку;
- множиною вхідних до банку ресурсів;
- класом функціональних перетворень щодо розміщення ресурсів банку;
- множиною припустимих обмежень, які взаємопов'язані з екзогенними факторами та функціональними перетвореннями внутрішніх станів банку [21, 22].

Тобто, загалом означені вище підходи щодо управління банківською діяльністю розкривають передусім змістовність управління банком через взаємозв'язок визначеної структурно-компонентної ієрархії головних напрямків банківського менеджменту, а саме:

- управління активами;
- управління капіталом;
- управління зобов'язаннями;
- управління ліквідністю;
- ризик-менеджмент;
- управління валютними ресурсами.

І хоча конструктивність розглянутого визначається конкретизацією розв'язуваних задач, слід підкреслити, що зазначена множина структурно-компонентної ієрархії напрямків банківського менеджменту може бути змінною відповідно до конкретного часового інтервалу. Тобто фактор часу при розгляді банку як динамічної складної системи відіграє значну роль. Тож розгляд та обрання множини науково-обґрунтованих підходів щодо управління банком повинні базуватися принаймні на двох полюсах: врахуванні класичних засад теорії менеджменту економічних систем та специфіки функціонування банку відносно синтезу комплексного аналізу його фінансово-економічного

стану з погляду безперервності у часі, тобто ступенем деталізації задач банківського менеджменту на заданому інтервалі часу. Інакше кажучи, для обрання найбільш прийняттого підходу з управління банком необхідно розглянути та застосовувати підходи щодо управління у визначений час з погляду процесів, які підлягають управлінню у конкретний момент з урахуванням найбільш впливових чинників внутрішнього та зовнішнього середовища, в якому функціонує банк.

При цьому не менш важливим залишається питання щодо обрання базового підходу в управлінні банком. Ґрунтовність такого зауваження базується

- по-перше, на необхідності встановлення взаємозалежності між вхідними та вихідними параметрами управління з погляду застосування для цього різних підходів на окремих етапах розвитку банку для досягнення цілей безперервності процесу його функціонування;
- по-друге, на визначенні послідовності у застосуванні різноманітних підходів щодо управління банком.

Для розв'язання цього питання, насамперед, слід зазначити, що ключова задача як банківської системи в цілому, так і окремого банку зокрема складається в акумулюванні фінансових ресурсів і ефективному вкладенні їх у реальний сектор економіки. Тож відповідно до цього банк є активним елементом ринкової економіки, для якої притаманні потокові процеси функціонування, сутність яких проявляється у русі фінансових ресурсів різноманітних суб'єктів господарювання [4, 24, 35, 48]. До того ж як власні, так і залучені фінансові ресурси банків перебувають у постійному русі. Це пов'язано з тим, що стабільний розвиток як економіки загалом, так і банківського сектора зокрема характеризується безперервністю руху фінансових ресурсів з можливим збільшенням їх швидкості, а відтак і можливим зменшенням потреб у високоліквідних активах [23]. Рух фінансових ресурсів трансформується у своєрідні фінансові потоки, як систему вхідних і вихідних ресурсів, створюючи єдиний

фінансовий механізм управління діяльністю банків щодо досягнення поставлених цілей. При цьому при управлінні цими фінансовими потоками банк виступає активним продуцентом банківських послуг і операцій.

Таким чином для злагодженої і безперебійної роботи банку доцільно визначити в якості базового підходу щодо його управління потокові процеси, які не лише відображають сутність його функціонування, а й дозволяють оптимізувати й синхронізувати в часі рух ресурсів, що проходять крізь усю банківську систему в ринковій економіці. Тобто основна відмінна ознака застосування потокових підходів в управлінні полягає в тому, що вони характеризують кругообіг усіх фінансових ресурсів. Більш того, цей підхід дозволяє також визначити сукупність розподілених у часі надходжень і платежів з огляду на загальну величину фінансових ресурсів кожного конкретного суб'єкта господарювання, галузі, окремого напрямку економічного розвитку. Водночас рух фінансових ресурсів можна ідентифікувати і як результат фінансової операції будь-якого господарського суб'єкта.

На основі потокового підходу здійснюється й структурування складних систем, що відкриває нові можливості для аналізу функціонування суб'єктів господарювання, оперативного та стратегічного планування їх діяльності тощо [34]. Тобто потокові процеси, що охоплюють, всі сфери ринкової економіки та їх характеристики можна розглядати в якості узагальнення та підсумку діяльності будь-якого економічного агента, що безумовно слугуватиме покращенню діяльності банків, підвищенню ефективності їх роботи на ринку фінансових послуг та фінансового посередництва.

Однак, незважаючи на таку значимість потокового підходу в управлінні банком, слід не погодитися з його беззаперечністю та очевидністю, на чому наполягає, наприклад, О. Горбунов [34, с. 3]. Підґрунтям цього є наявність визначеної множини наукових підходів до управління банком, що відмічають у своїй роботі й інші дослідники [8, 11, 22, 46, 47, 115]. Водночас не можна за-

мінити будь-який підхід, що застосовується для управління банком, на поточковий. Наприклад, існує декілька підходів щодо структурування банківських операцій, де найбільш суттєвим та розповсюдженим вважається портфельний [53, 56, 114]. Тож, на нашу думку, більш доречним є визначення потокового підходу в якості базового, здатного об'єднати усі існуючі підходи з управління різноманітними напрямками банківської діяльності, або структурними підрозділами банку.

При цьому слід враховувати, що застосування потокового підходу в якості базової складової в управлінні банком є досить виправданим не лише з погляду трансформації грошових ресурсів завдяки банківським установам. До визначення потокового підходу в якості базового спонукає розгляд загальних теорій з управління банком, окремими напрямками банківської діяльності.

Звісно, що у будь-якому випадку для належного функціонування банку, як було зазначено вище, потрібна відповідна фінансова база. Це передбачає в якості теоретичної основи управління банком застосовувати так звану ресурсну теорію, яка обумовлює постійне врахування визначення ресурсного дефіциту банку та його ліквідацію для досягнення поставлених цілей. Відповідно до цієї теорії ефективність управління банком полягає у визначенні якісної та кількісної оцінки його ресурсного потенціалу, здатності банку до ефективного його використання. При цьому важливим моментом у даній теорії є врахування можливості перетворення фінансових ресурсів банку в інші види ресурсів, які необхідні для його успішного функціонування (рис. 1.2, перероблено за [47, с. 88]).

Однак варто помітити, що ефективність перетворення фінансових ресурсів банку в інші види ресурсів передбачає у свою чергу не стільки використання різноманітних підходів щодо управління банком, скільки визначення певного безперервного ланцюжка їх впровадження, що також може слугувати основою визначення потокового підходу в управлінні банком в якості базового. З цього приводу варто дати деякі пояснення.

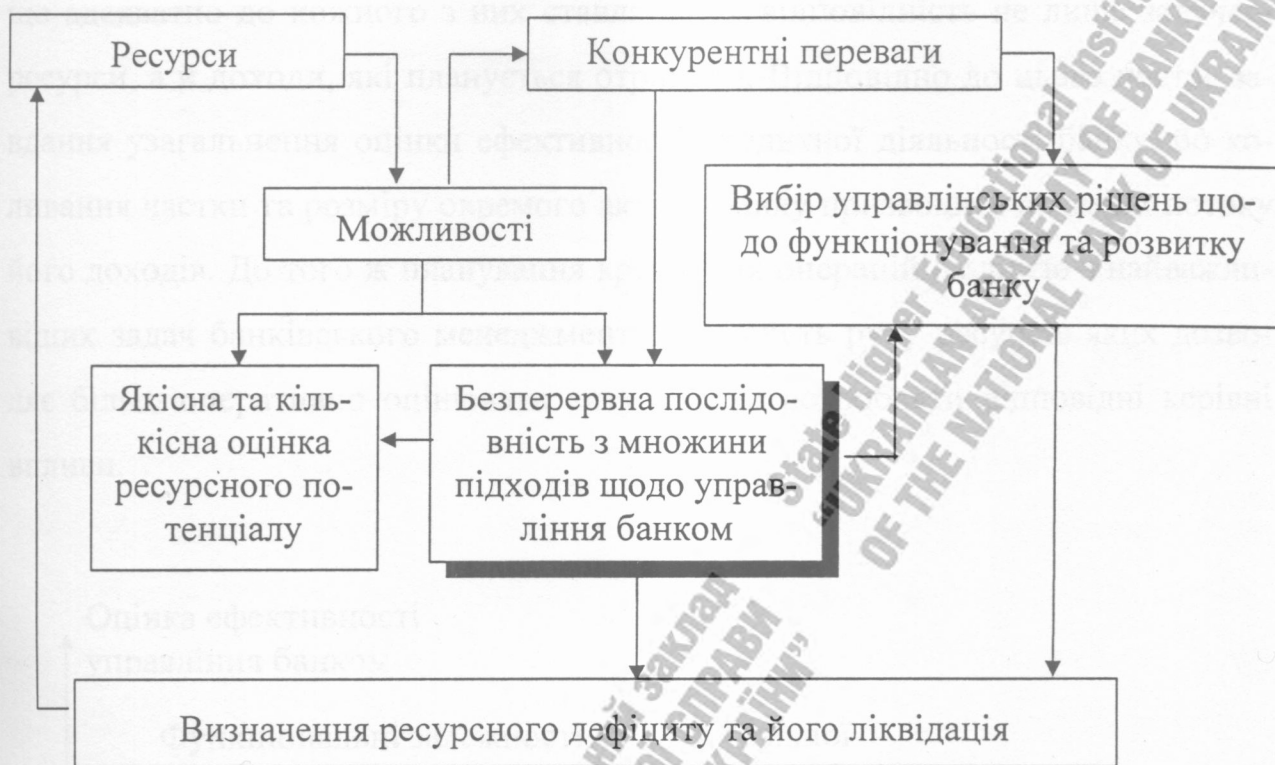

Рис. 1.2. Безперервна послідовність з множини підходів щодо управління банком як складова частина ресурсної теорії банківського менеджменту

Так, розглядаючи певну модель розвитку банку, доцільно передбачити послідовність у зміні підходів щодо його управління з метою підтримки найбільш високого рівня у функціонуванні банком протягом визначеного інтервалу часу (рис. 1.3, запропоновано автором). Для забезпечення успішної діяльності банку протягом як найбільшого часу необхідно максимально ефективно використовувати весь життєвий цикл руху відповідних фінансових ресурсів у процесі функціонування банку, оптимізувати їх рух. Оптимізація ж руху фінансових ресурсів припускає створення цілісної системи управління ними, яка зазвичай повинна комбінувати різноманітні підходи з управління банком.

При цьому реалізація такого підходу може бути визначена завдяки розробці стратегії управління ресурсами банку, зокрема кредитними. Підґрунтям такого відокремлення стратегії управління кредитними ресурсами банку є те,

що адекватно до кожного з них ставляться у відповідність не лише залучені ресурси, а й доходи, які планується отримати. Відповідно до цього постає завдання узагальнення оцінки ефективності кредитної діяльності банку, бо коливання частки та розміру окремого активу банку призводить до зміни потоку його доходів. До того ж планування кредитних операцій є однією з найважливіших задач банківського менеджменту, наочність руху ресурсів яких дозволяє більш оперативно оцінювати ситуацію та розробляти відповідні керівні впливи.

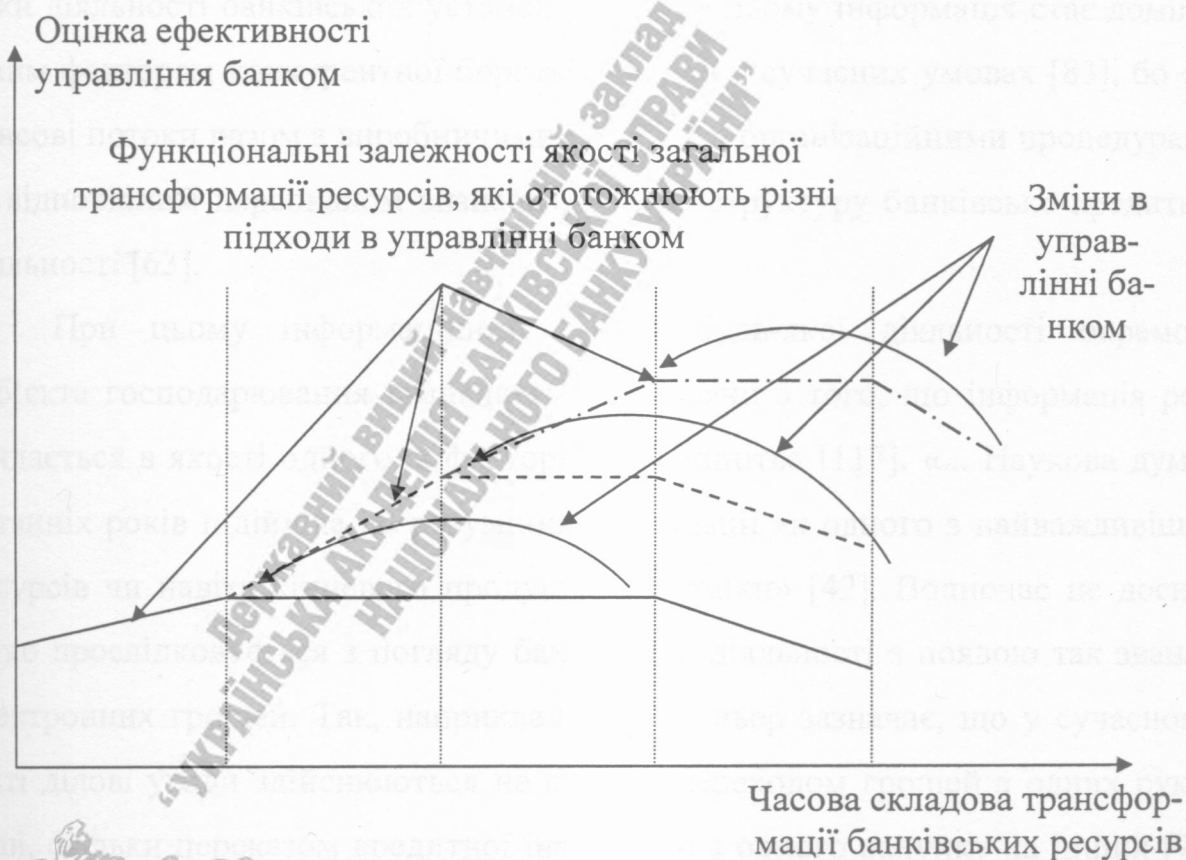

Рис. 1.3. Потоковий підхід як основа змін в управлінні банком

Разом з цим, для коректного управління банком та належного застосування поточних підходів щодо його управління необхідним є належне застосування інформації, яка охоплює усю сучасну економіку та є виразним про-

явом потокових процесів. Якщо ще кілька десятиліть тому назад на інформацію, що виявлялася в розпорядженні банку можна було дивитися як на деякий корисний, але побічний результат від основних видів діяльності, то тепер ефективно рішення задач її збору й обробки становить неодмінну умову успіху роботи банку в цілому. Тож не випадково, що у сучасних дослідженнях, які враховують роль і значення інформаційних ресурсів в економіці, йдеться мова про особливе положення, яке займають банки [42, 63, 83]. Зокрема О. Євтух підкреслює, що фундаментальних теоретичних розробок стосовно роботи з інформацією вимагає як досягнення сучасної науки, так і узагальнення практики діяльності банківських установ [42]. При цьому інформація стає домінуючим фактором конкурентної боротьби банків у сучасних умовах [83], бо фінансові потоки разом з виробничими зв'язками, організаційними процедурами та відповідним персоналом визначають інфраструктуру банківсько-кредитної діяльності [63].

При цьому інформаційний аспект будь-якої діяльності окремого суб'єкта господарювання визначається виходячи з того, що інформація розглядається в якості одного із факторів виробництва [117]. «... Наукова думка останніх років підійшла до розуміння інформації як одного з найважливіших ресурсів чи навіть кінцевого продукту економіки» [42]. Водночас це досить чітко прослідковується з погляду банківської діяльності з появою так званих електронних грошей. Так, наприклад, Т. Стоупьер зазначає, що у сучасному світі ділові угоди здійснюються не стільки переходом грошей з одних рук в інші, скільки переказом кредитної інформації з одного рахунку на інший [78, С. 399]. До того ж О. Євтух зазначає, що в процесі свого розвитку банківська система постійно вдосконалює гроші як інструмент інформації про ринок і клієнтів й усі товарообмінні операції [42]. Тобто визначення інформації в якості фактора виробництва можна розглядати через інформаційну функцію грошей [43].

Крім цього, й ліквідність фінансових ресурсів (як базове поняття не лише з погляду сталої роботи банку, а й будь-якого іншого суб'єкта господарювання) безпосередньо залежить від інформаційного аспекту, що визначає відповідну характеристику різновиду цих ресурсів. Відповідно зміна такого контексту обумовлює й визначення певної грошово-кредитної політики, впливовість на процеси інфляції, що пов'язано у свою чергу з рухом фінансових ресурсів, системою їх перерозподілу завдяки банкам.

До того ж, маючи ексклюзивний доступ до даних про своїх клієнтів, банки одночасно одержують унікальні можливості щодо контролю (моніторингу) за тим, як йде виконання фінансованих ними проектів. Отже, банк постає в якості установи, яка здійснює відповідне управління фінансово-економічною інформацією, цілеспрямовано впливає на рух фінансових ресурсів між різними суб'єктами господарювання. При цьому під управлінням фінансово-економічною інформацією мається на увазі не лише її збір, збереження, переробка, систематизація та аналіз, а й визначення за цих обставин безперервності руху фінансових ресурсів. Отже, загалом рух фінансових ресурсів може бути опосередкований рухом відповідної інформації (рис. 1.4, авторське узагальнення), що також підтверджує доцільність визначення потокових підходів в управлінні банком в якості базових.

Разом з цим саме якість інформації про банк може бути важливим фактором, який визначає зростання або зниження ринкової вартості банку та його акцій, що є у підсумку відображенням ефективності застосування відповідних підходів до управління ним. При цьому, як зазначають В. Купчінський та О. Улініч, у межах інформації з зовнішніх джерел і первинних документів задача управління банком може виявитися нерозв'язною в принципі [53, с. 16]. Це у свою чергу зумовлює враховувати асиметричність інформації та труднощі в управлінні банком, які витікають звідси, що і призводить до розгляду, наприклад, різноманітних активів банку та його активних операцій як єдиного цілого.

Рис. 1.4. Рух інформації як складова руху фінансових ресурсів

Втім, ефективність розгляду такого об'єднання можлива лише при потоковому підході, коли змістовно узагальнюються показники банківської діяльності, різноманітні види діяльності щодо їх досягнення. Підтвердженням означеного може слугувати особливість банківської діяльності відносно трансформації активів, що трактується як фінансування ризикових проектів безризиковими депозитами та на яку звернули увагу Дж. Гортон і Дж. Пеначи [113]. Так, коли окремі агенти мають приватну інформацію з приводу ризикових проектів, безризикові депозити можуть бути використані деякими неінформованими агентами. У той же час, у відповідній економічній системі участь фінансових посередників може бути необов'язковою. Тоді і безризикові облігації, що випускаються іншими суб'єктами господарювання, можуть замінити депозити. Тобто виникає завдання як щодо збалансування структури зобов'язань банку як фактор забезпечення його кредитних операцій, так і планування кредитних операцій банку у забезпеченні його ліквідності.

Отже, для коректного рішення окремих задач з управління банком необхідна організація різноманітних інформаційно-аналітичних потоків, які відображають різну ступінь агрегації його функціонування щодо забезпечення відповідних підрозділів прогнозами поведінки зовнішнього оточення банку, рекомендаціями з управління портфелями його пасивів та активів. Основна ж особливість інформаційно-аналітичних потоків у рамках загального функціонування банку полягає у збільшенні ступеня агрегації цих потоків, враховуючи зміни джерел фінансових ресурсів банку, що безумовно вимагає визначити потокові процеси як базові в управлінні банком. Водночас, виходячи з цього, можна зазначити, що управління банком – це управління інформацією про рух грошей і діями співробітників.

Таким чином, загалом змістовність визначення потокового підходу в якості базової складової в управлінні банком полягає в об'єднанні різнопланових дій банку відносно досягнення його стратегічних цілей, наочному відображенні структурно-компонентної та часової трансформації ресурсів банку з урахуванням моніторингу чинників, що формуються під впливом внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування банку. Тобто в якості інструментарію впровадження поточкових підходів в практиці управління банківською діяльністю можна визначити відображення різноманітних сфер відповідної діяльності банку за допомогою графічних, графічно-статистичних процедур, формалізації та наочного уявлення досліджуваних процесів.

При цьому важливо розуміти, що потоковий підхід не підмінює собою інші підходи щодо управління банком, а лише виступає:

- своєрідним поєднанням різноманітних підходів, які застосовуються для сталого функціонування та розвитку банку;
- інструментарієм поєднання різноманітних напрямків діяльності банку, який припускає якісне відображення досліджуваних процесів.

Втім, визнаючи пріоритетність потокового підходу при наявності інших засад управління та враховуючи ключове значення руху фінансових ресурсів для досягнення стійкого функціонування банком, зосередимо увагу на сутності його кредитних потоків та основах управління ними, виходячи з предмета даного дослідження.

1.2. Кредитні потоки банку як базова складова в структурі його загальних фінансових потоків

Як було визначено у попередньому підрозділі, для стійкого розвитку банку, злагодженої та безперебійної його роботи доцільно в якості базової складової в управлінні обрати потокові підходи, де визначальним поняттям є рух грошових та фінансових ресурсів банку. Тож одним із завдань теоретичного узагальнення основ управління кредитними потоками слід визначити розгляд сутності та значимості цих потоків у загальній системі фінансових потоків банку.

З цього приводу, насамперед, варто підкреслити, що останнім часом досить багато дослідників приділяє увагу руху фінансових ресурсів різноманітних суб'єктів господарювання, розкриттю змістовності та суті поняття «фінансовий потік», окремих його складових [48, 71, 89].

При цьому можна визначити декілька підходів щодо трактування поняття «фінансовий потік».

Відповідно до одного з них, фінансові потоки ототожнюються з грошовими потоками (потоками грошових коштів (платежами)). Так, А. Риндін та Г. Шамаєв визначають фінансові потоки як «документально оформлені потоки платежів» [72, с. 13]. За таким розумінням фінансових потоків зникає відмінність між грошовими та фінансовими ресурсами, що суперечить економічній природі останніх.

Другий підхід до розуміння «фінансових потоків» характеризується їх виокремленням із загального грошового кругообігу за певними особливостями як «специфічних» грошових потоків. Так, на думку Ю. Любимцева, В. Дудкіна, «грошовий потік – акт обміну еквівалентами, вираженими у товарній (у продавця) і в грошовій (у покупця) формі». Тоді як «фінансовий потік» безеквівалентний: вихідна грошова сума поверненню не під-

лягає [55]. Поруч із цим еквівалентність обміну активами в грошовому потоці і нееквівалентність такого обміну у фінансовому потоці відзначає З.Луцишин [54, с. 139].

Водночас Г. Азаренкова підкреслює, що сутність фінансового потоку визначається як «цілеспрямований рух, зміна (обсягів, форм і видів) фінансових ресурсів певного суб'єкта господарювання, що здійснюється спільно з відповідними йому грошовими потоками або ні...» [4, с. 67].

Інші вчені в якості особливостей фінансових потоків розкривають сферу їх функціонування. Крім цього, змістовність визначень «фінансовий потік» різняться вхідними категоріями – джерелами формування фінансових потоків. В одних трактуваннях – це потоки грошових коштів, у інших – фінансові ресурси. Так, наприклад, О. Семенкова пояснює, що «... фінансові потоки являють неперервний в часі процес утворення і використання фінансових ресурсів» [75, с. 7].

При цьому, в загальному, всіма дослідниками визнається, що у фінансових потоках джерела формування фінансових ресурсів (вхідні потоки) та напрямки їх використання (вихідні потоки) тісно пов'язані між собою у контексті міжчасового перерозподілу.

Окремо також розглядаються методичні питання аналізу фінансових потоків на підставі аналізу матриць фінансових потоків в економічному середовищі. Так В.Євстігнєєв, розглядаючи такі матриці, робить висновок відносно того, що «матриця фінансових потоків вичерпно відображає структуру (зміни) балансу фірми, а на агрегованому рівні – і загальну структуру фінансових потоків в економіці в цілому, тобто вичерпно описує поведінку фінансового ринку в даному періоді часу» [41, с. 13].

Тож, узагальнено фінансовий потік характеризує результат всієї фінансової діяльності і є здебільшого двостороннім. При цьому фінансові потоки трансформуються в русі різних фінансових активів, що обумовлює

їх безперервність у часі. Тобто, загалом, під фінансовим потоком розуміють переміщення фінансових ресурсів деякого суб'єкта господарювання або у часі, або у просторі, що знаходить відповідне відображення у зміні вартісної оцінки активів [4, с. 67, 48].

Втім, слід підкреслити, що трактуючи зміст деякого фінансового потоку варто, насамперед, виходити з позиції суб'єкта господарювання до якого ці потоки відносяться. Це пов'язано з тим, що різним виявляється зміст поняття «фінансові ресурси» та процеси впливу на їх рухомість з погляду конкретного економічного агента, який діє у відповідній сфері загального економічного простору.

Тож фінансові потоки окремих суб'єктів господарювання можуть мати різну природу, розумінню цілісної економічної сутності якої сприяє виявлення деяких особливостей конкретних потоків. Більш того, кожен фінансовий потік одночасно може володіти декількома ознаками. З погляду банку, в якості таких характерних особливостей руху фінансових ресурсів можна вказати:

- час їх існування: короткостроковий, середньостроковий або довгостроковий;
- сутність економічного змісту, який вони відображають з погляду функціонування банку, або структури його балансу: депозитні ресурси, кредити, капітал, резерви, прибуток, податки тощо;
- функціональну спрямованість відповідних потоків. Тобто це потоки, які сприяють отриманню певної інформації, або потоки, від яких залежить підтримка визначеного рівня ліквідності, прибутковості банку тощо;
- визначену структурованість цих потоків під час здійснення відповідної банківської операції. Як приклад можна вказати кредитну лінію, яка складається з декількох потоків кредитних ресурсів;
- змінну вартість ресурсів у часі.

Тож, відповідно до розглянутого можна зазначити, що фінансові потоки банку – це сукупність усіх його фінансових ресурсів, які утворюються внаслідок надходжень і платежів у процесі функціонування банку та диференціюються по вартості, структурі й економічному змістові, обмежені обсягами, термінами і величиною аналізованого інтервалу часу. При цьому ми дотримуємося того, що фінансові ресурси банку – це сукупність власних, залучених і цільових фінансових коштів банку, що знаходяться в безпосередньому його розпорядженні та використовуються на його розсуд для здійснення повномасштабної банківської діяльності [20].

Загалом же фінансові потоки банку, як і будь-якого іншого суб'єкта господарювання можна розділити на дві основні категорії: вхідні та вихідні. При цьому варто розуміти, що вхідні потоки переважно формують ресурси інституційної одиниці, а вихідні – забезпечують використання закупуваних фінансових ресурсів. Тож ті фінансові потоки, які приходять до банку з макросередовища, є вхідними, а ті що мають напрямок руху з банку в макросередовище, є вихідними.

Водночас вхідні фінансові потоки банку утворюють пасивну частину банківського балансу. Головним чином, саме вони формують ресурсну базу діяльності банку. Прикладами вхідних фінансових потоків є грошові надходження на кореспондентські рахунки банку, зокрема, кошти, що надходять на рахунки клієнтів, залучені депозити, інші пасиви.

Вихідні фінансові потоки банку знаходять своє відображення в активній частині банківського балансу. Тож саме вони формують його кредитний і інвестиційний портфелі. До вихідних фінансових потоків варто віднести всі грошові платежі, зроблені з кореспондентських рахунків банку – платежі за дорученнями клієнтів, операції по розміщенню залучених у тимчасове користування фінансових ресурсів і власних коштів, вкладення в основні засоби.

У силу тієї обставини, що фінансовий потік є безперервним у часі процесом, доцільно розглядати будь-який потік у конкретно узятому інтервалі часу. Однак по закінченні цього інтервалу фінансовий потік не зникає, а переходить з однієї категорії в іншу, змінює напрямок руху, розпадаючись при цьому на окремі складові частини. Тож, не вірно відносити до вхідних фінансових потоків лише потоки, пов'язані з пасивами. Так, наприклад, потоки розміщених активів і процентного доходу за користування ними в момент повернення також є вхідними.

Разом з цим, залучені пасиви в момент повернення і відсотки за користування ними відносяться до вихідних фінансових потоків. Це дає підставу говорити про оберненість фінансових потоків банку. Тобто це властивість, яка сприяє безперервності руху фінансових ресурсів як в окремому банку, так і в банківській системі та економіці загалом.

При цьому ті фінансові потоки, які природньо утворюють певний рух ресурсів банку, будемо вважати прямими, а ті, які задовольняють властивість оберненості руху фінансових ресурсів, – зворотними. Водночас можна говорити й про таку ознаку фінансових потоків банку, як здатність до розщеплення, що є, наприклад, проявом повернення наданих кредитів та відсотків за їх користування. Природнім також є виявлення такої ознаки фінансових потоків банку як цінова складова, яка утворює свій своєрідний потік ресурсів.

Тож віднесення того або іншого фінансового потоку до деякого їх різновиду має певний економічний сенс, але він виявляється правомірним (краще кажучи дійсним) лише на конкретному досліджуваному інтервалі часу, у зв'язку з тим, що з часом фінансовий потік може трансформуватися. Тобто, як і будь-яке інше економічне поняття, категорія, фінансовий потік має свої границі існування, які залежать від здатності потоку до трансформації. Під впливом такої трансформації можуть змінюватися й

ознаки фінансових потоків банку. Водночас таке перетворення може відбуватися під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів. До перших, наприклад, належить необхідність трансформації ресурсів за строками та додержання встановлених нормативних показників. Не менш важливим є і визначення структури управління банком, яка безпосередньо впливає на рух фінансових потоків, та визначає його спрямованість завдяки наявності відповідних підрозділів, які загалом можна ранжувати на керуючі (тобто ті, що обґрунтовують основні параметри роботи банка), функціональні (ті що безпосередньо визначають можливість руху відповідних потоків) та допоміжні. До зовнішніх факторів відносяться, наприклад, інфляційна складова, зміна податкового навантаження тощо.

Втім, розглядаючи різноманіття фінансових потоків банку, насамперед слід виділити найбільш головні, які формують основні категорії активів і пасивів банку. З цього приводу варто звернути увагу на спрощений баланс банку, який можна представити як співвідношення кредитного та інвестиційного портфелів банку до залучених коштів і капіталу банку. Проте зазначимо, що в економічній літературі найбільш розповсюдженим є поділ активних операцій на чотири основні групи:

- кредитні операції, у результаті яких формується кредитний портфель банку;
- операції з цінними паперами, що формують інвестиційний портфель;
- операції з готівкою і розрахункові операції;
- інші активні операції.

Однак в якості головних потоків банку, принаймні у даний період часу економічного розвитку в Україні (з погляду найбільш важливих задач, що постають перед банками; див. більш докладно другий розділ), слід визначити потік залучених коштів і капіталу банку, які утворюють значну

частину його вхідного потоку та кредитний і інвестиційний потік ресурсів банку, що визначають значну частку вихідних потоків банку. Доцільність такого визначення ґрунтується передусім на тому, що саме означені потоки формують основні категорії його активів та пасивів (табл. 1.1, розраховано за даними [120]).

Водночас досить значним є вплив кредитних потоків банку на потік його доходів. Так складова впливу кредитних потоків банків в структурі потоків їх доходів за результатами 2003 року склала в цілому по банківській системі 55,35%, за підсумками 2004 року – 56,14%, а на кінець листопада 2005 року – 56,42% (розраховано на підставі даних [87, 88, 120]). Це й визначає особливість кредитного потоку банку як важливої складової в структурі його загальних фінансових потоків.

Таблиця 1.1

Фінансові потоки як джерела формування структури балансу банку

Складові структури балансу	станом на 01.01				
	2001	2002	2003	2004	2005
Окремі частини активів балансу (%)					
Кредитний портфель	59,29	63,20	68,96	62,36	68,69
Інвестиційний портфель	6,96	9,63	7,97	10,92	13,54
Окремі частини пасивів балансу (%)					
Зобов'язання банку	82,47	83,37	84,37	87,14	86,28
Балансовий капітал	17,53	16,63	15,63	12,86	13,72

Визначення інвестиційного потоку в якості одного із головних фінансових потоків банку зумовлено, перш за все, динамічністю зростання його питомої ваги у структурі загальних активів (див. табл. 1.1), значимістю для подальшого розвитку банківської системи (з погляду застосування сталої системи довгострокового інвестування). В цілому ж цей різновид

загального фінансового потоку банку є досить розгалуженим та складається зазвичай з вихідних фінансових потоків вкладень у державні цінні папери, корпоративні цінні папери, вкладень у фінансові підприємства. Тобто, різноманітні фінансові потоки банку можна розглядати в якості певного структурованого утворення, де на кожний елемент структури покладено свої відповідні функції.

Тож елемент загального фінансового потоку банку можна визначити як будь-яке одиничне перерахування (перерозподіл) фінансових ресурсів або певне розщеплення фінансового потоку в процесі його трансформації. При цьому, визначаючи загальний характер грошових відносин, варто зазначити, що переважна більшість фінансових потоків є взаємозалежною з грошовими потоками, які можна вважати однією з первісних засад утворення потокових процесів.

Тож будь-яка операція в процесі функціонування банку може бути представлена у вигляді визначеної послідовності елементів фінансового потоку та деякого грошового потоку. Так, наприклад, вхідний фінансовий потік, який представляє собою внесення клієнтами коштів на депозитний рахунок у банк, складається з багатьох елементів – депозитних внесків кожного окремо взятого клієнта, які, зазвичай, опосередковуються грошовими потоками. Разом з цим вихідний кредитний потік банку можна розглядати, як сукупність наданих кредитів або потоки ресурсів, наданих потенційним клієнтам, для яких може бути й відсутнім еквівалентний грошовий потік. При цьому важливо не лише визначити такий зв'язок між різними потоками та їх складовими, скільки зрозуміти ступінь взаємного впливу. Для цього варто застосувати формальне узагальнення та наочне відображення потоків. Однак, перш ніж безпосередньо перейти до цього, звернемо увагу на структурованість кредитних потоків банку.

Так, загальний фінансовий потік, що формує кредитний портфель банку, як правило, складається з двох складових його фінансових потоків: потоку кредитування і потоку міжбанківського кредитування, кожний з яких складається з відповідних елементів фінансового потоку. Вихідний фінансовий потік кредитування підрозділяється, у свою чергу, на потоки кредитів індивідуальним позичальникам і корпоративним позичальникам.

Що стосується потоку міжбанківського кредитування, то слід зазначити, що ринок міжбанківських кредитів зазвичай досить великий. З цієї причини він має високий ступінь ліквідності, незважаючи на те, що в окремі тимчасові інтервали, що характеризуються кризою неплатежів або стабільним зниженням курсу національної валюти, ліквідність істотно знижується. Унаслідок зниження ліквідності відбувається підвищення ринкових котирувань, хоча ставки залежать від терміну кредиту, суми, надійності позичальника, ситуації на суміжних сегментах фінансового ринку тощо. Так, саме ринок міжбанківських кредитів, пропускаючи через себе величезні обсяги фінансових потоків, є вагомим джерелом формування тимчасово вільних активів. Тобто фінансовий потік міжбанківського кредитування є одним з основних напрямків оперативного регулювання платіжного балансу банку, з одного боку, а з іншого боку – надійним джерелом одержання процентного доходу.

Втім, враховуючи властивість оберненості фінансових потоків можна говорити, наприклад, про загальний кредитний потік банку, який складається з прямого (вихідного) кредитного потоку та зворотного (вхідного) кредитного потоку (рис. 1.5, узагальнено автором на підставі зауважень зроблених вище).

При цьому варто помітити, що у разі симетричності інформаційного середовища та дії врівноваженої конкуренції вхідний кредитний потік може виявитися більшим, аніж вихідний на суму процентного доходу.

Тож загалом кредитний потік банку можна визначити як взаємозалежний рух вхідних та вихідних потоків фінансових ресурсів, які опосередковані відповідною діяльністю банку на ринку кредитних послуг. Цей рух може відбуватися як безпосередньо з грошовими потоками, так і ні.

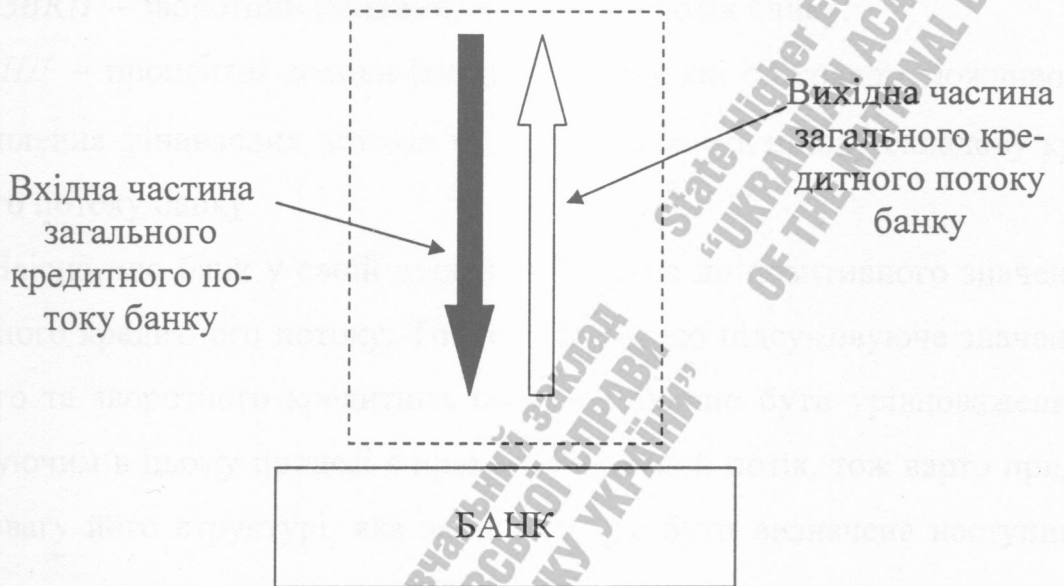

Рис. 1.5. Складові загального кредитного потоку банку

Тобто в цілому кредитний потік можна розглядати як деяку частку загального фінансового потоку банку відповідно до визначеної його структурованості. При цьому чіткої підпорядкованості між кредитними потоками та грошовими потоками банку встановити досить складно внаслідок можливого існування різноманітних сполучень між цими двома різновидами потоків. Тож, на нашу думку, варто дотримуватися того, що ці потоки є взаємозалежними один з одним, бо можливий як еквівалентний щодо грошового потоку рух кредитних ресурсів, так й опосередкований, прикладом чого може бути наявність багатоманітних різновидів кредиту.

Втім, не порушуючи загальних міркувань щодо сутності кредитного потоку, формалізований його запис можна визначити наступним чином:

$$ЗКП = -ПКП + ЗВКП + ПД, \quad (1.1)$$

де $ЗКП$ – загальний кредитний потік банку;

$ПКП$ – прямий (вихідний) кредитний потік банку;

$ЗВКП$ – зворотний (вхідний) кредитний потік банку;

$ПД$ – процентні доходи (вхідний потік), які є проявом можливості розщеплення фінансових потоків та віддзеркалюють цінову складову кредитного потоку банку.

Звісно, що банк у своїй діяльності прагне до позитивного значення загального кредитного потоку. Тож ймовірно, що підсумовуюче значення прямого та зворотного кредитних потоків повинно бути урівноваженим. Домінуючим в цьому процесі є прямий кредитний потік, тож варто приділити увагу його структурі, яка загалом може бути визначена наступним чином:

$$ПКП = СКП + НКП, \quad (1.2)$$

де $СКП$ – стійкий кредитний потік. Тобто прямий потік кредитних ресурсів, який має мінімально припустимі показники виникнення ризикових подій;

$НКП$ – нестійкий кредитний потік. Тобто прямий потік кредитних ресурсів, ймовірні показники якого мають підвищені значення виникнення ризикових подій, а відтак більше значення бажаного доходу (процентного доходу). При цьому в якості факторів такого ризику можуть бути як внутрішні чинники (наприклад, незбалансована структура зобов'язань, недостатній моніторинг клієнта тощо), так і зовнішні (наприклад, різка зміна основних макроекономічних показників).

Таким чином, неприйнятне значення частки нестійких кредитних потоків заради бажання мати більший прибуток обумовлює ймовірність зниження зворотного кредитного потоку, що зумовлює визначити в якості одного із завдань дослідження прогнозне планування кредитних операцій банку у забезпеченні його ліквідності.

Для зменшення втрат від нестійкого кредитного потоку банк зазвичай віддає перевагу забезпеченим кредитам, які в разі потреби генерують зустрічні потоки фінансових ресурсів, що можуть зменшити негативний вплив частини нестійкого кредитного потоку. Водночас зазвичай стійка та нестійка частина прямого кредитного потоку банку повинна ототожнюватися з наявними його ресурсами.

Тож природно відзначити, що стійкість кредитних потоків банку багато в чому визначається потоками депозитних ресурсів, які у свою чергу також знаходяться під впливом зворотних кредитних потоків. А саме під впливом зворотних кредитних потоків знаходяться вихідні потоки зобов'язань банку. Використовуючи засади потокового підходу, розглянутого у попередньому підрозділі, можна показати графічне відображення ефективності руху кредитних потоків банку (рис. 1.6).

Водночас поданий розгляд структурних чинників сталості руху кредитних потоків дозволяє визначити й деякі з основних напрямків вдосконалення управління ними, де, насамперед, слід виділити:

- врахування механізмів формування відповідних процентних ставок;
- прогнозне планування кредитних операцій, внаслідок яких і формуються певні кредитні потоки банку та його окремі складові частини.

Разом з цим, банк у цілому також можна представити у вигляді механізму, який складається з певних елементів вхідних та вихідних фінансових потоків.

Рис. 1.6. Логічна структура факторних впливів на сталість руху кредитних потоків банку

При цьому, беручи до уваги ту обставину, що банк є специфічним підприємством, основу господарсько-фінансової діяльності якого складають операції, пов'язані з купівлею і наступним перепродажем саме фінансових ресурсів з метою одержання прибутку, є цілком логічним представити механізм діяльності банку (його функціональну модель) у вигляді саме схеми руху основних його фінансових потоків, де домінуючими, на нашу думку, принаймні в сучасних умовах господарювання в Україні є кредитні потоки (рис. 1.7, авторська інтерпретація).

Така схема дає чітке уявлення про взаємозв'язок вхідних і вихідних фінансових потоків, економічну сутність і напрямки руху цієї фінансової категорії по відношенню до процесу функціонування банку як суб'єкта ринкової економіки.

Економічна сутність фінансових потоків банку полягає в тому, що фінансові ресурси, потрапляючи в банк у вигляді вхідного фінансового

потоків з макросередовища і володіючи визначеними груповими ознаками, у процесі функціонування банку проходять повний життєвий цикл, трансформуючись з категорії в категорію, із групи в групу, змінюють спрямованість руху і виходять з банку в макросередовище у зовсім іншій формі.

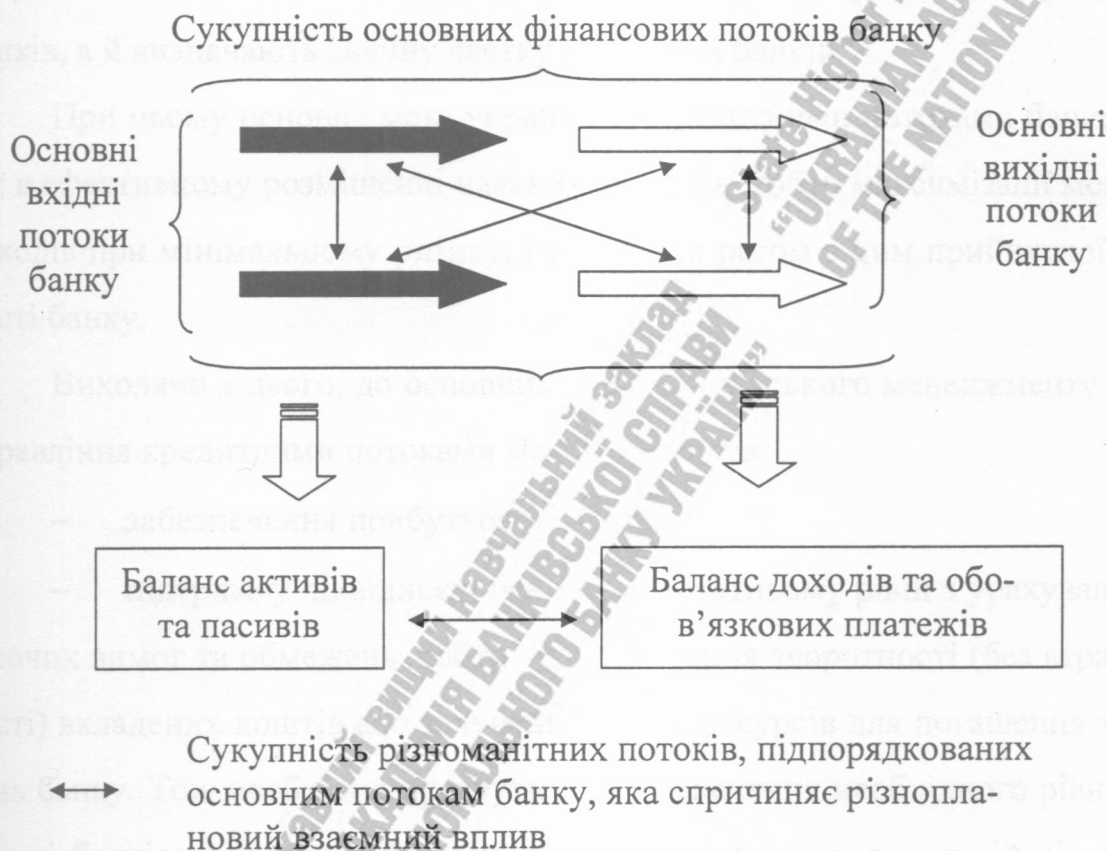

Рис. 1.7. Банк як система взаємозалежного руху фінансових потоків

Отже, кредитні потоки є переломленням зовнішніх фінансових ресурсів через призму операцій банку. Виходячи з цього, будь-яка банківська операція складається з одного або з групи фінансових потоків, тобто фінансові потоки є основою та інструментом діяльності банку. Це у підсумку зумовлює більш докладно зупинитися на базових засадах управління кредитними потоками банку.

1.3. Базові засади управління кредитними потоками банків

Менеджмент кредитних операцій банку розглядається багатьма фахівцями в якості ключового важеля управління та розвитку, бо саме кредитні операції не лише займають домінуюче положення в портфелі послуг багатьох банків, а й визначають значну частку прибутків банків.

При цьому основна мета управління кредитними потоками банків полягає в ефективному розміщенні наявних ресурсів, тобто максимізації можливих доходів при мінімальному ризику, і підтримці разом з цим прийнятної ліквідності банку.

Виходячи з цього, до основних задач банківського менеджменту в сфері управління кредитними потоками можна віднести:

- забезпечення прибутковості банку;
- підтримку ліквідності банку на достатньому рівні з урахуванням існуючих вимог та обмежень, тобто – забезпечення зворотності (без втрати вартості) вкладених коштів або залучення нових ресурсів для погашення зобов'язань банку. Тож необхідно прагнути до забезпечення необхідного рівня ліквідності банківських операцій, одночасно забезпечуючи достатній рівень прибутковості діяльності банку;
- нейтралізацію можливих втрат через надмірний ризик клієнтів або внаслідок змін умов функціонування на ринку;
- формування адекватного вимогам ринку комплексу банківських послуг.

Іншими словами, головна мета процесу управління кредитними потоками банку полягає в оптимізації руху кожного окремо взятого фінансового потоку та його елементів в аналізованому інтервалі часу, у замиканні один на одному окремих груп вхідних і вихідних фінансових потоків з метою досяг-

нення максимально можливого рівня прибутку для банку. Для цього необхідно:

- аналізувати стан фінансових потоків з моменту їхнього входу в банк до моменту їхнього виходу;
- спрямовувати рух не тільки кредитних потоків, а й всіх різновидів фінансових потоків банку.

Водночас зовнішнє середовище також формує свої переваги й обмеження, створює впливи, які обурюють сталість потоків різноманітних ресурсів банку, що зумовлює необхідність відслідковувати і враховувати їх у процесі управління кредитними потоками. Насамперед це:

- ряд нормативів і обмежень, встановлених органами нагляду;
- макроекономічні фактори і стан ринку взагалі, і фінансового зокрема;
- напрямки розвитку підприємництва загалом;
- зусилля конкурентів;
- розробка і впровадження нових банківських продуктів, технологій, прийомів тощо.

Разом з цим, усі задачі банківської політики повинні відповідати інтересам споживачів активних банківських продуктів – клієнтів банку, таких як:

- адекватність якісних характеристик банківської послуги потребам. Зокрема це стосується обсягів, термінів кредиту, порядку його одержання, оформлення, погашення тощо;
- прийнятна величина оплати за ресурси (відсоток, комісійні);
- адекватність умов і вимог повернення (погашення) можливостям клієнта;
- відсутність зайвої складності і твердості в умовах одержання й обслуговування кредиту, у заходах щодо повернення коштів;

– можливість одержання комплексу послуг або додаткової допомоги, наприклад, у вигляді консультацій, роботи з проблемними кредитами.

Таким чином, варто розуміти, що управління кредитними потоками – це, перш за все, управління якістю конкретного продукту, яке вимагає врахувати цілий комплекс факторів впливу на відповідну діяльність банку в цілому. Підґрунтям означеного є й те, що кредитні потоки банку не діють якимось незалежно, вони є визначеною складовою загального фінансового потоку банку. До того ж, як було визначено у попередньому підрозділі, в процесі руху різноманітних фінансових ресурсів банку виникає взаємний вплив одного потоку на інший. При цьому, зазвичай, який би потік не розглядався, доводиться стикатися із визначеним колом загальних задач управління банком. Це в остаточному й зумовлює те, що розгляд методичних основ управління кредитними потоками передбачає врахування різноманітних методів та теорій, які були розроблені в процесі розвитку банківської діяльності та стали класичними (сучасні методи та підходи щодо управління кредитними потоками зазначаються здебільш у третьому розділі при розробці напрямків вдосконалення управління кредитними потоками банку). Таким чином, базову основу управління кредитними потоками банку,

– з одного боку, складають різноманітні методи та підходи щодо управління окремими складовими банківського менеджменту,

– а, з іншого, – методи та підходи, які враховують специфіку його кредитної діяльності, але спрямовані по суті на розв'язання деякої ключової задачі банківського менеджменту.

Наприклад, однією з задач як управління кредитними потоками банку зокрема, так і сталого функціонування банку в цілому є визначеність майбутньої потреби в ліквідних активах, які банк повинен постійно відслідковувати і прогнозувати. Разом з цим для того, щоб банк зберігав ліквідність, йому необ-

хідно постійно слідкувати за дотриманням ряду вимог, які так або інакше впливають на стійкість руху його кредитних потоків. Так для підтримки визначеної частини активів у високоліквідній формі доцільним є певне обмеження руху кредитних потоків, що може спричинити зворотний вплив у плані нарощування обсягів банківських послуг, а відтак, уповільнити рух загальних фінансових потоків банку. Не менш важливим засобом для підтримки ліквідності банку також визначається можливість продажу частини активів іншим кредиторам або інвесторам за наявні кошти, що знайшло своє відображення в так званій теорії переміщення [39, 67, 77]. Підґрунтям цієї теорії є те, що в разі надання кредиту, формується забезпечення певного кредиту, яке потім у разі потреби і продається (див. зауваження попереднього підрозділу). Тобто, якщо кредити не погашаються в термін, передані в забезпечення позички цінності (наприклад ринкові цінні папери) можуть бути продані на ринку за наявні кошти або в разі потреби в ресурсах позички можуть бути рефінансовані в Центральному банку. Таким чином, умовою покриття потреб в ліквідних ресурсах є спорідненість відповідних кредитних потоків з іншими потоками активів банку.

Проте, незважаючи на достатню обґрунтованість теорії переміщення, ряд банків не уникли проблем ліквідності. Це було пов'язано з тим, що комерційні банки надмірно поклалися на ліквідність позичок, які були забезпечені цінними паперами. До того ж практика показала, що в умовах кризи такі ліквідні активи можуть знецінитися через різке падіння котирувань фондового ринку, зниження довіри до внутрішніх облігацій уряду тощо. Прикладом цього може слугувати досить низьке значення коефіцієнта відношення розміру портфеля цінних паперів, що належать банку, до його зобов'язань на межі 2000 року, яке становило по всій системі банків в Україні в середньому приблизно 6% (авторські розрахунки) при доцільному значенні 15%-40%. Водночас і низький рівень руху потоків високоліквідних активів також зменшує ру-

хомість кредитних потоків банку, бо зменшується маневреність банку в плані підтримки ліквідності та конкуренції за дуже вигідні позички. Тобто в даному аспекті досить доречним є попереднє планування руху кредитних потоків банку з погляду проведення відповідних операцій.

Поряд із цим значним важелем досягнення прийняттого рівня ліквідності банку є визначена частка його короткострокових позичок, які погашаються вчасно. Це вже безпосередньо стосується руху кредитних потоків. Однак при цьому важливо обмежити частку нестійкого кредитного потоку в загальному обсязі прямого кредитного потоку банку (див. зауваження попереднього підрозділу), що стикається вже з іншою задачею банківського менеджменту як управління ризиками. Деякої мірою рішенням такої задачі може бути застосування теорії очікуваного доходу, у межах якої банківську ліквідність можна планувати, якщо в основу графіка руху кредитних ресурсів покласти майбутні доходи позичальника. Іншими словами, дана теорія акцентує увагу на тім, що пов'язування доходів позичальника з погашенням позички переважніше, ніж забезпечення кредиту. Відповідно до теорії очікуваного доходу, на банківську ліквідність можна впливати, змінюючи структуру термінів погашення кредитів. Одночасно ця теорія визнає розвиток і швидке зростання окремих видів кредиту, що сприяє в остаточному й безперервності руху відповідних кредитних потоків. Проте, визнаючи в даному випадку певну керованість кредитними ризиками, слід вказати на неможливість контролювання в достатній мірі всіх грошових потоків позичальника і, в першу чергу, тих, котрі пов'язані з форс-мажорними обставинами і системними кризами.

Тож незважаючи на те, що еволюція банківської теорії й практики призвела до розуміння того, що в багатьох своїх проявах ризик є величина керована, необхідно більш чітко і всебічно враховувати недоліки процесу управління кредитами, які обумовлені, наприклад, неповною обробкою наявної інформації про позичальника, або наявністю взаємозалежних впливів різних фі-

нансових потоків банку. Рішенню зазначеного, на нашу думку, в першу чергу сприятиме стратегія управління кредитними потоками банку, яка за своєю суттю повинна враховувати можливі негативні прояви відповідного управління та визначати напрямки їх уникнення або подолання.

При цьому потреби банків у ліквідності задовольнялися завдяки ефективному управлінню кредитами. Тож не випадково, що однією з перших серед теорій управління банківською ліквідністю є теорія комерційних позичок [39, 70, 77]. Відповідно до цієї теорії комерційний банк зберігає свою ліквідність, поки його активи розміщені в короткострокові позички та вчасно погашаються при нормальному стані ділової активності підприємств. З погляду поточного підходу управління банком це означає спорідненість кредитних потоків та потоків товарів від виробництва до споживання.

Незважаючи на те, що дана теорія широко пропагувалася, її застосування на практиці не було чітко суворим. Основним недоліком цієї теорії було те, що вона не враховувала кредитних потреб економіки, яка розвивається. Ця теорія комерційних позичок також не враховувала відносну стабільність банківських вкладів. При цьому вона виходила з того, що при нормальному русі справ усі позички будуть погашені вчасно, у протилежному випадку – ні. Тобто належним чином не приймалися до уваги факторні умови впливу зростання товарних потоків на сталість руху кредитних потоків банку, взаємозалежність вхідних та вихідних фінансових потоків банку, ефекти позитивного та негативного впливу потоків зобов'язань банку на рух його кредитних потоків.

Якщо розглядати суто методи управління активами банку, у формуванні яких безпосередньо беруть участь і кредитні потоки банку, то варто зазначити, насамперед, такі як метод загального фонду ресурсів та метод розподілу активів [70, 77].

Так в основі методу загального фонду лежить ідея об'єднання всіх ресурсів для подальшого їхнього розподілу між активами відповідно до переваг

банку. Тож у методі загального фонду ресурсів для здійснення конкретної активної операції не має значення, з якого джерела надійшли кошти, поки їхнє розміщення сприяє досягненню поставлених перед банком цілей. При цьому даний підхід вимагає рівного дотримання принципів ліквідності та прибутковості комерційного банку. Тому ресурси розміщуються за такими видами активних операцій, які найбільш повно відповідають цим принципам. Розміщення ресурсів також здійснюється відповідно до певних пріоритетів, що вказують, яка частина наявних у банку ресурсів повинна бути поміщеною в резерви першої або другої черги, використана для позичок і покупки цінних паперів, щоб це принесло дохід. Так банкам, у яких спостерігаються сильні коливання в ресурсній базі, необхідно створювати значні резерви другої черги, наприклад, у формі вкладень у державні цінні папери або короткострокові міжбанківські кредити і депозити, щоб могли відповідати по зобов'язаннях, які раптово виникають.

При цьому ключовою задачею даного підходу при визначенні структури розміщення ресурсів є встановлення їхньої частки, яка може бути виділена в якості первинного резерву. Наступною не менш важливою задачею методу загального фонду ресурсів є створення «некасових» ліквідних активів. Ці резерви включають високоліквідні дохідні активи, які з мінімальною затримкою і незначним ризиком втрат можна перетворити в наявні ресурси [70].

Заключною задачею розміщення коштів за методом загального фонду ресурсів є формування портфеля кредитів, визначення складу портфеля цінних паперів. Втім, саме при формуванні портфеля кредитних вкладів, тобто визначення напрямків руху вихідних кредитних потоків банку, виникає найголовніше завдання, щодо потокового управління ресурсами банку. Сутність такої задачі полягає в тім, що для більшості банків основною дохідною статтею є відсотки, одержувані по виданих кредитах. Тож важливо не лише сформувати відповідний прямий кредитний потік банку, а й забезпечити сталість

вхідного потоку процентних доходів (див. попередній підрозділ). Тобто в цьому аспекті доцільно розуміти, що інструментом, здатним компенсувати можливе падіння прибутковості консервативних (не надто ризикових) напрямків руху вихідних кредитних потоків банку, може бути зміна відсотків за кредитами по окремих кредитних потоках. Втім, об'єктивне вирішення цього питання багато в чому визначається існуючою тенденцією залучення ресурсів до банку, обсягів потреби у кредитних ресурсах. Тож в якості окремого завдання даного дослідження можна визначити аналіз існуючих умов формування відсотків за залученими та наданими ресурсами банків та розробку відповідної їх моделі, з метою визначення прогностичних значень цих відсотків.

Разом з тим, при підході до розміщення ресурсів з позицій загального фонду надто багато уваги приділяється ліквідності і не враховуються розходження вимог ліквідності стосовно вкладів до запитання, ощадних вкладів, строкових вкладів і основного капіталу, що служить причиною наростаючого скорочення норми прибутку, а відтак зниженню міцності загального кредитного потоку [39].

Водночас варто звернути увагу на переваги та недоліки означеного методу з позицій потокового підходу до управління банком. В якості основної переваги даного методу з точки зору потокового управління є простота обчислення показників сталості відповідних потоків, внаслідок існування обмеженої їх кількості. Усі ресурси, закумульовані банком завдяки вхідним потокам, розподіляються за допомогою вихідних потоків. Тобто множина різновидів вихідних кредитних потоків у даному випадку не розрізняється. Втім, саме це й є основним недоліком, бо унеможлиблюється здатність банку до всебічного аналізу руху різноманітних кредитних потоків та виявлення чинників впливу на їх сталість.

Подолати вказані вище недоліки методу загального фонду до деякої міри допомагає метод розподілу активів, відомий також як метод конверсії ре-

сурсів. Цим методом розмежовуються джерела ресурсів відповідно до норм обов'язкових резервів і швидкості їхнього обертання. Перевагою цього методу є і зменшення частки ліквідних активів і вкладень додаткових ресурсів у позики й інвестиції, що веде до збільшення норми прибутку. Однак і цей метод має недоліки, які знижують його ефективність. Наприклад, може не бути тісного зв'язку між швидкістю обертання внесків тієї чи іншої групи і коливаннями загальної суми внесків цієї групи. Другим недоліком цього методу є те, що він припускає незалежність джерел ресурсів від шляхів їхнього використання. На практиці це не зовсім так. Наприклад, банк прагне залучити більше внесків від ділових підприємств, тому що ці підприємства, як правило, позичають гроші у тому ж банку, де їм відкриті поточні рахунки. Отже, залучення нових внесків означає одночасне зобов'язання банку задовольняти частину заявок на кредити з боку нових вкладників. Але це значить, що частина нових внесків повинна бути спрямована на кредитування власників цих внесків. Тож подолати деякою мірою означені недоліки, на нашу думку, зможе відповідне збалансування структури зобов'язань банку, яке варто розглядати в якості забезпечення сталості руху його кредитних потоків.

При цьому з точки зору потокового управління банком, як негативною, так і позитивною стороною методу розподілу активів є необхідність постійного поділу вхідних фінансових потоків по групах і наступний адекватний розподіл відповідних вихідних потоків. Така суперечність пов'язана з тим, що безперервний поділ і розподіл вхідних і вихідних фінансових потоків і їхніх кількісних характеристик у практичній діяльності можливий лише в обмеженому обсязі.

У сучасній теорії банківської справи управління кредитними потоками відбувається переважно через управління активами і пасивами та визначається як скоординоване управління банківським балансом, яке спирається на альтернативні сценарії зміни ставки відсотка і ліквідності [61]. Такий підхід

з'явився завдяки розвитку стратегії управління спредом (цінового показника, який характеризує різницю між ставками по розміщених та залучених ресурсах), яка безпосередньо аналізує взаємозалежність впливу окремих елементів різних фінансових потоків банку. Тобто головним важелем управління стали ті елементи основних фінансових потоків банку, які відповідають за цінову складову в русі фінансових потоків, а саме потоків, які є взаємозалежними із значеннями відповідних відсотків.

Тож традиційна точка зору, що весь доход банку виникає від позик і інвестицій, поступилася місцем розумінню того, що насправді – банк продає цілий пакет фінансових послуг.

Модифікацією стратегії управління спредом є, щонайменше, стабілізація величини маржі банку – різниці між процентними надходженнями і процентними витратами, тобто безпосередньо складовими елементами відповідних потоків (див. міркування попереднього підрозділу). Разом з цим, як правило, аналізується:

- підвищення або зниження процентних ставок;
- зміна спреду;
- зміна структури процентного доходу і процентних витрат;
- зміни в обсягах активів, що приносять доход;
- зміни в обсягах пасивів, що взаємозалежні з витратами процентних ставок, які банк використовує для фінансування свого портфеля, що приносить доход, активів при розширенні або скороченні загального масштабу діяльності тощо [61].

При цьому для стабілізації або підвищення чистого процентного доходу в короткостроковій перспективі, як правило, використовується хеджування ризику процентних ставок, яке загалом відображує так зване управління гепом [50, 66].

Втім, незважаючи на це, досить слабким місцем у даному підході, на нашу думку, залишається досягнення визначеного паритету між відсотками різних сфер банківської діяльності, що й зумовлює продовжувати пошуки у цьому напрямку. Тобто більш детально та всебічно розглянути умови сталості руху та взаємодії окремих складових як кредитного потоку зокрема, так і потоку залучених ресурсів та наданих кредитів загалом. У той же час основними недоліками управління гепом, яке було покликане подолати цей недолік, є недостатня гнучкість у варіюванні процентних ставок, що пов'язано з неточністю такої оцінки. Так техніка управління гепом має ряд «вузьких» місць: наприклад, процентні ставки, що сплачуються за залученими ресурсами (які до того ж є короткостроковими), мають тенденцію змінюватися швидше, ніж процентні ставки по активах (багато з яких є довгостроковими). Тож досить складно визначити момент, коли конкретні банківські активи або пасиви можуть бути переоцінені.

Ще одним напрямком управління кредитними потоками банку можна назвати застосування різноманітних математичних моделей управління активами, до основних вирішуваних завдань яких належать:

- розподіл вільних ресурсів по активах;
- прогноз майбутнього розподілу ресурсів на підставі прогнозу економічної ситуації;
- розв'язання питань щодо зниження ризику за допомогою спеціальних інструментів банківської політики [22, 34, 111, 118].

Позитивною стороною математичних методів є можливість оперувати одночасно активами і пасивами в тісній кореляції, з підтримкою необхідного рівня ліквідності, прибутковості операцій і цілого ряду інших показників. До того ж застосування математичних моделей дозволяє формалізувати описові процеси потокового підходу та побудувати адекватні імітаційні моделі. До не-

гативних сторін застосування цих моделей слід віднести складність узагальненої формалізації руху кредитних потоків банку, що призводить до виникнення так званих часткових та неповних моделей [118]. Тобто в таких моделях допускаються певні припущення, які на практиці можуть виявитися неефективними з погляду існуючих умов функціонування банків та руху їх фінансових потоків. Разом з цим, переважна більшість моделей розроблена для сталих економічних систем, факторні умови розвитку яких досить ретельно досліджені. Однак ці моделі не завжди придатні для перехідних економік з низкою непередбачених ризикових подій, основою виникнення яких є не лише об'єктивні чинники. Тож враховуючи, що перехідні процеси звичайно характеризуються:

- по-перше, непередбаченою різкою зміною темпів інфляції,
- по-друге, нестабільністю економічних процесів і відсутністю вироблених правових і етичних норм бізнесу, то найбільш важливими видами ризиків у моделях є ризики процентної ставки, неповернення кредиту (кредитний ризик) і ризик втрати банком ліквідності. При цьому при моделюванні необхідно застосовувати імовірнісний підхід, бо, як правило, для більш точних розрахунків бракує наявної статистичної бази.

Втім, незважаючи на таку різноманітність підходів, теорій, моделей щодо управління кредитними потоками банку, обрання деякого одного різновиду інструментарію відповідного управління є недоцільним, бо не враховує безліч умов та факторів руху фінансових потоків, які за своєю природою повинні бути безперервні. Разом з цим жоден з розглянутих підходів не дає повною мірою оптимального вирішення задачі остаточного збалансування кредитних ресурсів і внесків по термінах і сумах, що є досить вагомим з погляду сталості руху кредитних потоків. Це пов'язано з тим, що переважна більшість існую-

чих підходів, як правило, орієнтовані на середній, а не граничний рівень ліквідності.

Більш того, проведений аналіз у даному підрозділі дозволяє визначити, на наш погляд, два напрямки управління кредитними потоками банку:

– перший з них стосується безпосереднього впливу на ті елементи кредитного потоку, які ототожнюються з ресурсами банку. Тобто стійку та нестійку частину кредитного потоку;

– другий передбачає управління кредитними потоками завдяки впливу на ті складові потоку, які визначають його параметри з погляду ліквідності та вартості. В даному аспекті до цих частин кредитного потоку можна віднести потік процентних доходів та співвідношення між стійкою і нестійкою частинами потоку, або нестійкою та зворотним кредитним потоком банку.

Таким чином, незалежно від того, який підхід застосовується щодо управління кредитними потоками банку, необхідно розглядати цей процес у тісному взаємозв'язку з управлінням його різноманітними фінансовими потоками, що підпорядковані основній меті управління кредитними потоками – мінімізації ризиків на фоні максимальної прибутковості відповідних операцій у поєднанні з забезпеченням необхідного рівня ліквідності.

Водночас розглянуті основи управління кредитними потоками банків у взаємозв'язку з іншими теоретичними міркуваннями даного розділу дозволяють конкретизувати й основні напрямки вдосконалення руху кредитних потоків банку, до яких, на нашу думку, слід віднести:

- обґрунтування стратегії управління кредитними потоками;
- розгляд процентних ставок як однієї з умов сталого руху кредитних потоків банків;
- розробку підходів щодо прогнозного планування кредитних операцій банку.

Висновки по першому розділу

1. На підставі розгляду сукупності визначених підходів з теорії менеджменту доведено доцільність визначення в якості базового, з погляду управління банком, потокового підходу. При цьому доведено, що потоковий підхід не підмінює собою інші підходи щодо управління банком, а лише виступає:

- своєрідним поєднанням різноманітних підходів, які застосовуються для сталого функціонування та розвитку банку;
- інструментарієм поєднання різноманітних напрямків діяльності банку, який припускає якісне відображення досліджуваних процесів.

2. Аналіз існуючих дефініцій визначення фінансового потоку дозволив конкретизувати це поняття з погляду банку та розкрити сутність та зміст кредитного потоку банку.

3. Розглянуто та уточнено класифікаційні ознаки фінансових потоків банку, серед яких насамперед виділено їх зворотність та здатність до розщеплення. На підставі цього запропоновано формальне уявлення структури загального кредитного потоку банку.

4. Визначено, що основу управління кредитними потоками банку складають різноманітні методи та теорії, які,

- з одного боку, узагальнюють управління окремими складовими банківського менеджменту,
- а з іншого, – враховують специфіку його кредитної діяльності, але спрямовані по суті на розв'язання деякої ключової задачі.

5. На теоретичному рівні визнано, що в якості основних напрямків вдосконалення управління кредитними потоками банку доцільно обрати: обґрунтування стратегії управління кредитними потоками, розгляд

процентних ставок як однієї з умов сталого руху кредитних потоків банків, розробку підходів щодо прогнозного планування кредитних операцій банку.

Основні положення розділу знайшли відображення в роботах автора [69, 92, 101] за списком використаних джерел, що наведений у дисертації.

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНЬСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

Особливості формування кредитних потоків банків залежать від умов розвитку економіки, що забезпечує стабільний розвиток господарства країни. Провідне місце у цій інфраструктурі займає банківський сектор. Серед яких, насамперед, слід виділити банківський сектор, який є важливими елементами відтворення грошової маси в економіці, тими кредитними інститутами, які організовують рух грошових коштів і кредитних ресурсів. При цьому значення банківського сектора зростає з точки зору визначення змісту грошової маси, яка є основою для формування банківських кредитних потоків. Банки перерозподіляють ресурси від осіб (як фізичних, так і юридичних) до осіб (як фізичних, так і юридичних), які потребують підтримки грошових коштів. З іншого боку, банки надають тривалі кредитні ресурси і видають короткострокові кредитні ресурси і видають кредити більш довгострокових проектів. Банки створюють гроші базуючись на грошах до якої банку в змоззі отримувати за допомогою кредитних операцій надавати позички (кредити) фізичним і юридичним особам. Ця діяльність розглядається загальною назвою банківської діяльності. Банки України як з іншими суб'єктами господарювання, так і між собою.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНІ УМОВИ РУХУ КРЕДИТНИХ ПОТОКІВ БАНКІВ

2.1. Загальні тенденції розвитку банківського кредитування в Україні

Особливості формування ринкової інфраструктури об'єктивно зумовлюють необхідність застосування ряду посередницьких підприємств, що забезпечує сталий розвиток господарського механізму країни в цілому. Провідне місце у такій інфраструктурі належить інститутам фінансового ринку, серед яких, насамперед, слід виділити банки. Це пов'язано з тим, що саме банки є важливішими елементами відтворювальної системи економіки, тими кредитними інститутами, які організовують рух та перерозподіл грошових і капітальних ресурсів. При цьому значне місце в діяльності банків як по суті, так і з точки зору визначення змісту цих суб'єктів господарювання відповідно до закону займає кредитування [1]. Тобто, з одного боку, банки перерозподіляють ресурси від осіб (як фізичних, так і юридичних), що роблять заощадження, до осіб (як фізичних, так і юридичних), які відчують потребу в кредиті, та забезпечують підприємства різних форм власності додатковими ресурсами. З іншого боку, банки проводять трансформацію ресурсів по термінах, залучаючи короткострокові ресурси і видаючи кредити на тривалий термін, що сприяє реалізації більш довгострокових проектів у виробничому секторі економіки.

Водночас здатність банківської системи створювати гроші базується на умові, відповідно до якої банки в змозі використовувати свої можливості щодо створення грошей за допомогою кредитування. Однак, поряд із цим можливістю банків надавати позики циклічно змінюється, що в остаточному й зумовлює доцільність розгляду загальних тенденцій розвитку кредитних відносин банків України як з іншими суб'єктами господарювання, так і між собою.

Це дає змогу виявити та передбачити як подальше розвинення напрямків кредитування і умов щодо покращення цієї складової банківської діяльності, так і сталість економічного зростання взагалі.

При цьому вирішальним у даному аспекті є взаємопов'язаний аналіз розвитку кредитних відносин банків із загальними тенденціями функціонування економіки в цілому та банківським сектором зокрема. Тобто, по мірі розгляду тих або інших показників, що характеризують певні тенденції та напрямки банківського кредитування, доцільним є визначення їх у контексті різних факторних умов:

- економічних (динамікою зміни основних макроекономічних показників);
- політичних (насамперед стабільністю роботи кабінету Міністрів, послідовністю проведення економічних реформ, наявністю довіри з боку міжнародних фінансових установ);
- юридичних (наявністю відповідних нормативних і правових актів та стабільності законодавчих актів);
- соціальних (життєвим рівнем населення та його довіри до банків).

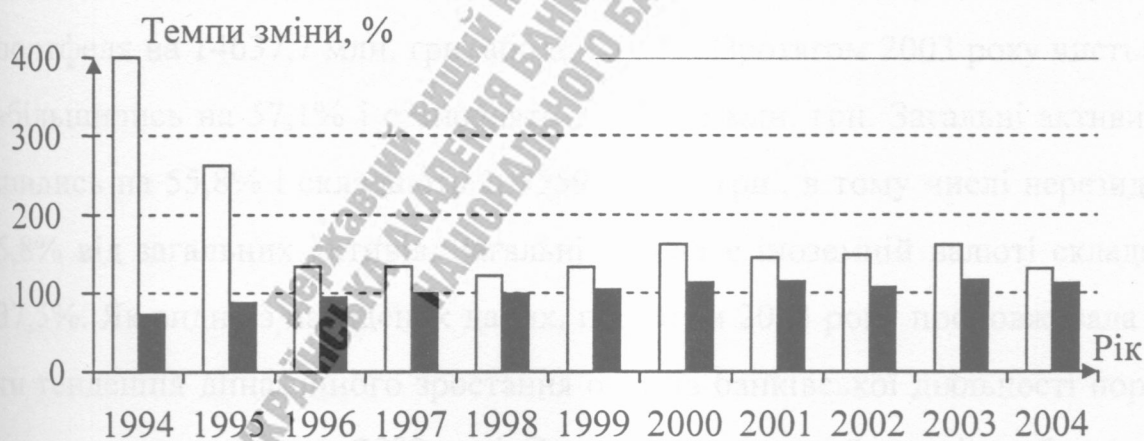
Крім цього, для визначення низки об'єктивних умов впливу на банківське кредитування варто проводити відповідний аналіз і для окремих банків.

Спираючись на вище означене, перш за все, доцільно зауважити, що незважаючи на сталу тенденцію зростання обсягів кредитів, наданих в економіку України (рис. 2.1, побудовано на підставі даних [15, 16, 120]), можна виділити декілька етапів цього процесу.

Так у період з 1994 по 1995 рік відбувається різке зниження темпів надання кредитів банками в економіку України (рис. 2.2, побудовано на підставі даних [16, 125, 126], 2005 рік представлено на кінець серпня). Підґрунтям цього був, насамперед, значний спад у промисловості, що відбито на рис. 2.2 щорічним зменшенням випуску обсягів продукції.

Рис. 2.1. Вимоги банків за кредитами, наданими в економіку України (млн.грн.)

- Темпи зміни надання кредитів
- Темпи зміни обсягів промислової продукції

Рис. 2.2. Темпи зміни надання кредитів та випуску обсягів промислової продукції в Україні протягом 1994-2004 років (% до попереднього періоду)

Період з 1996 по 1998 роки характеризується незначним та нестійким підвищенням темпів надання кредитів в економіку (див. рис. 2.2). Це супроводжується поступовим зменшенням темпів падіння промислового виробництва.

Починаючи з 1999 року і по дійсний час спостерігається нова хвиля зростання темпів надання кредитів в економіку, чому, як видно з рис. 2.2, сприяє й зростання темпів випуску обсягів промислової продукції. Однак, поряд із цим також визначеним фактом є нерівномірність такого зростання, загальна динаміка якого є все ж таки позитивною.

При цьому також слід зауважити, що поживлення руху кредитних потоків банків відбувається на фоні загального зростання обсягів їх активів. Так з початку 2002 року чисті активи збільшились на 34,5% і становили на кінець 2002 року 63992,3 млн. грн. Загальні активи збільшились на 17042,2 млн. грн. або на 33,6% і складають 67826,7 млн. грн. (за 2001 рік – на 2,4%). Зростання загальних активів, в основному, відбулось за рахунок зростання кредитного портфеля на 14637,7 млн. грн. або на 45,6%. Протягом 2003 року чисті активи збільшились на 57,1% і становлять 100356,6 млн. грн. Загальні активи збільшились на 55,8% і складають 105559,3 млн. грн., в тому числі нерезиденти – 5,8% від загальних активів. Загальні активи в іноземній валюті складають – 37,5%. Як видно з наведених даних, протягом 2003 року продовжувала тривати тенденція динамічного зростання обсягів банківської діяльності порівняно з темпами зростання у 2002 році. До того ж кредитний портфель банків України зростає більш високими темпами, ніж активи, і на кінець 2003 року його обсяг склав 73445,4 млн. грн. [120]. Якщо порівняти ці тенденції з 2004–2005 роками, то слід зазначити наступне. Так загальні активи банків України протягом 2004 року збільшилися на 34,1% та становили на кінець року 141500 млн. грн. Сприяло цьому й зростання кредитного портфеля банків протягом 2004 року на 32,3%. Ці ж тенденції загалом зберігаються й впродовж 2005 ро-

ку. Так обсяг кредитного портфеля банків за сім місяців 2005 року у порівнянні з аналогічним періодом 2004 року збільшився на 29,5% [16, 120].

Одночасно, розгляд темпів зміни кредитних вкладень банків України у розрізі окремих регіонів протягом 2003 року вказує на те, що таке зростання було не нижче 150% попереднього року майже для всіх регіонів (додаток Б, розраховано на підставі даних [15]). Найбільше зросли вимоги за кредитами, наданими банками Закарпатської, Кіровоградської, Чернівецької, Тернопільської областей. Найменший приріст залишків заборгованості за кредитами спостерігався в банківських установах Запорізької та Львівської областей. Приблизно такі ж тенденції зберігаються й впродовж 2005 року (додаток В, розраховано на підставі даних на кінець жовтня 2005 року у порівнянні з аналогічним періодом 2004 року) [120].

Однак, незважаючи на це, питома вага кредитних вкладень у структурі загальних активів банківської системи України за аналізований період не має постійної тенденції до збільшення. Так станом на 01.01.2003 року питома вага наданих банками кредитів у структурі загальних активів складала 68,96%, станом на 01.01.2004 року – 62,36%, а станом на 01.01.2005 року – 68,3% (власні розрахунки за даними [120]). Основною умовою такої зміни є подальше підвищення рівня ліквідності банківської системи як пріоритетного завдання її розвитку. Проте відповідне зменшення такого показника може мати й зворотний вплив, бо скорочується питома вага робочих активів – основної складової кредитних ресурсів економіки на фоні прискорення темпів приросту виробництва та незадовільному стані функціонування фондового ринку. Інакше кажучи, зменшення частки кредитних вкладень банків у структурі їх робочих активів без належної заміни кредитних ресурсів економіки з інших джерел може призвести до певних негативних явищ:

- уповільнення темпів розвитку виробництва;

- подорожчання банківських кредитів;
- розвитку банківської діяльності окремих банків тощо.

Це пов'язано з тим, що у загальному обсяг кредитних вкладень на даному етапі розвитку банківської системи в Україні характеризує ділову активність банків. Наприклад, протягом 2003 року спостерігалось зменшення кредитних вкладень майже у 28% банків, що функціонують в Україні. При цьому для деяких банків таке скорочення є суттєвим. Наприклад, для таких установ як ВАТ АБ «Укргазпромбанк», ЗАТ АКБ «Одеса-Банк», ТОВ «Комерційний Індустріальний Банк», АКБ «Технобанк», АБ «СТОЛИЧНИЙ» зменшення кредитного портфеля протягом 2003 року у порівнянні з 2002 роком перевищує 50%. А такий банк як АБ «Креді Свісс Фьорст Бостон (Україна)» за підсумками 2003 року й зовсім згорнув свою кредитну діяльність. Поряд із цим в означених банків підвищується показник відношення високоліквідних активів до працюючих: ВАТ АБ «Укргазпромбанк» – на 01.01.2003 року цей показник складав 20,1%, а на 01.01.2004 року вже 66,1%; ЗАТ АКБ «Одеса-Банк» – відповідно 6,2% та 64,7%; АКБ «Технобанк» – 13,3% та 118,4%. Це дозволяє зробити висновок про неефективне використання наявних ресурсів і як наслідок скорочення прибутковості банківської діяльності, рентабельності активів, що у загальному відбивається на нестабільному функціонуванні і розвитку цих банків (рис. 2.3, побудовано на підставі даних [40, 87]).

Не оминули остаточно означені тенденції певні банківські установи і протягом 2004 року. Так зменшення кредитного портфеля за підсумками 2004 року спостерігалось у таких банків як АКБ «Сітібанк (Україна)», ЗАТ КБ «Кредит-Дніпро». Водночас незначний приріст кредитного портфеля був у ВАТ «Державний ощадний банк України», АБ «ІНГ Банк Україна» тощо [120].

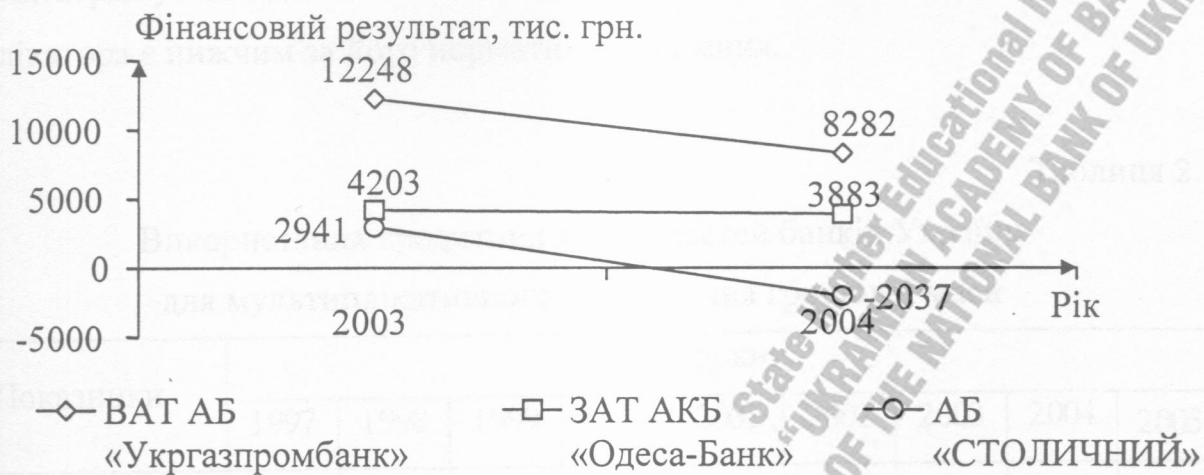

Рис. 2.3. Динаміка зміни фінансового результату за окремими досліджуваними банками

Крім цього, різкі зміни структури активів банку в змозі призвести й до зниження показників його платоспроможності, що також є негативним фактором. Тому питання розвитку банків знаходиться не лише в площині збалансованого зростання активів, а й наявності раціональної їх структури, доцільної кількості питомої ваги дохідних активів, що, у загальному, повинно вирішуватися впровадженням відповідної стратегії розвитку банку та управління його кредитними потоками.

З цього приводу також доцільним є визначення використання кредитних можливостей банків України для мультиплікативного розширення грошової маси (табл. 2.1, розрахована за даними [16]), бо обмеження кредитної активності банків для цілей підтримання надлишкової ліквідності та зниження можливих ризиків у кінцевому підсумку гасять хвилю мультиплікативного розширення депозитів та загальної величини грошової маси в економіці.

Тобто, саме недостатній рівень активізації кредитної діяльності банків, а не емісійної діяльності Національного банку України, визначає недостатню

забезпеченість господарського обороту грошовими ресурсами. Це досить чітко підтверджується даними табл. 2.1, де фактичне значення грошового мультиплікатора є нижчим за його нормативне значення.

Таблиця 2.1

Використання кредитних можливостей банків України
для мультиплікативного розширення грошової маси

Показники	роки								
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005*
Норматив обов'язкового резервування коштів банків у НБУ, %	15	17	17	15	14	12	12	7	7
Фактичний грошовий мультиплікатор	1,76	1,82	1,84	1,92	1,98	2,11	2,37	2,34	2,41
Нормативний грошовий мультиплікатор	6,67	5,88	5,88	6,67	7,14	8,33	8,33	14,28	14,28
Різниця між нормативним і фактичним мультиплікаторами, разів	3,8	3,2	3,1	3,4	3,6	3,9	3,5	6,1	5,9
* – на кінець серпня									

Однак цьому можна дати цілком об'єктивне пояснення, яке пов'язане з існуванням досить значних ризиків кредитної діяльності в період трансформації економічних відносин. При цьому такий вплив ризикованості проведення кредитної діяльності, переважно, і визначає особливості трансформації активів при погашенні позик. Проте дані міркування, на наш погляд, не зовсім

стосуються розглянутих вище банків, бо занадто значним є скорочення обсягів кредитної діяльності. Доцільно припустити, що означені банки взагалі мало приділяли уваги плануванню розвитку своїх активних операцій, що і є підтвердженням доцільності впровадження певної стратегії управління кредитними потоками банків.

Втім, якщо проаналізувати відповідні дані з динаміки зміни обсягів сумнівних та прострочених кредитів по всій банківській системі в Україні, слід констатувати, що ймовірність виникнення ризиків у сфері кредитної діяльності банків занадто ще висока. І це незважаючи на позитивну динаміку у цьому процесі. Так, якщо станом на 01.01.2001 року (у порівнянні з попереднім періодом) заборгованість за кредитами з простроченими строками погашення збільшилась на 11% і становила на кінець року 2,2 млрд. грн., то протягом 2001 року відбулося зменшення частки прострочених і сумнівних кредитів з 11,4% на початок року до 5,8% на кінець року [17, 18]. За результатами 2002 року частка проблемних кредитів (прострочених та сумнівних) зменшилась до 4,5 %, пролонгованих – з 6,7 % (на початок року) до 5,2 % (на кінець року) [15, 120]. Відбулося деяке покращення якості кредитного портфеля і протягом 2003–2004 років. Так частка проблемних кредитів (прострочених та сумнівних) протягом 2003 року зменшилась з 4,5 % до 3,4 %, а протягом 2004 року до 3,2% від загального обсягу кредитного портфеля банків [120]. Однак, проблема наявності сумнівних та прострочених кредитів залишається актуальною, бо в Україні приблизно 40% підприємств збиткові. Це ж підтверджується й іншими дослідниками, які визначають, що доступність дешевих кредитних ресурсів стримується надто великими ризиками їх неповернення [60, 81, 84]. Тому як окреме завдання розвитку надання кредитів, на думку автора, і є доцільною розробка саме стратегії управління кредитними потоками комерційного банку.

Поряд з означеним вище слід помітити, що дещо змінюється структура кредитних потоків банківської системи України. Так станом на 01.01.03 кредитний портфель банків України мав наступну структуру (розраховано на підставі оприлюднених даних):

- кредити, надані суб'єктам господарської діяльності, складають 38187,7 млн. грн. (81,7 % від загального обсягу кредитного портфеля);
- кредити, надані іншим банкам та НБУ, становлять 5096,2 млн. грн. або 10,9 %;
- кредити, надані фізичним особам – 3254,9 млн. грн. або 7 %;
- кредити, надані органам державного управління – 195,6 млн. грн. або 0,4 %.

Аналогічні показники на початок 2004 (та 2005) років мають наступні значення:

- кредити, надані суб'єктам господарської діяльності, складають 78,9% від загального обсягу кредитного портфеля (75,01%);
- кредити, надані іншим банкам та НБУ – 8,9% (9,97%);
- кредити, надані фізичним особам – 12,1% (14,98%);
- кредити, надані органам державного управління – 0,1% (0,04%).

З наведених вище цифр можна зробити два висновки:

- по-перше, зменшується питома вага кредитних потоків із надання позик органам державного управління (станом на 01.01.2002 року питома вага цих позик дорівнювала 0,5% від загального обсягу кредитного портфеля). В цілому це є досить позитивною тенденцією, яка сприяє оптимізації руху кредитних потоків, бо прямі позики уряду використовуються переважно для покриття дефіциту бюджетів різних рівнів, що негативно впливає на темпи зміни грошової маси в обігу, а відтак і кредитну діяльність. Відповідно до цього можна визначити, що в Україні за останні роки значно зменшився рівень не-

продуктивного споживання фінансових ресурсів та здійснюється їх перерозподіл на користь реального сектора економіки;

– по-друге, зростає питома вага кредитних потоків із надання позичок фізичним особам. З одного боку, це є проявом активності населення та сталості розвитку банківської діяльності загалом, а з іншого – зумовлює банки вдосконалювати відповідне управління, бо зростання надання позичок фізичним особам збільшує кількість вихідних потоків банків та у загальному підвищує ймовірність настання ризикових подій у сфері кредитування, а відтак вимагає й більш зважених рішень щодо розв'язання певних завдань з класичної дилеми управління банківською діяльністю – доцільної збалансованості щодо підтримки співвідношення між прибутковістю та ліквідністю банку. Тобто, наведене знову-таки є підґрунтям впровадження виваженої стратегії управління кредитними потоками банку, що потребує вдосконалення відомих підходів з урахуванням дійсних умов розвитку як банківського сектора економіки взагалі, так і руху кредитних потоків банків зокрема, або розробки нових. При цьому варто зауважити, що саме кредитні операції вирішальною мірою впливають на стан ліквідності банків, бо такі операції супроводжуються зміною як банківських вкладень, так і зобов'язань. Наприклад, якщо надана позичка зараховується на рахунки клієнта в тому ж банку, то відбувається збільшення і обсягів кредитних вкладень і зобов'язань. Якщо відбувається перерахування коштів в інший банк, відбувається зменшення активів у безпосередньо ліквідній формі в одному банку та зростають обсяги зобов'язань у іншому.

Поряд із цим загальні тенденції розвитку кредитних відносин вказують на поступове зростання їх частки у внутрішньому валовому продукті (ВВП) (рис. 2.4, побудовано на підставі даних [16, 120, 126]).

Рис. 2.4. Частка банківських кредитних вкладень у ВВП

Однак, як видно з рис. 2.4, частка банківських кредитних вкладень у ВВП все ж таки, ще не досягла рівнів 1992-1993 років, що може свідчити про їх недостатність для потреб розвитку економіки України. Інакше кажучи, питома вага кредитів, наданих суб'єктам господарювання, у структурі ВВП підкреслює недостатність банківського кредиту у забезпеченні виробництва необхідними грошовими ресурсами. Це, перш за все, й зумовлює доцільність впровадження нових заходів щодо активізації кредитної діяльності банків.

Крім означеного, слід констатувати, що при загальному рівні зростання заборгованості за кредитами темпи залучення коштів за окремими галузями розрізняються.

Так, найбільша заборгованість за кредитами протягом 1999 року зростає на підприємствах транспорту (на 64,2%), матеріально-технічного забезпечення та збуту (на 49,3%), торгівлі та громадського харчування (на 46%), будівництва (на 43,7%), харчової промисловості (на 40,5%) і чорної металургії (на 38%) [68].

У 2000 році заборгованість за кредитами зростає найбільше на підприємствах електроенергетики (у 3,4 рази), зв'язку (у 2,4 рази), сільського господар-

ства (у 2 рази), чорної металургії (на 80,4%), торгівлі та громадського харчування (на 78,5%) [17].

За результатами 2001 року кредити, надані суб'єктам підприємницької діяльності, за галузями економіки розподіляються так: позички, спрямовані в промисловість – 40%, торгівлю та громадське харчування – 35,8%, сільське господарство – 6,6%, транспорт – 3,4%, будівництво – 2,4%, інші галузі – 11,8% [18].

У 2002 році ця структура мала такий вигляд: посередництво та торгівля – 40%, сільське господарство – 6,7%, харчова промисловість – 8,6%, металургія – 5,4%, інші галузі – 39,3% [120].

За підсумками 2003 року за видами економічної діяльності найбільші обсяги кредитів у національній валюті отримували від банків суб'єкти господарювання оптової і роздрібною торгівлі; торгівлі транспортними засобами, послуг з ремонту. У 2003 році заборгованість цих позичальників за наданими кредитами становила 14,4 млрд. грн., що на 64,6% більше, ніж на початок року. У загальному обсязі кредитних вкладень у національній валюті їх частка становила 40,4% [16]. Суттєвою також була заборгованість за кредитами, наданими підприємствам обробної промисловості, які протягом 2003 року виробили 77,8% загального обсягу виробництва [126]. Вимоги банків за кредитами цим позичальникам протягом 2003 року зросли на 68,1%. За підсумками 2004 року значна частка кредитів залишалася за суб'єктами господарювання оптової і роздрібною торгівлі, торгівлі транспортними засобами, послуг з ремонту, підприємств обробної промисловості. Ці ж тенденції спостерігаються і впродовж семи місяців 2005 року, до яких водночас слід додати зростаючі вимоги банків за кредитами, наданими будівельним підприємствам [16].

Загалом же, можна констатувати, що поступово змінюється тенденція щодо кредитування лише підприємств, де отримання прибутку можливе у найменші строки. Тому існує потреба у більш розгорнутому плануванні відповідної кредитної діяльності як для підтримання достатнього рівня ліквідності, так і одержання стійкого фінансового результату. Так зростає питома вага

залишків заборгованості за кредитами, наданими підприємствам сільського господарства, мисливства та лісового господарства.

Проте, незважаючи на означені вище зміни у кредитуванні окремих галузей економіки, кредитування інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання залишається ще незначним. Так станом на 01.01.2005 року частка цих кредитів у загальній структурі кредитних вкладень складає 9,2% (табл. 2.2, узагальнено на підставі даних [15, 16, 17, 18]).

Таблиця 2.2

Структура кредитів, наданих комерційними банками суб'єктам господарювання за видами кредитів (%)

Види кредитів	На кінець періоду					
	2000	2001	2002	2003	2004	2005*
Овердрафт	1,9	2,1	2,0	2,3	1,9	2,3
За врахованими векселями	3,1	2,9	3,0	1,8	1,6	16,8
За внутрішніми торговельними операціями	12,0	12,0	10,0	8,4	6,8	–
За експортно-імпортними операціями	27,0	27,0	15,0	10,0	8,6	–
Кредити в поточну діяльність	49,9	50,0	64,0	70,9	71,8	67,6
Кредити в інвестиційну діяльність	6,0	5,9	6,0	6,5	9,2	13,0**
Інші кредити	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	0,3
* – попередні дані на кінець серпня						
** – майже половина – іпотечні кредити						

При цьому, як видно з даних табл. 2.2, із року в рік значною залишається складова кредитів, наданих у поточну діяльність суб'єктів господарювання.

Якщо розглянути структуру наданих кредитів у різні галузі економіки за терміном їх надання (табл. 2.3, побудовано на підставі даних [15, 16]), можна

помітити, що у загальному протягом 2003 року спостерігається тенденція до зростання довгострокових кредитних вкладень в економіку країни, що є цілком позитивним моментом. За 2003 рік довгострокові кредити збільшилися в 2,6 рази (за 2002 рік – в 1,9 разів) і становлять 28115,8 млн. грн. або 38,3 % від кредитного портфеля (на 01.01.2003 – 22,9 %) [120].

Таблиця 2.3

Структура наданих банківських кредитів за окремими видами економічної діяльності у розрізі терміну їх надання

Види економічної діяльності	Короткострокові кредити			Довгострокові кредити		
	Питома вага (на кінець року)		Зміни до попереднього року	Питома вага (на кінець року)		Зміни до попереднього року
	2002	2003		2002	2003	
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	77,7	54,7	-23,0	22,3	45,3	+23,0
Добувна промисловість	83,5	71,2	-12,3	16,5	28,8	+12,3
Обробна промисловість	73,9	59,3	-14,6	26,1	40,7	+14,6
Будівництво	68,2	45,8	-22,4	31,8	54,2	+22,4
Оптова та роздрібна торгівля	73,8	60,9	-12,9	26,2	39,1	+12,9
Транспорт	50,8	46,1	-4,7	49,2	53,9	+4,7
Фінансова діяльність	77,0	65,1	-11,9	23,0	34,9	+11,9
Державне управління	45,6	12,2	-33,4	54,4	87,8	+33,4

Упродовж 2004 року означені тенденції також загалом збереглися. Наприклад, питома вага довгострокових вкладень у сільське господарство, мисливство та лісове господарство, у порівнянні з 2003 роком, протягом 2004 року зросла на 4,5%; у добувну промисловість на 10,5%; в обробну промисловість на 10,1% [16].

Однак у цьому плані значним є визначення структури та збалансованості зобов'язань банків, здатності їх у довгостроковій перспективі виконувати відповідні функції щодо надання позик та погашення заборгованості перед клієнтами, що може бути визначено в якості окремого завдання вдосконалення руху кредитних потоків банків.

У розрізі форм власності найбільше за обсягами було надано кредитів у національній валюті банками підприємствам колективної форми власності. Вимоги банків за такими кредитами за станом на 01.01.2004 дорівнювали 27,8 млрд. грн., або 78,2% від загального обсягу заборгованості за кредитами в національній валюті суб'єктам господарювання. Порівняно з початком 2003 року їх обсяг збільшився на 58,2%, у тому числі за грудень – на 4,4%, а частка в загальному обсязі заборгованості за кредитами залишилася майже без змін. Разом з цим за підсумками 2004 року частка кредитів суб'єктів господарювання з приватною формою власності складала 92,4% від загального обсягу кредитних вкладень банків [16].

В якості іншого параметра, що характеризує вплив банківських кредитів на відтворювальні процеси в масштабах всієї економіки використовують оцінку величини кредитів у днях ВВП [76].

Стосовно умов розвитку банківського сектору в Україні даний показник свідчить, що його значення за період з 1997 по 2004 роки зросло більш, аніж у чотири рази (табл. 2.4, власні розрахунки на підставі даних [16, 120, 126]).

Таблиця 2.4.

Кредитні вкладення українських банків у
реальному обчисленні в період з 1996 по 2003 роки (млн. грн.)

Показники	рік							
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
1. Валовий внутрішній продукт	93365	102593	130442	170070	204190	225810	263228	267344
2. Кредити, надані в економіку України	7295	8873	11787	19574	28373	42035	67835	88579
3. Кредити банків у днях ВВП (365 Xp2/p1)	28,5	31,6	33,0	42,0	50,7	67,9	94,1	120,9

Однак, разом із цим значення цього показника за підсумками 2003–2004 років лише дорівнює значенню та незначно перевищує значення 1993 року та більше як в півтора рази менше за значенням показника 1992 року (рис. 2.5, власні розрахунки).

Крім цього, слід додати, що у розвинутих країнах цей показник дорівнює 300-350 днів [76]. При цьому період спаду означеного показника виявляється в двічі меншим за період його зростання, що свідчить про

певні труднощі з нарощування обсягів кредитних вкладень банків України. Серед негативних впливів на цей процес слід вказати, перш за все, на значну тінізацію економіки та незбалансованість процесу оподаткування суб'єктів господарювання в Україні, що віддзеркалюється у частій зміні законодавчої бази та надмірному загальному тягарі їх оподаткування [38].

Рис. 2.5. Динаміка змін кредитних вкладень українських банків у днях ВВП

Водночас також варто звернути увагу на територіальний поділ кредитних вкладень між окремими регіонами України. Як вказують статистичні дані, понад 40% кредитних вкладень припадає на м. Київ та Київську область [16, 120].

Таке становище, на думку автора, підвищує нерівномірність концентрації банківських ресурсів, а в остаточному не сприяє ефективності управління кредитними потоками у розрізі всієї системи банків України. Більш того, з часом така нерівномірність розподілу кредитних ресурсів може призвести до значних негативних явищ. Наприклад, як втрати джерел формування ресурсної бази регіональних (малих) банків,

подальшого скорочення чисельності діючих банків в Україні, а відтак підвищення загальних ризиків функціонування банківської системи.

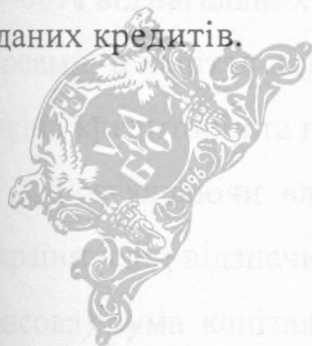
Тож якщо порівняти темпи зміни обсягів промислової продукції та темпи зміни обсягів продукції сільського господарства із темпами зміни кредитних вкладень у розрізі окремих регіонів (додаток Д та додаток Ж, авторське узагальнення на підставі даних [120, 125, 126], як приклад), то можна констатувати:

- з одного боку, значний взаємозалежний вплив означених показників з погляду промислового виробництва і недостатність кредитних вкладень у сільське господарство для переходу на інтенсивні методи розвитку;

- з іншого боку, нещільність поділу регіонів за даними ознаками.

Це у підсумку обумовлює необхідність визначення деякої оцінки ефективності проведення кредитних операцій комерційного банку як з погляду позичальників, так і з погляду кредиторів. Більш того, вагомою буде побудова узагальнення такої оцінки з метою поліпшення планування перерозподілу кредитних ресурсів та вирівнювання обсягів їх надання між різними галузями, регіонами, підприємствами.

Втім, з метою більш розгорнутого аналізу стану формування та руху кредитних потоків банків доцільним є дослідження ресурсної бази кредитних потоків комерційних банків та деяких аспектів, пов'язаних із вартістю наданих кредитів.

2.2. Ресурсна база кредитних потоків банків

Першочергове завдання зміцнення та розвитку банківської системи України спрямоване на покращення власної ресурсної бази – сукупності банківських ресурсів, які банк мобілізував на фінансовому ринку та які знаходяться в його розпорядженні на визначений момент часу.

Це обумовлено тим, що стійка ресурсна база банку є основою розширення його активних операцій.

Проте при розгляді ресурсної бази кредитних потоків банків, насамперед, варто зосередитися на питаннях щодо капіталізації банківської системи, бо саме капіталізація є одним із вирішальних факторів конкурентних переваг, передумовою ефективного управління його ресурсами. Наприклад, використання капіталу для довгострокового кредитування збільшує середній термін активів. Водночас О. Сугоняко так визначає сутність означеного завдання – «кожен банк, який хоче розвиватися і нарощувати активні операції, має дбати про збільшення свого капіталу» [84].

Визначення важливості підвищення капіталізації банків обумовлено й тим, що низьке значення капіталу призводить до недостатнього використання наявних у розпорядженні банків резервів, які пов'язані з проведенням ризикових операцій. Тобто, на відміну від звичайних промислових та комерційних підприємств, де частка власного капіталу становить, як правило, в середньому 40–60% від загальних активів, банки працюють в основному із залученими ресурсами, а капітал використовується для своєрідного захисту інтересів вкладників і кредиторів та покриття збитків від банківських операцій.

Розглядаючи власне динаміку зміни капіталізації банківської системи України, слід відзначити, що вона має позитивну тенденцію. Так загальна (балансова) сума капіталу всієї банківської системи станом на 01.01.2001 року складала 6449,6 млн. грн., що на 572,0 млн. грн. більше, ніж на 01.01.2000 ро-

ку. За результатами 2001 року балансовий капітал системи комерційних банків України збільшився на 1 459,3 млн. грн. і станом на 01.01.02 дорівнює 7 908, 9 млн. грн. [52, 80]. Протягом 2002 року темпи зростання балансового капіталу відповідно до обсягів 2001 року склали 26,1%. У 2003 році балансовий капітал діючих банків зріс на 2,9 млрд. грн., або на 29,1% [16]. За підсумками 2004 року балансовий капітал по всій банківській системі збільшився на 43% та станом на 01.01.2005 року становив 18421,4 млн. грн. [16, 120].

Однак, незважаючи на це, темпи зміни обсягів капіталу банківської системи України дещо відстають від темпів зміни активів і зобов'язань (рис. 2.6, розраховано на підставі даних [16, 120]).

Рис. 2.6. Темпи зміни капіталу, зобов'язань та активів банківської системи України

Проте, певним позитивом в цьому аспекті можна вважати 2004 рік, протягом якого темпи зростання капіталу по банківській системі в цілому становили 143%, а темпи зростання зобов'язань та активів відповідно - 162% та 134%.

У свою чергу це обумовлює суттєвий вплив на адекватність капіталу банківської системи України, що, в остаточному, може негативно позначитися на забезпеченні зростаючої вітчизняної економіки відповідними кредитними ресурсами.

Також досить низькою залишається і питома вага банківського капіталу в структурі ВВП, яка лише за підсумками 2004 року незначно перевищує 5% (рис. 2.7, розраховано на підставі даних [16, 120]). Одночасно за стандартами розвинутих країн цей показник є не нижче 13% [81].

Рис. 2.7. Динаміка зміни частки капіталу банків України у ВВП

Замалим для вітчизняних банків є і значення такого показника як відношення активів до власного капіталу. Так відношення активів до власного капіталу для провідних банків України станом на 01.01.2005 варіює у межах від 7,65% до 10,03%, у той час відповідне значення, наприклад, провідних банків Канади знаходиться у межах 19,15%–23,35% (табл. 2.5, розраховано на підставі даних [120, 121, 123]).

Таблиця 2.5

Відношення активів до власного капіталу п'ятірки провідних банків України та Канади станом на 01.01.2005 року

Банки України	Відношення активів до власного капіталу	Банки Канади	Відношення активів до власного капіталу
АППБ «Аваль»	9,10	RBC Financial Group	21,82
ЗАТ КБ «ПриватБанк»	10,03	BMO Financial Group	20,80
АК «Промінвестбанк України»	9,08	CIBC	21,23
АКБ СР «Укрсоцбанк»	7,77	Scotiabank	19,15
АКІБ «УкрСиббанк»	7,65	TD Bank Financial Group	23,35

Більш того, якщо проаналізувати зміну динаміки відношення активів до власного капіталу для деяких з означених у табл. 2.5 вітчизняних банків, то можна побачити (рис. 2.8, розраховано на підставі даних оприлюднених банківських балансів), що три з провідних банків мають змінну тенденцію. Це такі банки як АППБ «Аваль», ЗАТ КБ «ПриватБанк» та АКБ СР «Укрсоцбанк». Тобто означений показник в окремі періоди розвитку цих банків зменшується. Загалом це спонукає до необхідності залучення більшого обсягу ресурсів для покриття активних операцій, а відтак зменшення прибутковості банківської діяльності. Крім цього, дещо зменшується і можливість банків щодо трансформації короткострокових залучених ресурсів у більш довгострокові позички, які вкрай потребує сучасний розвиток економіки в Україні. Відповідно до наведених даних досить ґрунтовною є теза, яку висловлюють й інші дослідники, про невідповідність ресурсної бази вітчизняних банків потребам інноваційної моделі розвитку економіки [60].

Рис. 2.8. Динаміка зміни відношення активів до власного капіталу провідних банків України

Проте наслідки такого розвитку власної ресурсної бази банків можуть виявитися більш негативними та від'ємно вплинути на сталість руху кредитних потоків.

Якщо ж розглядати питання капіталізації в розрізі окремих банків, слід зауважити, що не по всіх банках однаково змінюється приріст власного капіталу. Більш того, попри жорсткої політики НБУ щодо підвищення капіталізації банків, протягом 2002–2003 років деякі з банків мали від'ємне значення у зміні власного капіталу. Так за підсумками 2002 року таких банків було 11 – Державно-акціонерний спеціалізований імпортно-експортний банк України «УКРСПЕЦІМПЛЕКСБАНК» (зменшення розміру балансового капіталу складало 41%), ТЕХНОБАНК (31%), ВАТ КБ «Південкомбанк» (27%), ВАТ «Банк Універсальний» (14%), АКБ «Європейський» (11%), ВАТ АБ «Енергобанк» (7%), ТОВ КБ «ФЕБ» (6%), ВАТ «ТММ-Банк» (4%), АТ «Банк Велес» (4%), ВАТ «Інноваційно-промисловий банк» (3%), АКБ «Фінбанк» (2%), а за під-

сумками 2003 року – 5: ЗАТ «Банк Петрокоммерц–Україна» (1%), АБ «Алонж» (71%), АК «Промислово–фінансовий банк» (14%), АКБ «Росток Банк» (92%), АБ «СТОЛИЧНИЙ» (64%).

При цьому варто підкреслити, що банки, які забезпечили достатнє зростання свого капіталу, в змозі скористатися надлишком резервів для кредитування. Проти це недокапіталізовані банки змушені розміщати ресурси в порівняно низькоприбуткові активи. Водночас при недостатності власного капіталу для розширення кредитування обсяг наданих кредитів виявляється не еластичний за процентною ставкою. Це в остаточному зумовлює також окремий розгляд впливу процентних відсотків на рух кредитних потоків комерційних банків, який буде проведено у наступному підрозділі.

У той же час велику частку капіталу системи комерційних банків України складає статутний капітал (табл. 2.6, розрахована на підставі [16, 120]). Поряд із цим тенденція зростання статутного капіталу випереджає тенденцію зростання обсягу загального капіталу по системі комерційних банків, яка склала відповідно в 1998 році 121,6% і 140,8%, в 1999 році – 121,7% і 132,6%, в 2000 році – 109,7% і 125,8%, в 2001 році – 121,7% і 124,8%, в 2002 році – 127,1% і 131,2%, в 2003 році – 129,1% і 135,2%. Тобто, зростання капіталу системи комерційних банків України обумовлено переважно зростанням статутного капіталу банків. Це цілком відповідає підвищеним вимогам НБУ щодо капіталізації банківської системи. Однак слід відмітити, що до структури загального капіталу входять також й інші складові, зокрема резервний фонд, результати минулих років та поточного року. Виходячи з цього, підвищення капіталізації банківської системи переважно за рахунок статутного капіталу є не зовсім позитивною тенденцією, яка, насамперед, свідчить про недостатню прибутковість банків. Тому наведені дані також є підтвердженням доцільності розробки стратегії управління кредитними потоками банків. При цьому дієвість такої стратегії у першу

чергу повинна бути спрямована на підвищення прибутковості кредитних операцій.

Таблиця 2.6

Динаміка загального капіталу та статутного капіталу системи комерційних банків України

Показник	станом на 01.01						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Загальний капітал, млн. грн.	4828	5878	6450	7854	9981	12882	18421
Статутний капітал, млн. грн.	2197	2914	3666	4576	6003	8116	11648
Частка статутного капіталу в загальній сумі капіталу, %	45,51	49,57	56,84	58,26	60,14	63,00	63,23

В цілому ж варто зазначити, що означені вище недоліки капіталізації вітчизняних банків досить суттєво взаємозалежні з кредитною діяльністю, бо утворюють деяке замкнуте коло, враховуючи те, що кредити займають не менш 60% активів банківської системи: недостатня прибутковість кредитної діяльності – недостатня прибутковість банків – недостатня капіталізація прибутку – недостатня дохідність акцій банку – недостатня капіталізація – недостатня забезпеченість реальної економіки кредитами. Тобто, зазначене у попередньому підрозділі завдання щодо визначення стратегії управління кредитними потоками комерційного банку є досить ґрунтовним. Крім цього, у даному аспекті важливим є і розробка оцінки ефективності проведення кредитних операцій комерційного банку.

При цьому недостатність темпів зростання загального капіталу перекивається підвищеними темпами зростання обсягів залучених ресурсів.

Так протягом 2003 року зобов'язання банків України збільшилися на 61,9% (за 2002 рік – на 35,9%), в тому числі нерезиденти – 11,8% від зобов'язань. Зобов'язання в іноземній валюті становлять – 43,0 % [120].

Водночас переважну основу зобов'язань вітчизняних банків складають кошти суб'єктів господарювання та кошти фізичних осіб (населення), приблизно понад 70%. Проте поряд із цим існують й такі банки, в яких переважає певна складова банківських зобов'язань. Це, перш за все, є проявом різних негативних наслідків банківської діяльності або ознакою недовіри до банківської установи, що, в кінцевому результаті, негативно впливає на відповідну кредитну діяльність. При цьому найбільшим негативом такого прояву структури зобов'язань банку є наявність вузького кола клієнтів із значними обсягами ресурсів, що значно підвищує ризик проведення відповідної кредитної діяльності на фоні ймовірної загрози непередбаченого відтоку залучених коштів.

Тому кредитні операції банків нерозривно взаємопов'язані із визначенням не тільки обсягів залучених ресурсів, але й належної структури цих зобов'язань, що в остаточному й обумовлює стійкість ресурсної бази банку. Втім, якщо депозитні ресурси є переважно підґрунтям для проведення основного обсягу кредитних операцій, то ресурси залучені, наприклад, за рахунок міжбанківських кредитів, рефінансування у системі центрального банку, операції РЕПО або емісії цінних паперів власного боргу, як правило, використовуються з метою забезпечення виконання резервних вимог НБУ (у разі такої потреби), або для покриття негайних потреб окремих позичальників. Певною мірою збалансована структура зобов'язань впливає й на вибір ефективних шляхів застосування банківського капіталу.

При цьому саме строкові зобов'язання банків є найбільш стійкими його фінансовими ресурсами, здатними забезпечити фінансові потреби економіки у довгостроковій перспективі. Однак, незважаючи на зростання за-

гальної питомої ваги строкових фінансових ресурсів (табл. 2.7, побудовано на підставі даних [120]), все ж таки слід зазначити їх недостатність для сучасного етапу розвитку вітчизняної економіки (рис. 2.9, розрахована за даними [15, 16, 17, 18, 120]).

Таблиця 2.7

Основні складові строкових фінансових ресурсів банківської системи України за період 2000–2004 років

Показник	Значення на кінець періоду				
	2000	2001	2002	2003	2004
Зобов'язання банків за коштами, залученими на міжбанківському ринку, млн. грн.	1525	2705	1639	3521	3621
у т. ч. строкові, млн. грн.	817	1262	681	806	709
%	53,6	46,7	41,5	22,9	22,25
Зобов'язання банків за коштами, залученими на рахунки суб'єктів господарювання та фізичних осіб, млн. грн.	18585	25485	37384	61365	82959
у т. ч. строкові суб'єктів господарювання, млн. грн.	2685	4030	5473	10777	15822
%	14,4	15,8	14,6	17,6	19,07
строкові фізичних осіб, млн. грн.	4551	8033	14041	25121	33699
%	24,5	31,5	37,6	40,9	40,62
Питома вага строкових фінансових ресурсів у загальному обсязі визначених складових, %	40,0	47,3	51,8	51,9	58,01

Пасивні операції, які у банківському менеджменті є вторинними щодо активних, повинні забезпечувати необхідні ресурси за будь-яких умов. Втім,

лише послуги, які мають високі темпи оволодіння ринком можуть сприяти цьому процесу, бо ці послуги класифікуються як фінансово утворюючі. Досягти ж цього можливо лише на підставі збалансування відповідної структури наявних банківських ресурсів.

Рис. 2.9. Відношення обсягу основних складових строкових ресурсів банківської системи України та інвестицій в основний капітал до ВВП

Таким чином, відповідно до зазначеного вище, здійснення повномасштабної банківської діяльності взагалі неможливо без адекватного аналізу наявності залучених ресурсів – їх кількості, джерел формування й поповнення, можливості використання, доступності та раціональності одержання. А відтак питання стосовно визначення збалансованості структури зобов'язань банку є вкрай актуальними.

Якщо окремо розглянути таку складову формування кредитних потоків банків як міжбанківські кредити, слід зауважити, що незважаючи на те, що на міжбанківському кредитному ринку впродовж 2003 року періодично

відчувався дефіцит гривні, вимоги банків за кредитами, наданими іншим банкам, зросли за рік на 36,6% і на 01.01.2004 року становили 4,7 млрд. грн. Зростання заборгованості за міжбанківськими кредитами відбувалося нерівномірно.

Так, у I кварталі 2003 року вимоги банків за міжбанківськими кредитами зменшилися на 3%, у II кварталі їх обсяг зріс на 17,3%, у III кварталі – на 15%, у IV кварталі – на 4,3%. У грудні 2003 року порівняно з листопадом вимоги банків за кредитами, наданими на міжбанківському ринку, скоротилися на 4,6% за рахунок зменшення обсягів заборгованості за кредитами в іноземній валюті на 13,7% [16]. Залишки заборгованості за кредитами в національній валюті зросли за місяць на 1,8%. У структурі міжбанківських кредитів за строками значних змін не відбулося. Як і раніше більша частина кредитів надавалася банками на короткий термін. Частка короткострокових кредитів у загальному обсязі вимог банків за міжбанківськими позичками на кінець грудня 2003 року становила 95%, що на 3% менше, ніж на початок року.

Водночас на 1 грудня 2004 року обсяги заборгованості за міжбанківськими кредитами дорівнювали 4,6 млрд. грн. У загальному ж обсязі заборгованості за міжбанківськими кредитами основну частку (90,2%) становили короткострокові позички, вимоги банків за якими на 01.12.2004 року становили 4,2 млрд. грн. Разом з цим за сім місяців 2005 року заборгованість за міжбанківськими кредитами збільшилися на 71,2% і на 01.08.2005 року становила 8,3 млрд. грн. [16].

Проте не менш важливим, аніж ресурсна база вітчизняних банків, є також розгляд деяких аспектів, пов'язаних із вартістю наданих кредитів. Тобто, як було зазначено вище, доцільним є аналіз впливу банківських відсотків на сталість руху відповідних кредитних потоків.

2.3. Процентні ставки як факторна умова сталого руху кредитних потоків банків

Як було визначено у попередньому підрозділі, досить взаємозалежними є питання підвищення капіталізації банківської системи із визначенням прийняттого рівня процентних ставок та розвитку кредитної діяльності взагалі.

Тож можна зауважити, що ефективне функціонування та розвиток будь-якого банку багато в чому визначається оптимальністю співвідношення між величиною депозитних і кредитних відсотків. Передусім, це пов'язано з тим, що певна результативність діяльності банківських установ опосередковується сукупністю заходів, спрямованих на регулювання обсягу кредитних вкладень (які по суті є вихідними кредитними потоками банків) в економіку через вплив на кількісні параметри пропозиції кредитних грошей. Один із таких параметрів – рівень процентних ставок. При цьому збалансовані депозитні відсотки сприяють формуванню сталої ресурсної бази банку, кредитні – розвиненню найбільш вагомої частки його активних операцій. Одночасно, величина відповідних ставок відсотка має велике значення як для кредитора, так і для позичальника. Реальні ставки процента також відіграють важливу роль у прийнятті інвестиційних рішень, оскільки відставання норми процента від норми прибутку є необхідною умовою ефективності капіталовкладень, спрямованих на розширення або модернізацію виробництва.

Тобто у загальному можна визначити, що різноманітні ставки банківських відсотків – це найчастіше використовувані фінансові показники, за допомогою яких можливо здійснювати вплив на відповідну діяльність банку щодо залучення та трансформації вільних фінансових ресурсів. Тому, ретельний розгляд питань стосовно впливу банківських відсотків на рух кредитних потоків є досить важливим. Особливо це стосується тих економічних періодів розвитку, коли відбувається стабілізація економічної ситуації, вирівнюється рентабельність виробництва різних галузей економіки. Підґрунтям цього є те, що

саме в умовах стабілізації величина спреда між кредитними та депозитними відсотками зменшується і тому потрібне більш зважене їх регулювання, що забезпечує банку стійку позицію у питаннях відповідного управління. Іншими словами, підвищення ефективності управління діяльністю комерційного банку взаємозалежне з ризиком зміни процентних ставок, що особливо важливо в умовах змінності темпів інфляції, яке спостерігається в Україні у дійсний час (рис. 2.10, побудовано на підставі даних [126]).

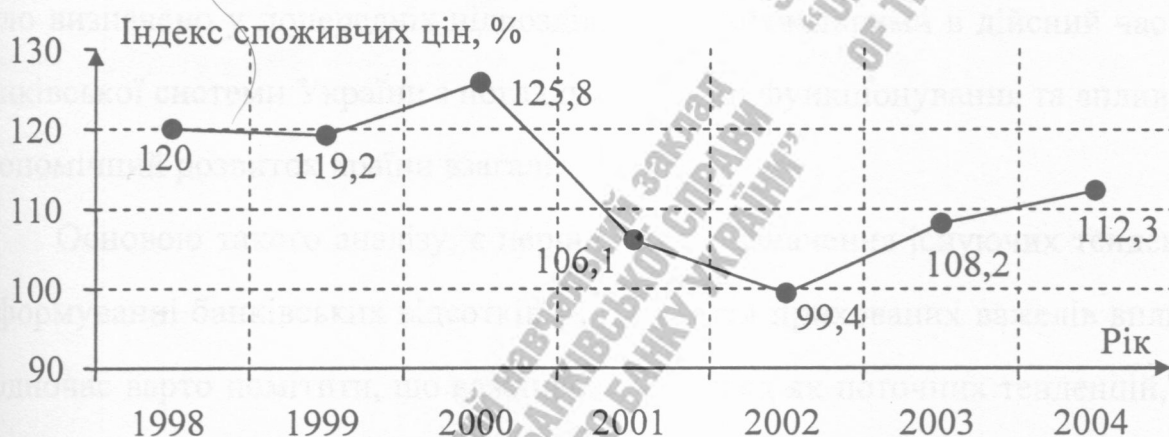

Рис. 2.10. Зміна індексу споживчих цін в Україні

При цьому застосування різноманітних методів і підходів у відношенні визначення величини процентних ставок, як правило, зводиться в основному:

- до аналізу часової вартості грошей, і відповідно застосовуються для оцінки фінансової ефективності позики, прибутковості різних видів банківської діяльності [22, 33];
- до оптимальної диференціації процентних ставок по депозитах переважно залежно від терміну надання позики з метою забезпечення необхідного обсягу ресурсів за мінімально можливою у відповідних умовах ціною [70];
- до хеджування ризику процентних ставок [37].

Крім цього, значне місце при визначенні доцільної величини кредитних та депозитних відсотків займає відповідне моделювання співвідношення між цими показниками банківської діяльності [86].

Однак, незважаючи на таку розвиненість апарату дослідження щодо визначення величини процентних ставок, поза увагою залишається питання аналізу впливу депозитних і кредитних відсотків на сталість основних напрямків банківської діяльності. Передусім це стосується кредитних операцій, які, як було визначено у попередніх підрозділах, є визначальними в дійсний час для банківської системи України з погляду сталого її функціонування та впливу на економічний розвиток країни взагалі.

Основою такого аналізу, є перш за все, визначення існуючих тенденцій у формуванні банківських відсотків та розкриття прихованих важелів впливу. Водночас варто помітити, що важливим є розгляд як поточних тенденцій, так й тих, що минули. Доцільність такого розгляду обумовлена, насамперед, спробою передбачення негативних явищ у розвитку аналізованих подій та недопущення їх повторення у майбутньому.

При цьому варто зауважити, що залежно від загальноекономічної ситуації та з метою забезпечення позитивного впливу на процентні ставки Національний банк України, перш за все, коригує та утримує на доцільному рівні облікову ставку, надаючи учасникам ринку орієнтир реальної ціни на гроші. Це цілком відповідає теоретичним міркуванням щодо взаємозв'язку між грошовою пропозицією та зміною відповідної облікової ставки (рис. 2.11, побудовано за даними [16, 120]).

Рис. 2.11. Залежність зміни облікової ставки НБУ внаслідок зміни пропозиції грошей в Україні протягом 1998-2004 років

Проте, з точки зору даного дослідження, для нас більш важливим є значення процентної ставки за користування кредитами, які у річному обчисленні в 2002 році становили в середньому за різними видами валют та наданими кредитами 24,8%, а у 2003 році – 21,8%. При цьому середньозважена процентна ставка за кредитами, наданими в національній валюті за 2003 рік, становила 17,9% річних, що на 4,2% нижче, ніж за 2002 рік. Середня вартість кредитів у іноземній валюті протягом 2003 року не змінилась і становила 11,9% річних. Водночас за підсумками 2004 року процентна ставка за кредитами, наданими в національній валюті становила 17,3%, в іноземній – 12,3% [16].

Як і раніше, процентні ставки за кредитами в національній валюті перевищували процентні ставки за кредитами в іноземній валюті. Так, у грудні 2003 року рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами в національній валюті становив 17,7% річних, тоді як за кредитами в іноземній валюті – 10,9% річних [16]. Одночасно найнижчим (16,6% річних) був рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами, наданими на строк до 1 місяця, який протягом 2003 року підвищився на 1,2%. Процентні ставки за кредитами зі строком повернення від 1 до 3 та від 3 до 6 місяців за 2003 рік знизилися відповідно на 0,8% і 1,7% до 20,3% та 19,9% річних. Найбільше (на 3,8% або

до 18,8% річних) подешевшали кредити, які надавалися суб'єктам господарювання в національній валюті на строк від 6 до 12 місяців [120]. Середньозважена процентна ставка за довгостроковими кредитами в національній валюті знизилася за 2003 рік із 17,6% до 15,6% річних. Приблизні тенденції спостерігалися й протягом 2004 року.

Однак, незважаючи на це, номінальні процентні ставки за кредитами на банківському ринку України залишаються все ж таки досить високими. До того ж у порівнянні з обліковою ставкою Національного банку України відсоткова ставка по кредитах комерційних банків зменшується не так вже й динамічно (рис. 2.12, побудовано за даними [16, 120]). Наприклад, протягом 2001–2004 років облікову ставку НБУ було знижено з 27% до 7,5%, в той час як відсоткова ставка по кредитах комерційних банків у національній валюті зменшилася лише з 37,4% до 17,3% [120].

Рис. 2.12. Динаміка облікової ставки НБУ та процентної ставки банків за кредитами

Тобто якщо у першому випадку зниження було майже в чотири рази, то у другому – приблизно у два рази. Отже, величина реальної відсоткової ставки по кредитах виявилася удвічі вищою, що в остаточному, на нашу думку, зменшує обсяги наданих кредитів економіці України.

Одночасно середньозважена процентна ставка залучених до банківської системи коштів на кінець 2004 року становила 7,8% річних [16].

При цьому, як було зазначено вище, одним із факторів аналізу банківської діяльності є визначення спреду між кредитними та депозитними відсотками. Важливість цього показника обумовлюється також тим, що саме спред можна покласти в основу визначення стратегії управління активами й пасивами банку. Дані, які характеризують динаміку зміни цього показника вказують на те, що в Україні в останні роки спостерігається стійка тенденція до зменшення величини спреду між кредитними та депозитними відсотками (рис. 2.13, розраховано на підставі даних [120]). За підсумками 2004 року величина спреду складала вже 9,5%, а на кінець серпня 2005 року дорівнювала 6,9% [16].

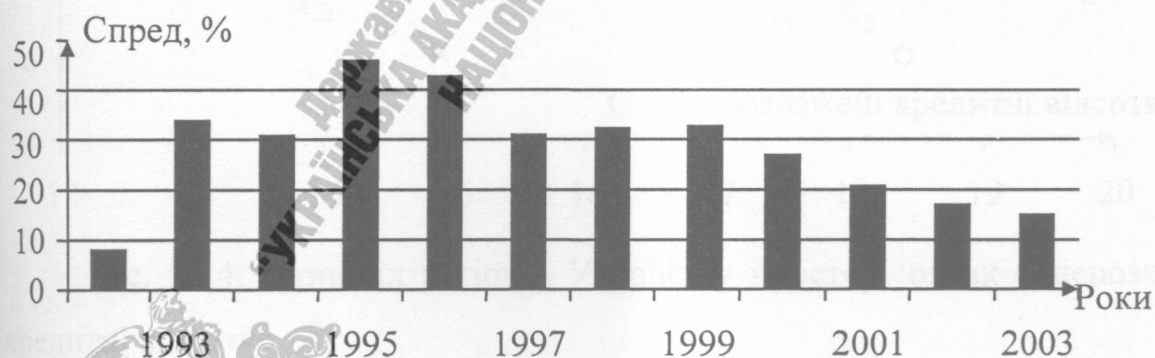

Рис. 2.13. Спред між процентними середньозваженими в річному обчисленні ставками банків України за кредитами та депозитами

Таке поведіння спреду на перший погляд зумовлює активізувати банківську діяльність, бо, як визначають фахівці, стратегія управління активами

та пасивами банку базується на підтриманні на заданому рівні чистої відсоткової маржі [45]. Однак слід зазначити, що величина спреда між кредитними та депозитними відсотками в Україні також ще залишається на достатньо високому рівні у порівнянні з розвинутими країнами і тому варто зосередити зусилля на прогнозуванні та можливих негативних наслідках такої ситуації. Під такими наслідками, насамперед, слід розуміти можливість неконтрольованих з боку суб'єктів господарювання нефінансового сектора перетоків фінансових ресурсів, а відтак непередбаченого зменшення кредитних ресурсів у певному регіоні України.

Підґрунтям таких зауважень є, передусім, нещільне розмежування регіонів України у просторі ознак – депозитні та кредитні відсотки (рис. 2.14, як приклад, побудовано на підставі даних за лютий 2004 року [120]).

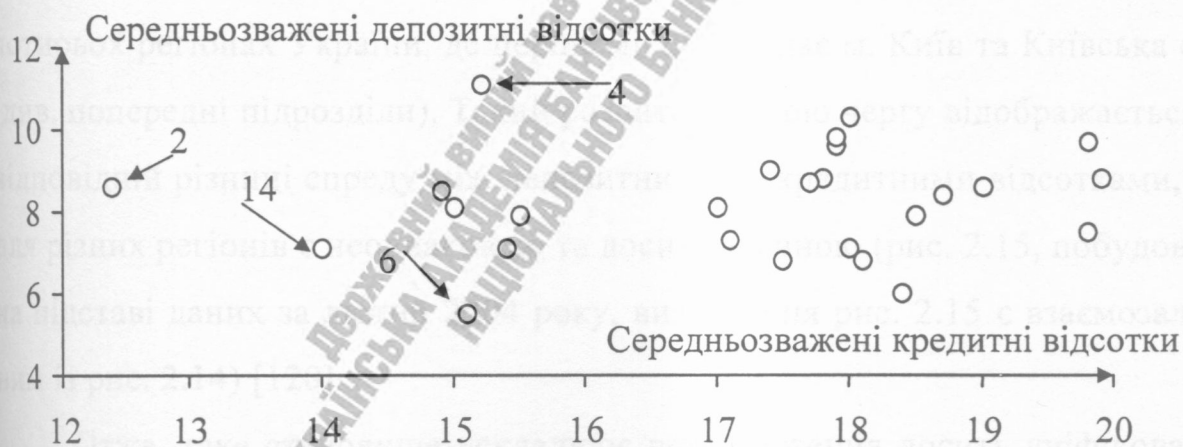

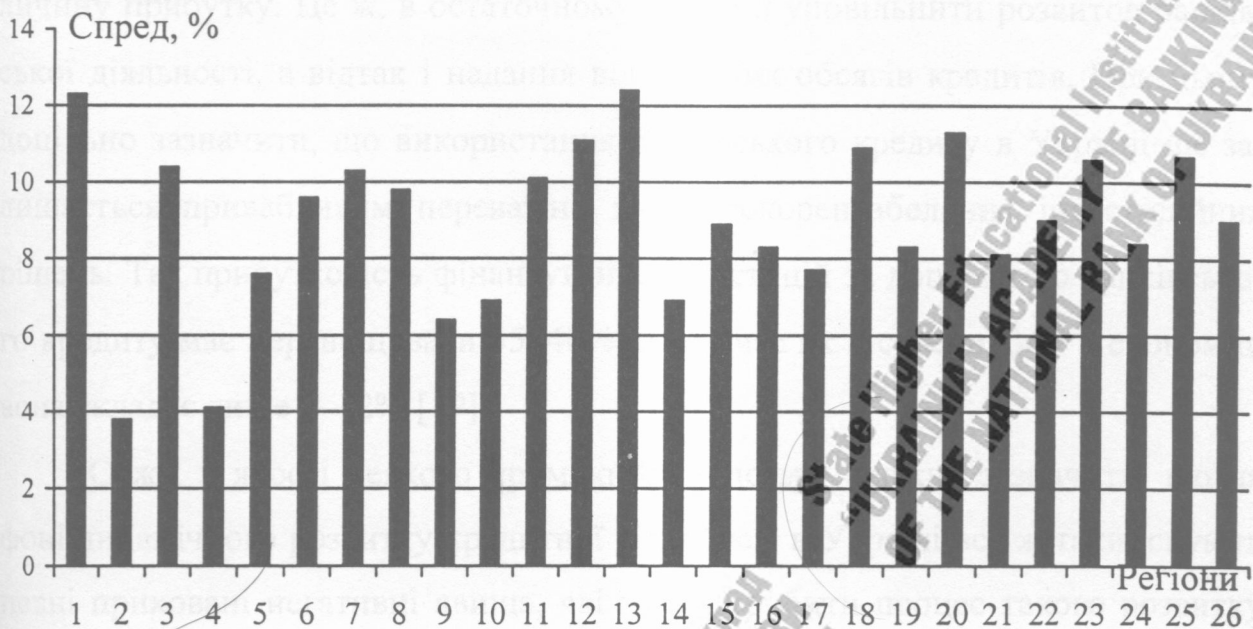
Рис. 2.14. Розподіл регіонів України у просторі ознак – депозитні та кредитні відсотки

Більш того, таке угруповання регіонів слабо корелює з обсягами наданих кредитів, які, як було зазначено вище, є основою банківських прибутків. Тобто якщо розглянути окремі регіони (на рис. 2.14 вони позначені конкретними цифрами: 2 – м. Київ, 4 – Волинська обл., 6 – Донецька обл., 14 – Львівська обл.), то можна було б передбачити, що в регіонах з меншою

вартістю кредитних ресурсів повинна спостерігатися й більша за обсягами заборгованість за кредитами окремих суб'єктів господарювання перед банками.

Однак цього не спостерігається, так регіон за позначкою 2 (на аналізований період часу) мав 28658 млн. грн. вимог банків за наданими кредитами; 14 – 2112 млн. грн.; 6 – 5461 млн. грн.; 4 – 828 млн. грн. Звісно, що означену корельованість між угрупованням регіонів у просторі існуючих кредитних і депозитних відсотків та обсягами наданих кредитів неможливо пояснити лише одним із параметрів. Однак з цього можна зробити інший висновок – різниця в ціні залучення відповідних ресурсів призводить до перерозподілу кредитних ресурсів між різними регіонами, що справляє негативний вплив і на важелі розвитку вільної конкуренції. Підґрунтям цього є, насамперед, значна концентрація наданих кредитних ресурсів лише у трьох-чотирьох регіонах України, де перше місце посідає м. Київ та Київська обл. (див. попередні підрозділи). Такий розвиток у свою чергу відображається на відповідній різниці спреду між депозитними та кредитними відсотками, яка для різних регіонів є неоднаковою та досить значною (рис. 2.15, побудовано на підставі даних за лютий 2004 року, визначення рис. 2.15 є взаємозалежним із рис. 2.14) [120].

Отже, таке становище ускладнює впровадження досить уніфікованих заходів щодо розробки стратегії управління активами та пасивами банку та спонукає, перш за все, до опрацювання заходів із зменшення різниці у значенні спреду між різними регіонами. Це, на думку автора, сприятиме більш стабільному та передбаченому руху кредитних потоків та рівномірному розвитку як банківської системи, так і економіки в цілому.

1 – АР Крим, 2 – м. Київ, 3 – Вінницька обл., 4 – Волинська обл., 5 – Дніпропетровська обл., 6 – Донецька обл., 7 – Житомирська обл., 8 – Закарпатська обл., 9 – Запорізька обл., 10 – Івано-Франківська обл., 11 – Київська обл., 12 – Кіровоградська обл., 13 – Луганська обл., 14 – Львівська обл., 15 – Миколаївська обл., 16 – Одеська обл., 17 – Полтавська обл., 18 – Рівненська обл., 19 – Сумська обл., 20 – Тернопільська обл., 21 – Харківська обл., 22 – Херсонська обл., 23 – Хмельницька обл., 24 – Черкаська обл., Чернівецька обл., Чернігівська обл.

Рис. 2.15. Спред між процентними середньозваженими ставками банків в розрізі окремих регіонів України

До того ж слід підкреслити, що прагнення збільшити обсяги кредитних вкладень без урахування ресурсного потенціалу може призвести до реальної загрози значних втрат від кредитної діяльності комерційних банків, які за певних обставин можуть призвести і до некерованості кредитних ризиків. Як розвиток таких обставин може бути визначено змушене підвищення ціни залучення ресурсів – як наслідок ймовірності зменшення спреду та відповідної ве-

личину прибутку. Це ж, в остаточному, може й уповільнити розвиток банківської діяльності, а відтак і надання відповідних обсягів кредитів. При цьому доцільно зазначити, що використання банківського кредиту в Україні ще залишається привабливим переважно для високорентабельних інвестиційних рішень. Так прибутковість фінансування інвестицій за допомогою банківського кредиту має перевищувати 35–40%, в той час як в середньому в економіці вона складає лише 8–12% [19].

Отже, в якості деякого проміжного підсумку можна зазначити, що на фоні динамічного розвитку кредитної діяльності в Україні все ж таки існують певні приховані негативні явища, які здатні зробити процес такого розвитку повільним. Тому для підтвердження або спростування таких міркувань варто застосувати більш складні методи аналізу.

Відповідно до означеного, на думку автора, доцільним є продовження дослідження впливу депозитних і кредитних відсотків на сталість руху кредитних потоків банків за допомогою економетричного аналізу.

Основою даного аналізу є побудова відповідних економетричних моделей та перевірка їх адекватності.

Перш за все, виходячи з загального визначення сутності функціонування будь-якого суб'єкта господарювання – одержання прибутку, доцільно проаналізувати вплив кредитних потоків та бази їх формування на фінансові показники діяльності банківської системи України. З цією метою, на підставі оприлюднених даних щодо фінансових результатів банківської діяльності, обсягів наданих кредитів та залучених коштів від суб'єктів господарювання та фізичних осіб протягом 1994–2003 років в Україні, була отримана наступна економетрична модель:

$$PR = -7,58 \cdot \frac{1}{KR} + 11,03 \cdot \frac{1}{DZ} + 3,65 \cdot t, \quad (2.1)$$

- де PR – фінансовий результат банківської системи на кінець періоду;
 KR – надані кредити банківською системою на кінець періоду;
 DZ – залучені кошти банківською системою на кінець періоду;
 t – показник фактора часу у досліджуваному циклі.

Вибір означених факторів економетричної моделі за формулою 2.1 є не-випадковим, бо саме залежність між обсягами наданих кредитів та зобов'язаннями банків впливає у остаточному на фінансовий результат. Це пов'язано з тим, що значна питома вага доходу банків формується за рахунок відсотків за кредитами, а плата за залучені ресурси є значною частиною операційних витрат банків. Водночас не випадковим є й обрання досліджуваного періоду, бо, наприклад, наприкінці 2003 року в Україні спостерігалася ситуація щодо зростання вартості залучених ресурсів на фоні прискореного росту кредитних вкладень (ця ж ситуація характерна й для кінця 2005 року. Тобто побудовані моделі, насамперед, сприяють визначенню факторів впливу на сталість кредитних потоків банків). Статистичну значимість отриманої моделі характеризує наступна група параметрів:

- величина скоригованого коефіцієнта детермінації по Тейлу дорівнює 0,74 [36];
- t -статистика за всіма коефіцієнтами регресії є значимою та дорівнює за відповідними факторними умовами рівняння 2.1 таким значенням – (-4,83) при p -рівні 0,003; (4,70) при p -рівні 0,003 та (3,82) при p -рівні 0,008.

При цьому, незважаючи на від'ємне значення перед деякими складовими регресії, означена модель свідчить про те, що у разі збільшення обсягів наданих кредитів фінансовий результат банківської системи зростає. Однак це зростання є досить повільним. До того ж із зростанням обсягів залучених ресурсів зростання фінансового результату теж уповільнюється. Це загалом уз-

годжується з відповідними економічними міркуваннями, тому модель за формулою 2.1 може бути визначена адекватною. Проте на підставі економетричної моделі за формулою 2.1 можна також визначити певну незбалансованість між кредитним портфелем та обсягами залучених ресурсів, що є одним із проявів прихованих негативних явищ розвитку банківської системи в Україні. Відтак варто наголосити на тому, що динаміка зміни ставок відсотка за кредитами та депозитами не сприяє у повній мірі формуванню сталого результату діяльності комерційних банків України загалом.

Виходячи з означеного вище, на думку автора, доречним є визначення впливу відповідних ставок відсотка окремо на вихідні кредитні потоки банків. На підставі відповідного аналізу для аналогічного періоду часу, що і для моделі за рівнянням 2.1, була отримана наступна економетрична модель:

$$\frac{1}{KR} = 0,989 \cdot SP - 1,601 \cdot t, \quad (2.2)$$

де SP – спред між процентними середньозваженими в річному обчисленні ставками банків України за кредитами та депозитами.

Статистичну значимість отриманої моделі характеризують:

величина скоригованого коефіцієнта детермінації по Тейлу, яка дорівнює 0,85;

t -статистика, яка за всіма коефіцієнтами регресії є значимою та дорівнює за відповідними факторними умовами рівняння 2 таким значенням – (3,75) при p -рівні 0,007 та (-6,36) при p -рівні - 0,0003.

Економетрична модель за формулою 2.2 свідчить про те, що збільшення спреду не є бажаним, бо в цьому випадку рух вихідних кредитних потоків уповільнюється. Тобто вирівнювання спреду для різних регіонів (див. рис. 2.15) слід здійснювати у напрямку його зменшення при зменшенні загальної вартості кредитних ресурсів. Іншими словами, приблизно однакова величина

залучення ресурсів та надання позички буде більш сприяти сталості руху виділяючих кредитних потоків. Це пов'язано з тим, що у такому випадку,

- по-перше, банківська діяльність є більш передбаченою та прогнозованою;
- по-друге, поведінка потенційних вкладників банку буде носити вже системний, а не поведінковий характер.

В остаточному саме це й сприятиме, на нашу думку, збільшенню обсягів кредитних потоків та зменшенню загрози втрат від кредитної діяльності банків.

Проте окремо слід зазначити, що дана пропозиція на перший погляд може дещо суперечити ринковим умовам розвитку вільної конкуренції. Тому з метою уникнення можливих наслідків цього доцільно не обмежувати примусово ціну на банківські ресурси, а лише стимулювати підприємство у менш привабливих регіонах, що з часом повинно обмежити надмірну концентрацію банківських ресурсів в одному регіоні та сприяти подальшому розвитку банківської системи в цілому. При цьому з метою стимулювання розвитку нових підприємницьких структур доцільним є встановлення дещо нижчих за регіональною ціною ставок відсотка за наданими кредитами з урахуванням звісно і певних вимог банку в такому разі. Серед таких вимог можна було б зазначити дії підприємців у напрямку сприяння розміщення коштів своїх робітників у даному банку. Тобто означене можна визначити як механізм залучення коштів робітників підприємства для його розвитку за допомогою певних банківських операцій. Доцільність та ґрунтовність цього підтверджується як низьким ступенем розвитку фондового ринку, так і зростанням довіри населення до банків.

Водночас слід зазначити, що розв'язання завдання відносно вирівнювання спреду для різних регіонів у напрямку його зменшення при зменшенні загальної вартості кредитних ресурсів стикається в останній час із певними труднощами. Це можна прослідкувати на підставі розгляду економетричної

моделі між обсягами наданих кредитів та депозитними відсотками протягом 2003 року:

$$\ln(DV_i) = 0,747 \cdot \ln(KR_i), \quad (2.3)$$

де DV_i – середньозважене значення відсоткової ставки за строковими депозитами суб'єктів господарювання протягом 2003 року у розрізі кожного i -го місяця;

KR_i – залишки кредитної заборгованості на кінець i -го місяця 2003 року у розрізі короткострокових кредитів.

Статистичну значимість моделі підтверджує скоригований коефіцієнт детермінації по Тейлу, який дорівнює 0,52 та значимість t -статистики, яка дорівнює 3,56 при p -рівні 0,005.

З моделі за формулою 2.3 випливає, що протягом 2003 року в Україні спостерігалася ситуація щодо збільшення платні за залучені ресурси, а причиною такого збільшення була негайна потреба покриття попиту на короткострокові кредитні ресурси. Цей висновок можна вважати ще одним із проявів прихованих негативних явищ розвитку банківської системи в Україні. Тобто, крім незбалансованості між динамікою зміни ставок відсотка за кредитами та депозитами, також прослідковується відсутність виваженої стратегії щодо проведення активних і пасивних операцій банків, обсягів залучення необхідних ресурсів.

Таким чином, можна стверджувати, що між кредитними і депозитними відсотками та рухом кредитних потоків існує щільний взаємспрямований зв'язок, який спонукає до більш чіткої та виваженої політики як з управління кредитними потоками банків, так із удосконалення заходів щодо формування кредитних і депозитних відсотків.

Висновки по другому розділу

1. На підставі розгляду загальних тенденцій розвитку банківського кредитування в Україні виділено декілька етапів цього процесу. Розкрито взаємозв'язок цих етапів із станом справ у реальному секторі економіки. Зроблено висновок, що на сучасному етапі економічного розвитку в Україні саме обсяги кредитних вкладень характеризують ділову активність банків, інших суб'єктів господарювання.

2. Доведено, що використання кредитних можливостей банків України для мультиплікативного розширення грошової маси обмежується не досить високою їх кредитною активністю. Проте визначено, що підставою цього є існування досить значних ризиків кредитної діяльності, які у свою чергу обумовлені існуванням приблизно 40% збиткових підприємств.

3. Зростання питомої ваги кредитних потоків із надання позик фізичним особам є одним із факторів, який обумовлює застосування досконалої стратегії управління кредитними потоками банку.

4. Визначено важливість підвищення власної ресурсної бази банків для розвитку їх кредитної діяльності, яка із недоліками капіталізації вітчизняних банків (незначні темпи зростання у порівнянні з активами та зобов'язаннями, низька питома вага банківського капіталу в структурі ВВП, замале значення співвідношення активів до власного капіталу, значна питома вага у структурі загального капіталу банків статутного капіталу) утворює стійке негативне замкнуте коло.

5. Запропоновано економетричні моделі, які дозволяють визначити факторні умови сталого розвитку банківської системи в Україні. Зокрема, на підставі розгляду отриманих моделей зазначено, що одним із суттєвих факторів впливу як на результативність банківської діяльності, так і сталий рух кредитних потоків є вартість залучених і запозичених коштів.

6. Зроблено висновок, що з метою збільшення обсягів кредитних потоків та зменшення загрози втрат від кредитної діяльності банків, доцільно проводити політику вирівнювання спреду для різних регіонів у напрямку його зменшення при зменшенні загальної вартості кредитних ресурсів.

Основні положення розділу знайшли відображення в роботах автора [90, 91, 92, 100] за списком використаних джерел, що наведений у дисертації.

**Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"**

**State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"**

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМИ ПОТОКАМИ БАНКУ

3.1. Стратегія управління кредитними потоками банку та її основні складові

Як було визначено у першому розділі сутність кредитних потоків банків узагальнює в собі рух фінансових ресурсів, який здійснюється відповідно до здійснення активних операцій. При цьому основою ефективного проведення цих операцій є визначення заздалегідь окресленої послідовності дій. Тобто, з метою забезпечення виконання намічених цілей сталості розвитку банку необхідним є впровадження певної стратегії його функціонування, яка складається з багатьох компонентів та передбачає застосування різноманітних процедур щодо її розробки [5, 22, 28, 51, 56, 57, 77, 103].

Загалом склад та змістовність компонентів стратегії функціонування банку визначається для кожної установи окремо з погляду головної мети та цілей, розв'язання яких ставить керівництво банку, враховуючи відповідні вимоги НБУ до банківської діяльності. Однак, незважаючи на це, можна зазначити спільні риси в кожній стратегії функціонування окремого банку. Підставою для цього є, насамперед, поліструктурна система менеджменту банку, яка в цілому,

— по-перше, складається з таких підсистем як: управління активами та пасивами, управління валютними ресурсами, менеджмент персоналу, ризик-менеджмент, управління ліквідністю, визначення загальної політики банку в розрізі стратегічного, тактичного або оперативного управління тощо;

– по-друге, характеризується взаємозалежними відносинами основних функцій банківського менеджменту, до складу яких входять: функція підготовки управлінського рішення, функція ухвалення управлінського рішення, функція організації виконання, функція обліку й аналізу діяльності банків, функція контролю і нагляду за реалізацією управлінських рішень, функція оперативного регулювання процесу виконання управлінських рішень.

Тобто змістовність будь-якої стратегії розкривається через сталість взаємозв'язку основних складових банківського менеджменту та його функцій, які, як правило, покладено на його окремі частини. Змістом головної стратегії може бути: одержання розрахункової величини прибутку, підвищення продуктивності праці, надання відповідних послуг у заданому обсязі та із заданою ритмічністю і т. ін. До того ж правильно розроблена і чітко сформульована стратегія є основою проведення погоджених дій усіх підрозділів банку.

Також варто враховувати, що загальна стратегія може розглядатися як сукупність деяких складових, кожна з яких підпорядкована частковій меті функціонування банківської установи та утворює так звану підстратегію (або інакше кажучи, окрему, часткову стратегію) банку. При цьому змістовність часткових цілей функціонування банку також має деякі спільні риси та групується у межах, що забезпечують або існування банку, або його розвиток, який загалом передбачає опанування певного сегмента ринку. Як приклад такої часткової мети розвитку банку можна вказати досягнення надійності банківської установи, підвищення рентабельності, зважене балансування між прибутковістю та ліквідністю тощо.

Разом з цим, саме при розгляді часткових цілей банку можна виділити й певні його часткові стратегії, де, насамперед, визначається стратегія управління кредитними потоками. Підґрунтям цього є те, що стратегії ви-

значаються вибором параметрів управління банком, де активи банку та відповідні кредитні потоки займають провідне місце. Так стратегія розподілу банківських ресурсів забезпечує як надійність банку, так і його рентабельність, бо прагнення до максимального прибутку обумовлює вкладання з підвищеним ризиком і негативно позначається на надійності банку. І навпаки, підвищення надійності і збільшення резервів банку зменшує частку «працюючих» активів і знижує його прибуток. Приблизно такі ж міркування узгоджуються і з визначенням ліквідності та прибутковості. Тобто можна стверджувати, що в основі обох наведених прикладів часткових цілей лежать питання щодо визначення стратегії управління кредитними потоками.

Проте в будь-якому разі сукупність часткових стратегій може розглядатися в якості адаптаційної системи прийняття рішень, де кожна з підстратегій формується під впливом інших та впливає одна на одну, бо саме для досягнення поставлених цілей кожен банк розробляє загальну стратегію його функціонування, де визначаються певні складові щодо управління відповідного напрямку банківського менеджменту. Поряд із цим, однією з умов ефективної реалізації адаптивної системи прийняття рішень повинна бути не лише сукупність часткових цілей, а їх система, яка відповідає конкретним внутрішнім і зовнішнім умовам функціонування банку.

При цьому необхідно виходити з того, що може бути вибудований ланцюжок рішень від приватних критеріїв (умов здійснення та доцільності визначення часткових цілей), що залежать від кінцевих цілей, до досягнення загальної задачі банку.

Ґрунтовність такого визначення сукупності часткових стратегій базується на тому, що з погляду теоретичних міркувань стратегія – це концепція, довгострокове планування, програма дій, що поширюються на всю тривалість у часі, або це процес, за допомогою якого організація маневрує у

своєму оточенні [65, 73, 110]. До того ж у стратегічному плануванні особливо важливі: постійний облік фактора невизначеності; переоцінка пріоритетів в залежності від зміни зовнішнього середовища; аналіз вихідної економічної ситуації, можливостей швидкого реагування на труднощі, що виникають. Тож стосовно до банку стратегія – це концепція довгострокового розвитку та сталого функціонування, яка визначає сферу, засоби і форму діяльності, систему взаємин усередині організації, засновані на позиції банку і спрямовані на досягнення конкурентного виробництва.

Таким чином, як приклад загальної стратегії банку можна навести взаємозв'язок деяких підстратегій, де визначальне місце, не лише з погляду основного завдання даного дослідження, слід відвести стратегії управління кредитними потоками (рис. 3.1, авторське уявлення).

Втім, для більш чіткої структуризації окремих завдань розробки різних стратегій управління банківською діяльністю необхідним є комплексний аналіз усього процесу управління, де базисом може виступати набір класичних стратегій, до яких входять:

- оборонна стратегія, яка націлена на забезпечення стабільності в довгостроковому періоді;
- стратегія пошуку, що є сконцентрованим на інноваціях і змінах у зовнішньому середовищі, які використовуються як орієнтири відповідної діяльності;
- стратегія аналізу, яка характеризує наслідувальну поведінку, коли вибір ґрунтується на аналізі успіхів або поразок, виявлених дослідниками;
- стратегія реакції, яка зумовлює зосередитися на пристосуванні до змін зовнішнього середовища [116].

Комбінації цих типів стратегій, відповідно до умов функціонування окремого банку, його цілей та дії низки внутрішніх та зовнішніх факторів, допомагає утворювати різноманітні стратегії розвитку банківської установи.

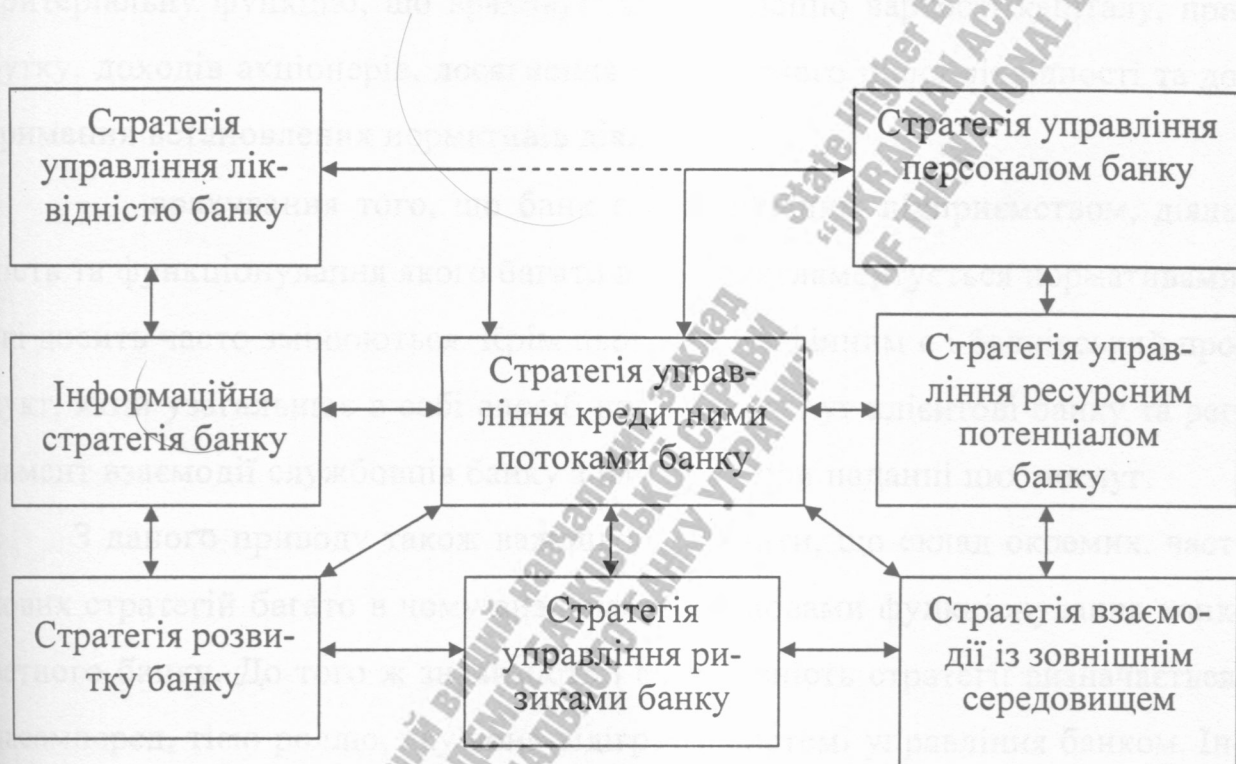

Рис. 3.1. Основні складові загальної стратегії управління банком

Однак, необхідність координації відповідних дій та забезпечення узгодження управлінських рішень при розгляді певного завдання відносно розвитку банку, вдосконалення заходів щодо його функціонування передбачає виходити все ж таки з конкретної проблематики. Тобто, вартим є більш детальний розгляд складових окремої, часткової стратегії (або інакше підстратегії). Доцільність цього визначається необхідністю:

- досягнення перспективних цілей на основі утримання конкурентних переваг і адекватного реагування банківською діяльністю та банківською установою на зміни зовнішнього середовища, що можливо лише на

підставі всебічного врахування множини факторів, які впливають на означені процеси. При цьому необхідно враховувати, що банк в процесі свого функціонування прагне досягти не просто деякої певної цілі, яка описується одним параметром, він прагне досягти цілі, яка являє собою деяку багатокритеріальну функцію, що враховує: максимізацію вартості капіталу, прибутку, доходів акціонерів, досягнення прийняттого рівня ліквідності та дотримання встановлених нормативів діяльності;

– врахування того, що банк є специфічним підприємством, діяльність та функціонування якого багато в чому регламентується нормативами, які досить часто змінюються. Крім цього, специфічним є і банківський продукт, який узагальнює в собі спосіб надання послуг клієнтові банку та регламент взаємодії службовців банку з клієнтом при наданні цих послуг.

З даного приводу також важливо зазначити, що склад окремих, часткових стратегій багато в чому визначається умовами функціонування конкретного банку. До того ж значимість і ефективність стратегії визначається, насамперед, тією роллю, яку вона відіграє в системі управління банком. Інакше кажучи, якщо банк має складну організаційну структуру і розгалужену філіальну мережу, він не може обмежуватися єдиною стратегією, що задовольняє всі рівні організації. Доцільно створити піраміду взаємопов'язаних стратегій, де кожна стратегія нижчого рівня спирається на вже розроблену стратегію вищого рівня, та конкретні дії, передбачені в зведеній стратегії банку. При цьому економічна ефективність будь-якої часткової стратегії функціонування банку може бути представлена у вигляді багатокритеріальної функції, аргументи якої визначають ефективність з погляду складових частин такої підстратегії.

Поряд із цим стратегію управління кредитними потоками банку можна визначити як сукупність дій, спрямованих на ефективне розміщення ресурсів банку з метою досягнення визначених цілей розвитку банку та утри-

мання довгострокових конкурентних переваг на відповідному ринку послуг. Разом з цим зміст стратегії управління кредитними потоками банку доцільно розкрити через ефективність застосування його ресурсної бази у взаємодії з іншими складовими банківського менеджменту, бо саме ресурсна база у підсумку визначає ефективність руху відповідних кредитних потоків. Крім цього, варто підкреслити, що стратегія управління кредитними потоками банку повинна бути взаємопов'язана із стратегіями його основних клієнтів, відображати їх інтереси, бо коло клієнтів, яке має стійку тенденцію до розширення, може визначати й розширення ресурсної бази банківської установи. До того ж при розширенні кола клієнтів, що обслуговуються, зважається і така задача, як збільшення залишків на рахунках банку, що веде до розширення можливостей по веденню його активних операцій. Тобто, у цьому плані важлива, насамперед, діяльність за збереження існуючого кола клієнтів і діяльність щодо залучення нових клієнтів. Проте досягти цього можливо завдяки визначенню часткових стратегій управління кредитними потоками банку.

Таким чином, зроблені вище зауваження зумовлюють необхідність більш ретельного розгляду складових стратегії управління кредитними потоками банку. Втім, ґрунтовність такого розгляду базується не лише на логіці розгляду загальної стратегії управління банківською установою. Так в умовах, коли банківська діяльність відбувається під впливом скорочення частки традиційних банківських операцій на користь збільшення нових, що відповідають якісно новим потребам клієнтів, гостро постає потреба щодо обґрунтування певних засад та розробки стратегії загального розвитку банку. При цьому саме в цьому аспекті значну увагу варто приділити стратегії управління кредитними потоками банків, що корелює із пошуком більш вигідного розміщення вільних капіталів. Підставою означеного є те, що під-

приємства, які потребують зовнішнього фінансування, все більш воліють одержувати його шляхом емісії власних цінних паперів.

В якості підтвердження цього можна навести у порівняльному аспекті динаміку міжнародних банківських запозичень та міжнародних запозичень на ринках цінних паперів (рис. 3.2, побудовано за даними Bank for International Settlement).

Як видно з даних рис. 3.2, протягом останніх п'яти років запозичення на ринках цінних паперів перевищують банківські запозичення в розрізі загального світового економічного розвитку.

Рис. 3.2. Динаміка обсягів міжнародних запозичень

Крім цього, якщо розглядати динаміку зростання банківських запозичень та запозичень на ринку цінних паперів в Україні з боку юридичних осіб варто зазначити, що на фоні прискореного зростання обсягів наданих кредитів (див. дослідження другого розділу) все ж таки обсяги коштів, залучених на ринку цінних паперів (попри його недостатню розвиненість в

Україні), значно перевищують обсяги наданих кредитів (рис. 3.3, побудовано на підставі даних [16, 120, 124]).

Рис. 3.3. Динаміка обсягів торгів на ринку цінних паперів та кредитів банків, що надані суб'єктам господарювання (в цілому по Україні)

Таким чином, у підсумку банки втрачають частину традиційних доходів від прямого кредитування, а відтак природно прагнуть розширити обсяг і спектр послуг по супроводу виходу своїх клієнтів на відкритий ринок капіталу.

Також слід відзначити масштабність зростання (або навпаки зменшення) залучених ресурсів від фізичних осіб, що значною мірою позначається й на русі кредитних потоків банків. Прикладом цього, з одного боку, може слугувати стрімке зростання вкладень населення протягом останніх років (див. другий розділ), а з іншого стрімке їх вилучення наприкінці 2004 року, що значно уповільнило рух кредитних потоків, а в деяких напрямках і зовсім його призупинило.

До того ж у силу тієї обставини, що кредитні потоки банків в Україні є переважно короткостроковими, засобом стійкості та безперервності їх іс-

нування повинні бути потоки термінових депозитів, що залучені на адекватні строки. Проте у виняткових випадках, можливим є фінансове покриття виданої позички корпоративним клієнтам шляхом мобілізації ресурсів банку за рахунок незнижуваного залишку коштів по рахунках найбільш великих клієнтів банку.

Не менш важливим зауваженням з погляду визначення складових стратегії управління кредитними потоками банку є врахування того, що основною сферою банківського кредитування в Україні є нефінансовий сектор. Тобто, якщо розглянути структуру наданих кредитів за секторами економіки, то, як свідчать дані рис. 3.4 (побудовано на підставі [120]), переважна більшість кредитів спрямована в нефінансовий сектор економіки.

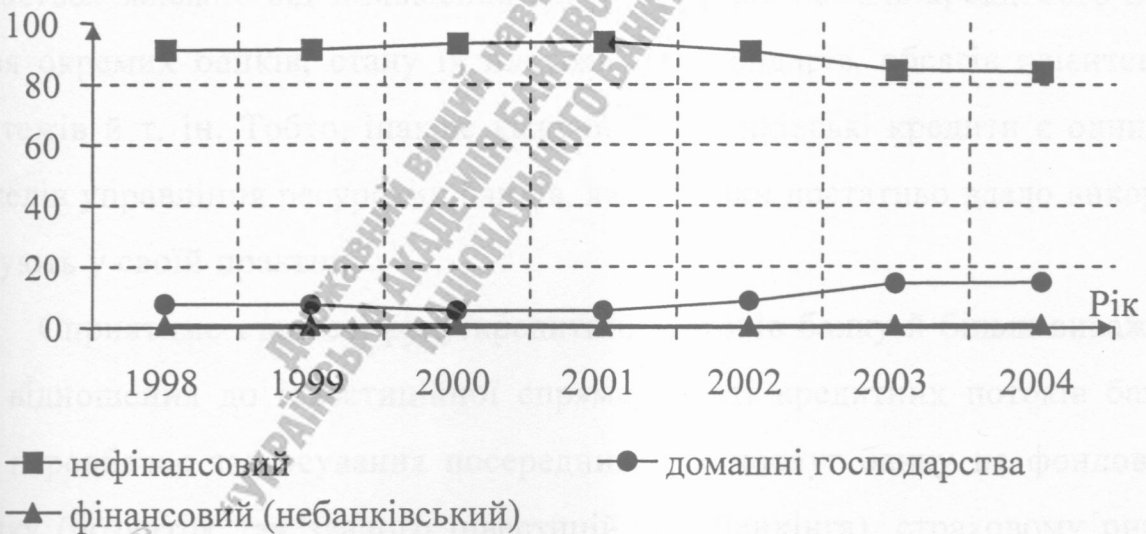

Рис. 3.4. Динаміка структури кредитів за секторами економіки

Тож існує залежність руху кредитних потоків банків від стану в нефінансовому секторі економіки. Підсилення такої залежності набирає ваги під впливом цілого ряду факторів, найбільш значимим з яких у дійсний час можна вважати зниження рівня інфляції. Це пов'язано з тим, що зниження

рівня інфляції відповідно обумовлює й зниження рівня відсотка за кредитні ресурси, а відтак, сприяє активності суб'єктів господарювання щодо отримання коштів на ринку банківських послуг. Разом із цим саме зниження інфляції є суттєвим фактором у банківській системі, який загострює конкуренцію на відповідному кредитному ринку, що знижує загальний рівень прибутковості банків на фоні стабілізації національної валюти.

Також необхідно враховувати, що міжбанківські кредити та відповідні потоки є проміжною ланкою між кредиторами і позичальниками. Водночас ці кредити носять в основному короткостроковий характер і надаються на умовах, визначених у складених між банками кредитних договорах, як правило, маючи у вигляді саме поповнення ресурсів для досягнення належного рівня ліквідності. Тому у межах банківської системи їх загальний обсяг коливається залежно від збільшення або зменшення обсягів кредитного портфеля окремих банків, стану їх платіжних календарів, обсягів клієнтських платежів й т. ін. Тобто, інакше кажучи, міжбанківські кредити є одним із важелів управління ресурсами банків, який банки достатньо вдало використовують у своїй практиці.

Сприятиме сталості руху кредитних потоків банку й більш виваженіше відношення до інвестиційної спрямованості кредитних потоків банку, що передбачає застосування посередницьких послуг банку на фондовому ринку (розвиток так званого інвестиційного бенкінга), страховому ринку, сек'юритізації активів, застав та боргових зобов'язань. При цьому доцільно враховувати циклічність розвитку економіки і її впливи на сталість руху кредитних потоків. А на основі оцінки цього впливу формувати умови інвестиційної діяльності банку. Це, наприклад, пов'язано з тим, що в умовах глобалізації економіки банківська діяльність є обмеженою без ресурсів ринку цінних паперів, навіть при наявності досить досконалих технологій. Підтвердженням цього є дослідження Г. Азаренокової, в якому доводиться,

що портфель цінних паперів банків України має незначний загальний позитивний вплив на формування доходу банків [3].

Вагомою частиною стратегії управління кредитними потоками банку доцільно визначити й управління кредитними ризиками, які у загальному можна розкласти на процентний ризик, ризик втрати частки активів та ризик часткового відновлення активів. Тож природно покласти на цю частину стратегії управління кредитними потоками банку узгодження таких завдань як:

- визначення кредитних лімітів по контрагентах і по кредитному портфелю банку в цілому;
- співвідношення прибутковості і схильності до кредитного ризику окремих кредитних потоків;
- пріоритети по наданню кредитних ресурсів (типи боргових зобов'язань, сектори економіки, терміни, можлива прибутковість і т. ін.);
- внутрішні нормативи достатності капіталу.

Таким чином, конструктивність визначення стратегії управління кредитними потоками банку, природно, визначається конкретизацією розв'язуваних задач. Зокрема, підходами до синтезу і верифікації методів комплексного аналізу фінансово-економічного стану суб'єктів кредитних угод при прийнятті раціональних управлінських рішень. Втім, значне місце в цьому процесі займає не лише вибір ключових напрямків діяльності банку, побудова системи цілей функціонування, виявлення окремих завдань, які потрібно вирішити для досягнення поставлених перед банком цілей та відпрацювання конкретних дій, які необхідно для цього почати. Разом з цим визначальним є врахування зміни сукупності інформаційних впливів та їх відповідний аналіз.

Тобто необхідно враховувати, що найважливішою частиною вхідних даних є інформація, обробка, аналіз і інтерпретація якої забезпечують логічне обґрунтування поточної ситуації, створюють передумови для верифікації і модифікації проведеної політики, і фактично спричиняють прийняття ефективних управлінських рішень відносно сталості руху кредитних потоків. Поряд із внутрішньою інформацією (статистичною і бухгалтерською звітністю, актами ревізій і інспекторських перевірок, результатами внутрішніх досліджень, оцінними звітами по кредитуванню тощо) ендогенна інформація про всі ринки, особливо ті, на яких діє банк, про всі сили, що діють на ринку (існуючі і потенційні конкуренти і клієнти, контактні аудиторії і так далі), а також про стан і тенденції факторів макросередовища повинна бути систематизована. І якщо відсутність деякої інформації або її недостатність негативно впливають на діяльність банку, то надмірність теж може справити негативний вплив.

Як приклад вдалого інтерпретування та застосування наявної інформації – це прийняття низки заходів щодо запобігання розвитку банківської кризи в Україні наприкінці 2004 року. Одним з таких заходів було прийняття постанови про тимчасові заходи стосовно діяльності банків [2]. Втім, саме ця постанова значною мірою торкнулася й безперервності руху фінансових потоків, що зумовлює включити інформаційну стратегію до складу стратегії управління кредитними потоками банку. Так згідно пункту 7.1 постанови НБУ за №576 банкам рекомендовано «...обмежити здійснення активних операцій обсягами, досягнутими кожним з них, станом на 30.11». На практиці це означає, що банки можуть видавати кредити в обсягах того кредитного портфеля, розмір якого зафіксований станом на 30 листопада. Тож банк міг видавати кредити лише на суму повернених йому кредитів.

Водночас розвитком вдалого та своєчасного застосування різноманітної інформації стосовно руху кредитних потоків банку є створення відпові-

дної системи адміністрування, яка містить в собі інформацію щодо потенційних позичальників банку, оцінку управлінських рішень стосовно впливу банку на формування та рух його кредитних потоків.

Поряд із цим слід також враховувати, що практика розбудови ринкових відносин, розвиток науково-технічного прогресу та продуктивних сил, що інтенсивно розвиваються, призводять до глибоких змін у праці. Все це разом також вимагає, щоб структура управлінських органів стала чіткою та налагодженою, прийняті рішення – більш обґрунтованими, методи управління – більш гнучкими, спрямованими на підвищення ефективності використання наявного персоналу. Це у свою чергу зумовлює в рамках стратегії управління кредитними потоками впроваджувати й стратегію управління персоналом.

Тож доцільним є обґрунтування розвитку організаційної структури управління персоналом банку, встановлення найбільш раціонального визначення та порядку функціонування його підрозділів, забезпечення їх працездатності та зокрема підрозділів, які займаються обслуговуванням кредитів. В цьому аспекті важливим є розв'язання таких задач як:

- обумовленість та взаємоузгодженість функцій управління персоналом цілям та стратегії управління кредитними потоками банку, сталості його загального функціонування;
- врахування багатоаспектності управління персоналом, що передбачає врахування найбільшої кількості зв'язків, як усередині банку, так і з зовнішнім середовищем, виходячи з часткової мети вдосконалення руху кредитних потоків банку;
- досягнення ефективності, стійкості прийнятих управлінських рішень з урахуванням взаємозалежності руху кредитних потоків та наявних банківських ресурсів, можливості їх нарощування.

Таким чином, проведений аналіз дозволяє в якості складових стратегії управління кредитними потоками банку, на думку автора, виділити:

– стратегію збалансування структури зобов'язань банку як фактор забезпечення його кредитних операцій, на яку до того ж варто покласти й взаємодію загальної стратегії управління кредитними потоками з загальною стратегією управління банком. Доцільність застосування такої стратегії пов'язана з тим, що хоча масштаби діяльності банків і визначаються об'ємом його активних операцій, все ж таки залежать від обсягів та структури залучених ресурсів;

– стратегію взаємодії з клієнтами банку, яка допомагає узгодити цілі стратегії управління кредитними потоками банку з інтересами його клієнтів. Водночас ця складова може виступати в якості сполучної ланки між загальною маркетинговою стратегією банку, головна ціль якої полягає у зростанні долі певного банку на відповідному фінансовому ринку за визначеними операціями або послугами. До того ж у межах цієї стратегії вартим є й розгляд стратегії управління персоналом банку та, насамперед, тієї його частки яка займається обслуговуванням кредитів;

– стратегію інвестиційного розвитку банку, яка включає сукупність інвестиційного бенкінгу, страхування, сек'юритізації активів, застав та боргових зобов'язань, бо традиційний депозитний і процентний банківський бізнес в умовах глобалізації економіки є обмеженим без ресурсів ринку цінних паперів, навіть при наявності досить досконалих технологій;

– стратегію управління кредитними ризиками, з метою передбачення та своєчасності попередження виникнення загрози безперервності руху кредитних потоків;

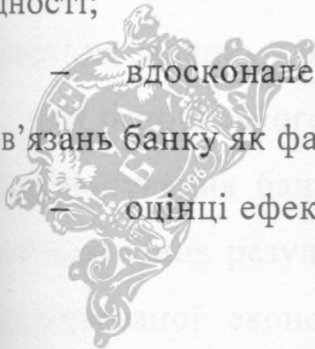
– інформаційну стратегію банку, яку можна вважати своєрідним поєднанням загального стратегічного управління банком та сталого руху його кредитних потоків.

Тож саме ці часткові стратегії управління кредитними потоками банку, на думку автора, в остаточному, й визначають ефективність його кредитної діяльності. Тобто у цій стратегії повинні бути визначені основні цілі і політика банку, а також відповідні правила та обмеження щодо руху його кредитних потоків. Інакше кажучи, в цілому кредитна стратегія повинна бути визначена з погляду якості кредитного продукту, прибутку, перспектив розвитку бізнесу, прийнятного співвідношення ризику і прибутковості, величини резервів, власного капіталу та залучених ресурсів.

Однак розгляд складових стратегії управління кредитними потоками як і будь-якої іншої стратегії банку не є самоціллю, головним у даному випадку є визначення тих завдань та напрямків розвитку і вдосконалення сталості руху фінансових потоків, які є відображенням стійкого економічного розвитку взагалі.

Тому, виходячи з означених вище зауважень та аналізу, проведеного у попередніх розділах, на думку автора, доцільно більш докладно зосередити увагу на:

- прогнозуванні кредитних операцій банку у забезпеченні його ліквідності;
- вдосконаленні підходів щодо оцінки збалансованої структури зобов'язань банку як фактора розвитку його кредитних операцій;
- оцінці ефективності проведення кредитних операцій банку.

3.2. Прогнозне планування кредитних операцій банку

Стабільність функціонування є однією з головних вимог, яка пред'являється банківській системі та відрізняє її від інших галузей економіки. Тож підвищення самостійності та ролі банків у процесі організації руху та перерозподілу грошових і капітальних ресурсів, розширення функцій діючих і створення нових фінансово-кредитних інститутів, з одного боку, зумовлює їх дотримуватися встановлених вимог щодо відповідного рівня ліквідності. З іншого боку, зростаюча конкуренція за ринки клієнтів, мінливість трансформаційного періоду та постійне підвищення вимог Національного банку обумовлює займатися питаннями ліквідності постійно, знаходити нові методи управління. Разом з цим необхідно підкреслити, що з метою підтримки своєї стабільності банк повинен мати визначений ліквідний резерв для виконання непередбачених зобов'язань, поява яких може бути викликана зміною стану грошового ринку, фінансового положення клієнта або банку партнера тощо.

Це пов'язано з тим, що ліквідність банку узагальнюється як можливість використовувати його активи в якості наявних коштів або швидко перетворювати їх у такі з метою своєчасного виконання своїх боргових і фінансових зобов'язань перед усіма контрагентами [46, 62, 104]. При цьому кожний банк повинен самостійно забезпечувати підтримку своєї ліквідності на заданому рівні.

В основі такого забезпечення знаходиться як аналіз загального стану функціонування банку, що складається на конкретні періоди часу, так і прогнозування результатів діяльності і проведення в наступному науково обґрунтованої економічної політики в області формування статутного капіталу, фондів спеціального призначення і резервів, залучення позико-

вих коштів сторонніх організацій, здійснення активних кредитних операцій.

На це ж вказує й наявність значної кількості робіт з питань забезпечення певного рівня ліквідності [7, 23, 32, 58, 64, 73]. При цьому спектр таких робіт дуже широкий: від класифікації факторів, що впливають на ліквідність комерційного банку до оптимізації фінансового результату банку шляхом ефективного управління його ліквідністю. Вирішити порушені питання допомагає й значна методична база з теорії управління ліквідністю в якій виділяють: теорію комерційних позичок; теорію переміщення; теорію очікуваного доходу та теорію управління пасивами [64, 66]. Однак їх застосування в умовах розвитку банківської системи, що притаманні Україні, потребує не тільки певної модифікації, а й обґрунтування можливості застосування в умовах транзитивного розвитку, що визнають й інші автори [74]. Одночасно розробка нових підходів та алгоритмів розширює дослідницьку базу, сприяє знаходженню нетрадиційних напрямків розв'язання поставленого завдання.

До того ж окремі з підходів, що пропонуються дослідниками, наприклад, у роботі [7] не можуть бути використані у повній мірі щодо підтримки відповідного рівня ліквідності, внаслідок того, що базуються на аналізі широкого кола усіх фінансових потоків банку. Підґрунтям такого твердження є те, що належний аналіз усіх потоків, що проходять через банк, дуже важка задача, яка потребує побудови складних математичних моделей, або використання спрощених моделей за рахунок підвищення погрішності у кінцевому результаті.

Крім цього, існуючі підходи та методи підтримки певного рівня ліквідності відповідають на запитання – як це зробити. Проте, на думку автора, більш важливим є передбачення визначеного рівня ліквідності з метою стійкого розвитку банківської установи. Таке передбачення рівня ліквід-

ності саме й можливо за рахунок прогнозування та планування відповідних операцій банку. Враховуючи основні стратегії управління ліквідністю, це можна зробити за допомогою управління активами та пасивами банку. Однак обґрунтування конкретної стратегії управління ліквідністю визначається, насамперед, умовами розвитку банківської установи (див. зауваження попереднього підрозділу), що в остаточному зумовлює необхідність такого вибору на підставі можливості застосування деякого прогнозу. При цьому у загальному в управлінні станом ліквідності можна виділити два основних напрямки. Один з них – політика пильного контролю за резервами. Вона зводиться до того, щоб не допустити наявності в банку коштів, які не приносять прибутки, тобто фактично будь-якого надлишку коштів щодо потреб у них. Інша протилежність – політика постійної підтримки резервів на рівні, достатньому для задоволення вимог щодо норм обов'язкових резервів і в пікові періоди зростання депозитів. Однак в обох випадках ми знов-таки приходимо до необхідності прогнозування та планування банківських операцій, що, як було визначено у першому розділі, є основою сталості руху різноманітних потоків банку, в тому числі й кредитних.

При цьому, на думку автора, доцільним є вибір найбільш значної групи операцій банку, яка зумовлює найбільш ефективне управління як ліквідністю банку, зокрема, так і всім банком взагалі на конкретному етапі його розвитку, враховуючи й сталість руху, зокрема, його кредитних потоків.

Виходячи з означеного, більш докладно зупинимося на обґрунтуванні вибору певної групи операцій банку щодо подальшого їх планування з метою забезпечення відповідного рівня ліквідності, що водночас є безпосередньо взаємозалежним із стійкістю руху й кредитних потоків банку.

При цьому зазначимо, що така структурованість завдання дослідження

пов'язана з тим, що вибір певної групи операцій дозволяє зосередити всі зусилля банку на більш пріоритетному напрямку розвитку, а відповідне планування дозволяє також:

- конкретизувати мету банку, що збільшує шанси її досягнення;
- визначити напрямки розвитку банку, перспективні види операцій, майбутні зміни зобов'язань банку перед клієнтами;
- здійснити пошук нових ресурсів з метою підвищення прибутковості та забезпечення достатньої ліквідності.

До того ж в умовах нестійкості фінансових ринків, загострення конкурентної боротьби між банками, зростання ступеня ризику банківських операцій банки зобов'язані не стільки впроваджувати в практику методи й інструменти прогнозування та планування, які вже достатньо себе зарекомендували, вони повинні розширювати межі такого планування. Тобто доцільно проводити відповідні дії не тільки в короткостроковій, але й у довгостроковій перспективі, бо це дозволяє мати не лише визначений рівень ліквідності, а й фінансову стабільність, діставати оптимальний прибуток, розширювати свою діяльність, запобігати впливу негативних факторів відносно руху кредитних потоків.

Водночас зазначимо, що виходячи з того, що у найбільш повному визначенні під ліквідністю комерційного банку слід розуміти його можливість вчасно й повно забезпечувати виконання своїх зобов'язань перед усіма контрагентами, доцільним є розгляд питань з управління ліквідністю між такими складовими як власний капітал банку, його залучені та розміщені ресурси. Однак, з погляду економічного розвитку банківських установ в Україні, в якості пріоритетної групи операцій банку, яка, на нашу думку, потребує негайного покращення з її управління, слід визначити кредитні операції банків, які водночас розкривають й певну структурова-

ність кредитних потоків банку. Разом з цим, зазначене узагальнення базується на тому, що стійке зростання зобов'язань, депозитних вкладів та кредитного портфеля банків протягом останніх років відбувається на фоні нерівномірного розподілу прибутку між групами комерційних банків та наявності невирішених питань із проблемними кредитами (див. також міркування другого розділу). До того ж серед основних завдань щодо розвитку банківської системи в Україні є підвищення дохідності банківських операцій з орієнтацією на доходи від кредитування. Утім це стикається і з головною проблемою банків, а саме встановлення збалансованого співвідношення між дохідністю та ліквідністю. Тобто саме через відсутність чіткого розмежування в управлінні ліквідністю по тимчасових інтервалах і конфлікти між дохідністю і ліквідністю розкриваються основні причини криз у банківській діяльності окремих установ, що й зумовлює виділити кредитні операції банку в якості об'єкта даного дослідження.

Крім цього слід визнати, що група кредитних операцій банку не зводиться лише до надання певних позичок. До цієї групи слід також віднести й міжбанківське кредитування, яке справляє значний вплив на оперативне управління діяльністю банків з точки зору вихідних фінансових потоків банківської системи загалом (див. перший розділ). При цьому у випадку неможливості погашення комерційним банком заборгованості за міжбанківськими кредитами також з'являються відповідні порушення ліквідності банку.

Також слід відзначити, що ліквідність банку багато в чому залежить і від ступеня ризику активних операцій та у першу чергу ризику надання кредитів різним позичальникам. Підґрунтям такого твердження може слугувати, наприклад, встановлення Базельським комітетом з банківського нагляду підвищеного коефіцієнта ризику за балансовими активами саме для кредитів [122].

Важливість вибору в якості об'єкта дослідження кредитних операцій з погляду забезпечення відповідного рівня ліквідності також пов'язана з тим, що в прагненні збільшити обсяги кредитного портфеля без урахування питань ліквідності можна не помітити реальної загрози значних втрат від цього виду банківської діяльності, які за певних обставин можуть призвести й до некерованості кредитних ризиків, а відтак і порушення безперервності руху кредитних потоків. Як приклад можна вказати ті банки банківської системи України, які спочатку не змогли підтримувати необхідні рівні ліквідності, потім поступово звернули свою кредитну діяльність та з часом зовсім припинили своє існування. Разом з цим варто погодитися й з тими дослідниками, які зазначають, що оптимальний обсяг кредитних вкладень будь-якого банку є передумовою його ефективної діяльності [13].

Таким чином, питання планування кредитних операцій банку в забезпеченні його ліквідності є досить важливим з погляду сталості руху кредитних потоків банківської установи, які є системоутворюючими при формуванні не лише кредитного портфеля банку, а й в загалі його активів.

При цьому, як правило, у процесі аналізу ліквідності банку ставиться завдання визначення фактичної ліквідності та відповідність її нормативам, виявлення чинників, що викликали відхилення фактичного значення коефіцієнтів ліквідності від установлених Національним банком та розробка плану відповідних дій. Однак, незважаючи на пріоритетність такого напрямку, на думку автора, доцільним є і застосування економічного прогнозування як інструменту планування кредитних операцій (або інакше кажучи прогнозного планування), основу яких складають різні моделі досліджуваного процесу. Як приклад наведемо два методи, за допомогою яких банки здійснюють прогнозування руху кредитних ресурсів. Так один із методів припускає аналіз потреб у кредиті й очікуваному рівні внесків кожного з головних клієнтів. Цим методом звичайно користуються службовці

відділу по оцінці кредитоспроможності, де кожний готує прогноз по своїй групі рахунків. Інший метод підрахунку обсягу позичок і внесків – прогнозування джерел і використання сукупних інвестиційних фондів країни. Розрахунки робляться для приватного і державного секторів економіки з використанням, як правило, економетричних методів прогнозування. Оцінка потреб приватного сектора порівнюється з оцінкою надходження коштів. Тоді загальну потребу в банківських кредитах можна визначити як різницю між потребами в коштах і їхніх надходженнях, так що конкретний банк може підрахувати частку на ринку кредиту. Разом з цим, прогножуючи рівень внесків і позичок, ці банки покладаються в основному на свій минулий досвід. Масштаби можливих коливань у рівні внесків і кредитів часто можуть підказати графіки і таблиці середньомісячних даних за декілька років або за період економічного циклу.

Таким чином, за допомогою економічного прогнозу можна визначати напрямки та готувати конкретні рішення економічної політики, а також оцінювати їхні можливі результати та наслідки. Проте економічна ефективність прогнозування банківської діяльності за своєю природою є багатокритеріальною функцією, яка нерозривно пов'язана з плануванням ліквідності і аналізом прибутковості банку. Тому при прогнозному плануванні кредитної діяльності банку (або, інакше кажучи, стійкості руху кредитних потоків банку) доцільно погоджувати показники, які відбивають ліквідність та дохідність проведення тієї або іншої кредитної операції. Водночас слід зауважити на тому, що реалізація зазначеної цільової функції має істотні особливості. Традиційно, як і в будь-якого комерційного підприємства, максимізація прибутку досягається збільшенням надходжень і скороченням витрат. Проте зміст цих показників для банків специфічний. Вони включають не загальний (валовий) оборот банківської «виручки», а лише ту його частину, яка забезпечує формування і використання прибутку. При

цьому основний елемент обороту – видача і погашення кредитів – регулюється відповідно до законів руху позиченої вартості. Разом з цим відповідно до ринкової кон'юнктури, фактична ціна кредиту може бути вище або нижче обчисленої банком реальної ціни. Тож в цьому випадку банк змушений впровадити заходи по управлінню ліквідністю: вишукати резерви зниження витрат, перебудувати структуру пасивних операцій, збільшити обсяг кредитних вкладень, що дозволяє забезпечити достатній рівень загальної ліквідності в умовах ймовірного зниження процентних ставок по активних операціях.

Тобто процес прогнозного планування банківської діяльності, в тому числі і щодо забезпечення ліквідності банку, вимагає застосування різних підходів та включає до себе якісний та кількісний аспекти. Так на якісний аспект переважно покладено оцінку кредитоспроможності позичальника, а на кількісний – ефективність проведення деякої кредитної угоди, оцінка відповідної сталості руху кредитного потоку.

Наприклад, дослідження динаміки руху коштів на банківських рахунках статистичними методами дозволяє визначити стабільний залишок коштів на рахунках до запитання і перевести його (цілком або частково) на термінові рахунки. Іншим прикладом застосування статистичних методів є метод оцінки впливу окремих факторів на зміну показника ліквідності. Втім, найбільш поширеними є методи аналізу доцільності сталості руху кредитних потоків на підставі економетричного аналізу. Так відома Z-модель Е. Альтмана та модель ZETA дозволяє робити оцінку показників фінансового стану, платоспроможності позичальника, визначати індекс їх кредитоспроможності [106, С. 342–346], модель CreditMetrics – оцінити кредитний ризик [106, С. 392].

Разом з тим, ряд статистичних методів пов'язано із побудовою виробничої функції, яка описує банківську діяльність. Однак слід зазначити,

що більшість виробничих функцій носить детермінований характер. Іншими словами, вони не враховують впливу випадкових збурень. Додавання ж нових перемінних призводить до ускладнення виробничої функції і до виникнення погрішностей в обчисленнях. Інша задача полягає в способі оцінювання всіх перемінних, вхідних у виробничу функцію, що призводить до необхідності вводити в розгляд усереднені величини.

До арсеналу методів аналізу прогнозування банківської діяльності в сфері надання кредитів та підтримки необхідного рівня ліквідності також слід віднести різні оптимізаційні моделі, за допомогою яких визначаються оптимальні параметри кредитних продуктів.

Широке поширення в аналітичній роботі банків відносно планування різних напрямків діяльності, у тому числі й по забезпеченню ліквідності, мають також і балансові методи, тому що найважливішими задачами банків є підтримка збалансованості різних напрямків діяльності банку. Так розмір кредитних вкладень комерційного банку визначається обсягом власних і залучених коштів. Проте відповідно до принципів регулювання діяльності банку вся сума цих коштів не може бути використана для кредитування. Тому одним із завдань банку, яке можливо розв'язати балансовими методами, є визначення обсягу ефективних ресурсів, що можуть бути спрямовані на здійснення кредитних вкладень.

У той же час, доцільно враховувати, що банк це складна динамічна система, яка піддана різним внутрішнім і зовнішнім впливам та функціонує у вірогідному середовищі або в сфері невизначеності управлінських рішень, що обумовлює використання методів теорії ймовірності. Тобто саме це, на думку автора, зумовлює більш розширено застосовувати імовірнісні підходи. Тож відповідно до цього, мовою теорії ймовірності суть прогнозного планування банківської діяльності в сфері забезпечення ліквідності у загальному формулюється наступним чином: банк прагне під-

тримувати обсяг ліквідних активів на рівні, достатньому для здійснення виплат із власних ресурсів, при цьому він задає імовірність того, що йому будуть потрібні позикові ресурси для виконання своїх зобов'язань [119]. Як правило, імовірність такого запозичення визначається співвідношенням процентних ставок на відповідні ресурси і ступенем їхньої доступності.

Однак на практиці використання такого підходу дає лише приблизну оцінку, яка визначається наявністю обмежень на проведення кредитних операцій банку: мінімально припустимим для банку значенням показника касових залишків, яке відповідає встановленим нормативам, мінімально припустимим для банку значенням середньозваженого показника ризику його активів, яке відповідає встановленим нормативам, граничним зростанням внутрішніх зобов'язань при розширенні кредитування тощо.

Тому імовірнісне планування банківської діяльності в сфері забезпечення ліквідності з урахуванням відповідного планування проведення кредитних операцій щодо стійкості руху кредитних потоків, на думку автора, варто сформулювати більш розширено, а саме: банк прагне підтримувати обсяг ліквідних активів на рівні, достатньому для здійснення виплат із власних ресурсів, при цьому він задає не лише імовірність того, що йому будуть потрібні позикові ресурси для виконання своїх зобов'язань, а й прогнозує можливі зміни ліквідності при проведенні його активних операцій, та зокрема кредитних операцій з урахуванням існуючих обмежень.

Тобто для ефективного застосування методів теорії імовірності, слід використовувати більш розширену модель, яка передбачає врахування імовірності ефективного співвідношення ліквідності та дохідності окремої операції з погляду доцільності здійснення деякої кредитної операції або їх групи [62].

Іншими словами, необхідно відповісти на питання, яка ймовірність того, що дохідність проведення деякої кредитної операції X змінюється в

інтервалі від x_1 до x_2 при відповідному впливу її на зміну ліквідності Y в інтервалі від y_1 до y_2 [62]. Це узагальнює в собі відоме визначення стосовно того, що більш дохідні кредитні операції є й більш ризиковими, а відтак ймовірність перетворення відповідної позики, як частки активів в наявні кошти зменшується. Тобто ліквідність теж зменшується. При цьому помітимо, що ми навмисно не визначаємо різновид ліквідності, бо в такому випадку можна визначити цілу множину імовірнісних моделей щодо проведення кредитних операцій адекватно до забезпечення того або іншого різновиду ліквідності.

Разом з цим необхідно враховувати, що інтегральне значення зміни ліквідності в інтервалі від y_1 до y_2 відповідає граничним нормативним значенням ліквідності з припустимою межею розрахункової потреби в ліквідних ресурсах на той або інший період, виходячи з очікуваних змін рівня внесків і кредитів щодо даного базисного періоду. Відповідно значення дохідності деякої кредитної операції x_1 та x_2 можуть мати вигляд деякої аналітичної функції, яка відбиває наявність існуючих обмежень на проведення кредитних операцій банку.

Описана таким чином імовірнісна інтерпретація ефективного співвідношення ліквідності та дохідності за деякою кредитною операцією може розглядатися як імовірність влучення випадкової двовимірної величини $f(x, y)$ у деяку задану область припустимих значень (рис. 3.5, авторське бачення за [27]). Або інакше ймовірність покриття множини кредитних операцій заданої дохідності до відповідно необхідного забезпечення деякого рівня ліквідності.

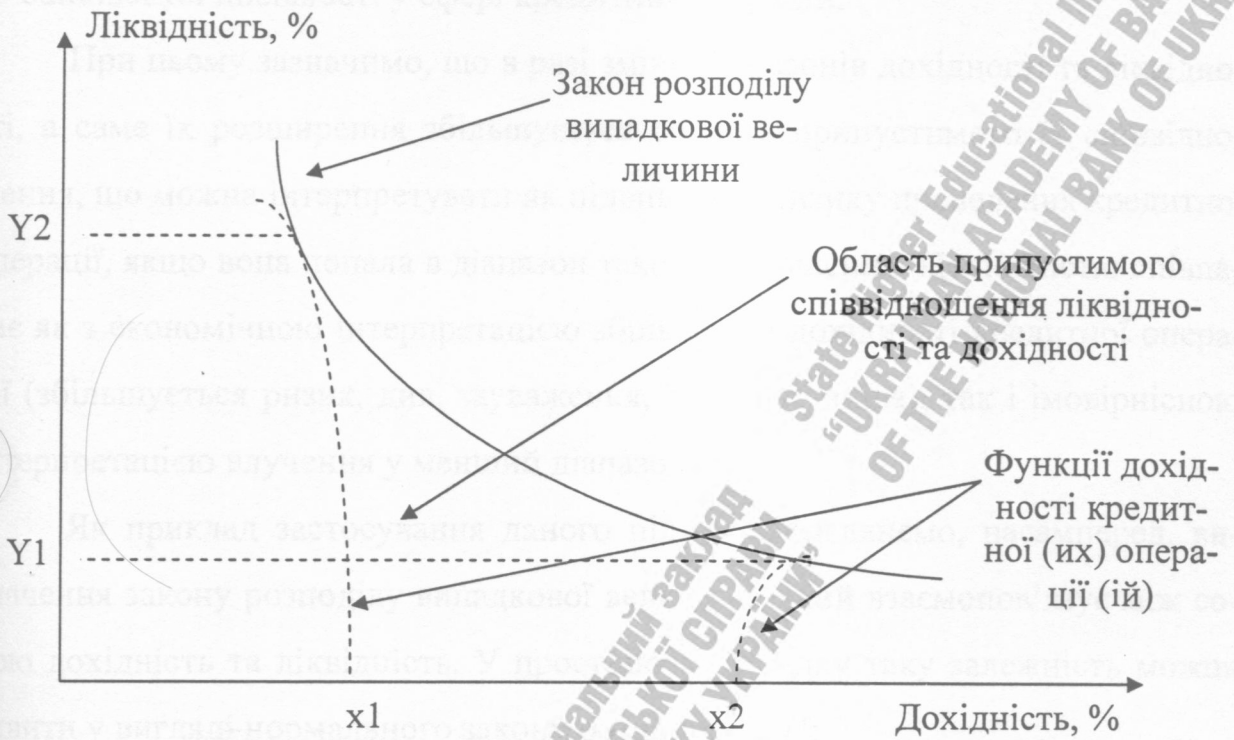

Рис. 3.5. Імовірнісна інтерпретація співвідношення ліквідності та дохідності певної кредитної операції (операцій)

Аналітична форма запису такої імовірнісної інтерпретації має наступний вигляд [27, 62]:

$$P(x_1 < X < x_2, y_1 < Y < y_2) = \int_{y_1}^{y_2} \int_{x_1}^{x_2} f(x, y) dx dy, \quad (3.1)$$

де $P(\dots)$ – визначена вище імовірність;

$f(x, y)$ – закон розподілу випадкової величини, який дозволяє обчислити ймовірність улучення випадкової величини в будь-яку підмножину своїх

можливих значень, цей закон може бути встановлений на підставі попередніх

статистичних даних з коригуванням на відповідні нормативні положення щодо банківської діяльності у сфері кредитних операцій.

При цьому зазначимо, що в разі зміни діапазонів дохідності та ліквідності, а саме їх розширення збільшується область припустимого їх співвідношення, що можна інтерпретувати як підвищення ризику проведення кредитної операції, якщо вона попала в діапазон такого збільшення. Це повністю співпадає як з економічною інтерпретацією збільшення дохідності кредитної операції (збільшується ризик, див. зауваження, зроблене вище), так і імовірнісною інтерпретацією влучення у менший діапазон [27].

Як приклад застосування даного підходу розглянемо, насамперед, визначення закону розподілу випадкової величини, який взаємопов'язує між собою дохідність та ліквідність. У простішому випадку таку залежність можна уявити у вигляді нормального закону розподілу [27]:

$$f(x, y) = \frac{1}{2 \cdot \pi \cdot \sigma_X \cdot \sigma_Y \cdot \sqrt{1 - \rho_{XY}^2}} \times \exp\left[-\frac{1}{2 \cdot (1 - \rho_{XY}^2)} \cdot \left(\frac{(x - a_X)^2}{\sigma_X^2} + \frac{(y - a_Y)^2}{\sigma_Y^2} - 2 \cdot \rho_{XY} \cdot \frac{x - a_X}{\sigma_X} \cdot \frac{y - a_Y}{\sigma_Y}\right)\right], \quad (3.2)$$

де

x – поточне значення випадкової величини X дохідності деякої кредитної операції;

y – поточне значення випадкової величини Y рівня ліквідності деякої кредитної операції;

a_X – математичне очікування величини дохідності, яка відображує центральну тенденцію випадкової величини X деякого банку протягом певного аналізованого часу;

a_Y – математичне очікування рівня ліквідності певного банку протягом деякого періоду часу, яка відображує центральну тенденцію випадкової величини Y ;

σ_X – середньоквадратичне відхилення дохідності, яке характеризує ступінь зміни випадкової величини X ;

σ_Y – середньоквадратичне відхилення рівня ліквідності, яке характеризує ступінь зміни випадкової величини Y ;

ρ_{XY} – коефіцієнт кореляції між дохідністю та рівнем ліквідності деякої банківської установи протягом певного часу, що відображує ступень взаємозв'язку означених показників.

Тож якщо в нас є деякий розподіл певного рівня ліквідності банку та його дохідності за кредитними операціями протягом конкретного інтервалу часу (табл. 3.1, як приклад), то ми можемо спрогнозувати ймовірність отримання бажаного доходу від заданої операції при заздалегідь визначеному рівні ліквідності.

Тобто, наприклад, слід визначити – як змінюється ймовірність того, що дохідність банку за певною кредитною операцією буде знаходитися у межах 10–11% при тому, що відповідна поточна ліквідність буде в інтервалі 55–58%. Для цього скористаємося формулами 3.1 та 3.2, попередньо розрахувавши усі необхідні значення аналізованих величин. Результат щодо визначення такого аналізу наведено на рис. 3.6 (розраховано автором за даними прикладу табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Розподіл дохідності та ліквідності протягом деякого періоду часу для визначеної банківської установи. Приклад.

Аналізовані інтервали часу (станом на кінець місяці, протягом року)	Дохідність, %	Поточна ліквідність, %
1	8,4	57,3
2	10,2	40,2
3	9,7	45,2
4	9,4	47,8
5	8,9	50,4
6	9,2	52,3
7	8,1	48,2
8	9,8	50,4
9	9,0	49,3
10	8,6	51,2
11	9,0	54,3
12	8,8	53,2

Як видно з рис. 3.6 при заданих параметрах та з урахуванням попередньої історії розвитку банку досягнення запланованої дохідності навряд чи є можливим, бо відповідна ймовірність є досить низькою. Разом з цим зміна нижньої межі ліквідності сприяє значно покращити бажану ймовірність (рис. 3.7, розраховано автором).

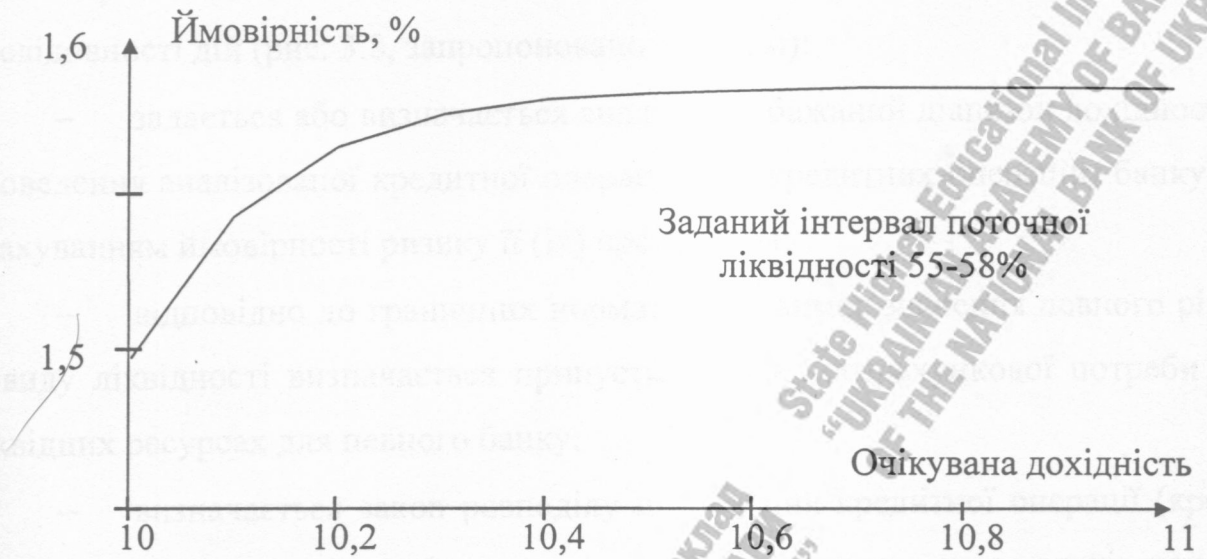

Рис. 3.6. Динаміка зміни ймовірності отримання запланованої дохідності руху кредитних потоків за визначеними параметрами діяльності банку

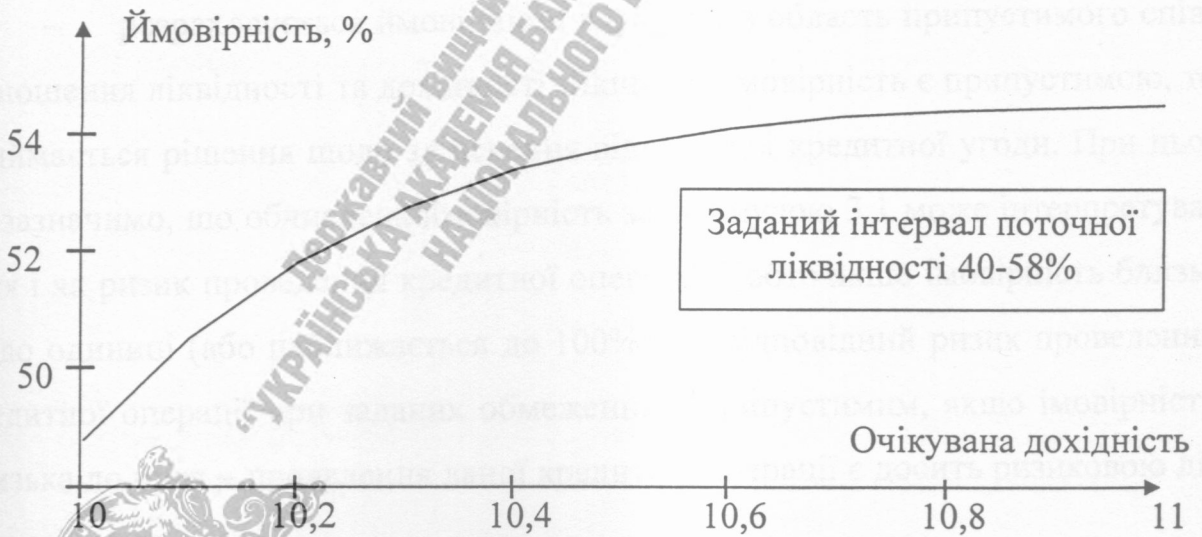

Рис. 3.7. Динаміка зміни ймовірності отримання запланованої дохідності руху кредитних потоків за визначеними параметрами діяльності банку

Таким чином, змістовність прогнозного планування кредитних операцій з погляду забезпечення необхідної ліквідності банку зводиться до наступної послідовності дій (рис. 3.8, запропоновано автором):

- задається або визначається аналітично бажаний діапазон дохідності проведення аналізованої кредитної операції (або кредитних операцій) банку з урахуванням ймовірності ризику її (їх) проведення;
- відповідно до граничних нормативних вимог значення певного різновиду ліквідності визначається припустима межа розрахункової потреби в ліквідних ресурсах для певного банку;
- визначається закон розподілу проведення кредитної операції (кредитних операцій), який приблизно співпадає за параметрами до аналізованої кредитної операції (кредитних операцій), за допомогою попередніх статистичних даних або порівняльних даних, що оприлюднюють інші банківські установи;
- розраховується ймовірність влучення в область припустимого співвідношення ліквідності та дохідності. Якщо ця ймовірність є припустимою, то приймається рішення щодо здійснення відповідної кредитної угоди. При цьому зазначимо, що обчислена ймовірність за формулою 3.1 може інтерпретуватися і як ризик проведення кредитної операції. Тобто якщо ймовірність близька до одиниці (або наближається до 100%), то відповідний ризик проведення кредитної операції при заданих обмеження є припустимим, якщо ймовірність близька до нуля – проведення даної кредитної операції є досить ризиковою дією для банку.

Разом з цим, якщо деяка кредитна операція виявляється прийнятною для різних видів вимог ліквідності, можна вважати, що вона цілком позитивно впливає на сталість руху кредитних потоків банку. У випадку коли кредитна операція буде прийнятною лише для певного виду вимог ліквідності будемо

вважати, що в цьому випадку вплив відповідної кредитної операції є тимчасовим на сталість руху кредитних потоків банку.

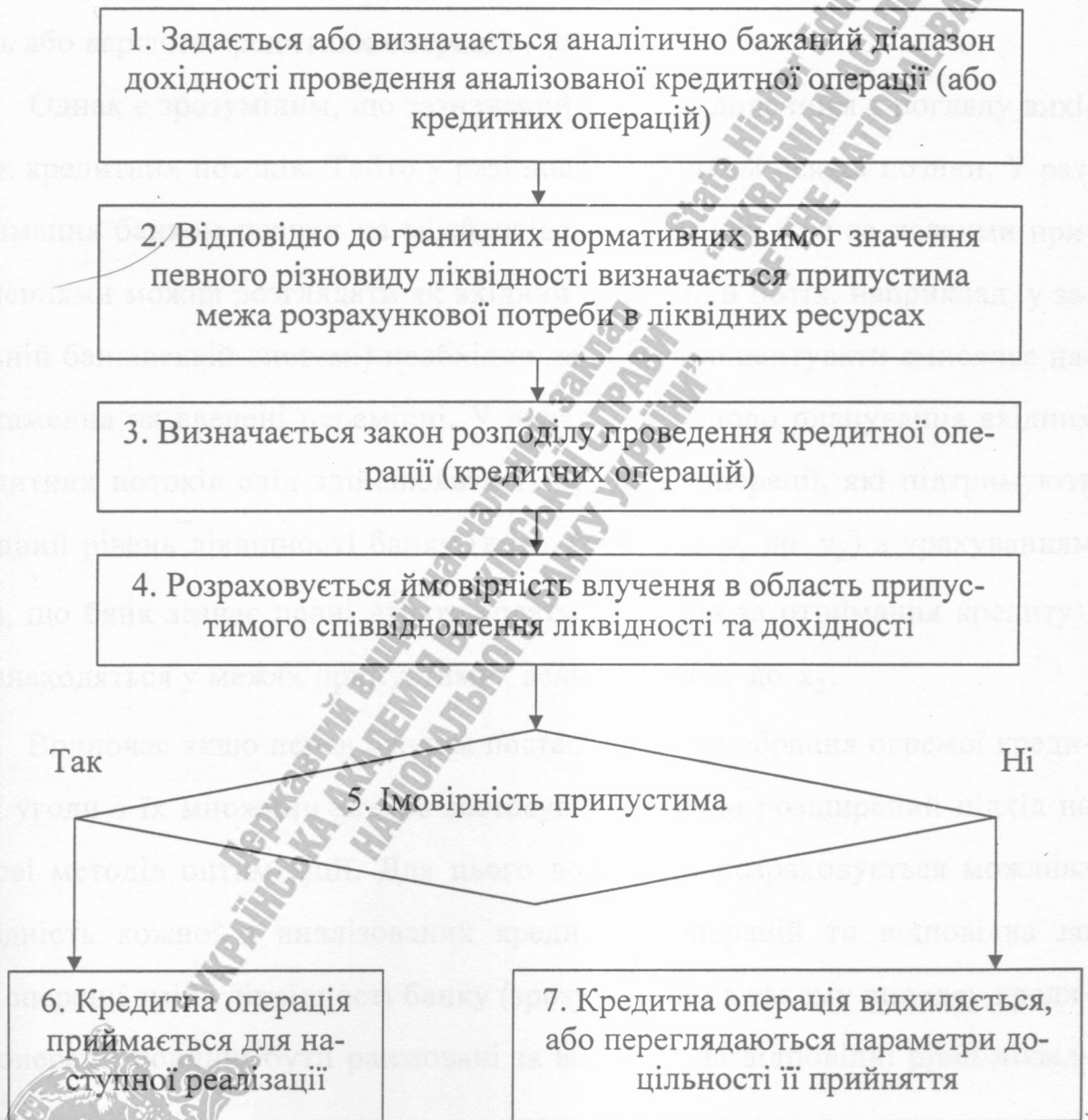

Рис. 3.8. Послідовність дій щодо прогнозного планування кредитних операцій з погляду забезпечення необхідної ліквідності банку

Тобто під час планування в якості доцільної групи кредитних операцій обираються ті, що за відповідними аналітичними оцінками з найбіль-

шою вірогідністю улучать в область припустимого співвідношення між заданою ліквідністю та бажаною прибутковістю. При цьому слід зазначити, що дані показники вірогідності також можна інтерпретувати як поняття ефективності кредитних операцій, що є більш точнішим, аніж як прибутковість або вартість кредитних операцій [30].

Однак є зрозумілим, що зазначений підхід є доречним з погляду вихідних кредитних потоків. Тобто у разі надання банком деякої позики. У разі отримання банком позики на міжбанківському ринку (що за деякими припущеннями можна розглядати як вхідний кредитний потік, наприклад, у загальній банківській системі) необхідно дещо переакцентувати смислове навантаження на введені перемінні. У випадку дій щодо планування вхідних кредитних потоків слід здійснювати ті кредитні операції, які підтримують бажаний рівень ліквідності банку (в інтервалі від y_1 до y_2) з урахуванням того, що банк зазнає певні втрати (плата відсотків за отримання кредиту), які знаходяться у межах припустимих величин від x_1 до x_2 .

Водночас якщо перед банком постає завдання обрання окремої кредитної угоди з їх множини можна застосувати й дещо розширений підхід на основі методів оптимізації. Для цього додатково розраховується можлива дохідність кожної з аналізованих кредитних операцій та відповідна до цієї операції зміна ліквідності банку (зрозуміло що в такому випадку кредитні операції повинні бути ранжовані за впливом на відповідні рівні ліквідності).

Припустимо що ми маємо три можливі варіанти укладання різних кредитних угод, які дають різні значення прогнозованої дохідності та по-різному впливають на зміну ліквідності банку. Таку залежність на зміну ліквідності банку можна узагальнити термінами повернення позичок, мето-

дами нарахування відсотків, ймовірною оцінкою покриття означених кредитних угод. При цьому в загальному таку зміну ліквідності можна охарактеризувати, наприклад, як суттєву в бік погіршення відповідних показників ($R3$), незначну в бік покращення відповідних показників ($R1$), незначну в бік погіршення відповідних показників ($R2$). Вся наявна інформація зводиться у матрицю (див. табл. 3.2, умовний приклад), данні якої використовуються для подальшого аналізу.

Водночас припустимо, що нам відомі ймовірності настання можливих змін ліквідності (їх можна розрахувати за попереднім підходом на підставі прогнозного планування кредитних операцій). Нехай ці ймовірності мають наступний розподіл:

$$p(R1) = 0,3, \quad p(R2) = 0,2, \quad p(R3) = 0,5.$$

Тоді для розв'язання означеної задачі (тобто вибору деякої кредитної угоди) визначимо математичне очікування для кожного з розвитку подій на підставі наступної формули [12]:

$$M(R, i) = \sum_{j=1}^n p(R_j) \cdot b_{ji}, \tag{3.3}$$

де $p(R_j)$ – ймовірність настання j -її можливої зміни ліквідності банку;
 n – кількість аналізованих змін ліквідності банку;
 b_{ij} – числове значення, яке відповідає прийняттю i -її кредитної угоди при настанні j -її можливої зміни ліквідності банку (в даному випадку це дохідність за певною кредитною угодою).

Таблиця 3.2

Матриця задачі про вибір кредитної угоди

Імовірний дохід від певної кредитної угоди	Можливі зміни ліквідності		
	R1	R2	R3
Перша угода (тис. грн.)	7	8	12
Друга угода (тис. грн.)	8,8	8,35	9,85
Третя угода (тис. грн.)	5,6	7,2	8

Для нашого прикладу маємо:

$$M(R,1) = 7 \cdot 0,3 + 8 \cdot 0,2 + 12 \cdot 0,5 = 9,70 \text{ тис. грн.}$$

$$M(R,2) = 8,8 \cdot 0,3 + 8,35 \cdot 0,2 + 9,85 \cdot 0,5 = 9,235 \text{ тис. грн.}$$

$$M(R,3) = 5,6 \cdot 0,3 + 7,2 \cdot 0,2 + 8 \cdot 0,5 = 7,12 \text{ тис. грн.}$$

Тож розраховані математичні очікування повинні максимізувати оптимальні байесовські рішення, що обумовлює обрати як найбільш прийнятною першу кредитну угоду для подальшої реалізації.

Однак, крім розглянутого при плануванні проведення тієї чи іншої кредитної операції, варто враховувати, що зміни фактичних коефіцієнтів ліквідності відбуваються під впливом двох факторів: капіталу і зобов'язань. Перший робить прямий вплив, другий – зворотний. Тому доцільно будувати ряд імовірнісних моделей, які в цілому дозволять точніше спланувати діяльність банку щодо проведення його кредитних операцій, а відтак й підвищити стійкість руху кредитних потоків.

3.3. Збалансування структури зобов'язань банку як фактор забезпечення його кредитних операцій

Кредитні операції банків нерозривно взаємопов'язані із визначенням не тільки обсягів залучених ресурсів, але й належної структури цих зобов'язань, бо останні є основою ресурсної бази банку. Так, за статистичними даними, питома вага зобов'язань банків у загальному обсязі фінансових ресурсів по системі банків України складає понад 80% [120]. Разом з цим, саме депозитні ресурси є переважно підґрунтям для проведення основного обсягу кредитних операцій банків, а відтак й безперервності руху кредитних потоків банків.

Водночас ще раз зауважимо, що пасивні операції, які у банківському менеджменті є вторинними щодо активних, повинні забезпечувати необхідні ресурси за будь-яких умов. Втім, лише послуги, які мають високі темпи оволодіння ринком можуть сприяти цьому процесу, бо ці послуги класифікуються як фінансово утворюючі. Досягти ж цього можливо лише на підставі збалансування відповідної структури наявних банківських ресурсів.

Таким чином, відповідно до зазначеного вище, здійснення повномасштабної банківської діяльності взагалі, як і сталий рух відповідних кредитних потоків зокрема, неможливо без адекватного аналізу наявності залучених ресурсів – їх кількості, джерел формування й поповнення, можливості використання, доступності та раціональності одержання. Тож питання стосовно визначення збалансованості структури зобов'язань банку є вкрай актуальними.

Важливість визначеного напрямку та необхідність пошуку прийнятних рішень з погляду функціонування множинності банківських установ та особливостей окремих завдань, що постають перед ними, підтверджується також наявністю значної кількості публікацій. Втім, їх ретельний аналіз вказує на те, що більшість дослідників зосереджують свою увагу на часовій ознаці ба-

нківських зобов'язань, а саме терміни їх залучення. Тому у загальному вирішується переважно завдання щодо визначення джерел покриття кредитних операцій, зокрема, у розрізі термінів їх надання відповідними за термінами залученими або запозиченими коштами, які знаходяться у розпорядженні банку.

Наприклад, Р. Юринець досліджує питання розміщення ресурсів з кожного джерела залучення в певному, оптимальному напрямі, що, на його думку, гарантує максимальний операційний прибуток і визначає найвигідніші джерела для кожного виду банківських ресурсів [107]. Такий же напрямок досліджень є визначальним і у російських науковців [6, 82]. Тож у процесі здійснення своєї депозитної політики банки застосовують певний математичний апарат, який зокрема зводиться до визначення [8, 9, 10]:

– середнього строку збереження вкладної гривні для відбиття в динаміці стабільності внесків, що особливо важливо для оцінки внесків у якості ресурсів короткострокового кредитування

$$C_D = \frac{O_{cp}}{B} \times D, \quad (3.4)$$

де C_D – середній строк збереження в днях;

O_{cp} – середній залишок внесків;

B – оборот по видачі внесків;

D – кількість днів у періоді;

– рівня залишку коштів, що надійшли у внески:

$$Y = \frac{O_k - O_n}{\Pi} \times 100, \quad (3.5)$$

- де $У$ – рівень залишку коштів, що надійшли у внески за певний період,
 O_k – залишок внесків на кінець аналізованого періоду;
 O_n – залишок внесків на початок аналізованого періоду;
 $П$ – надходження у внески за аналізований період;
 – частки коштів від планової виручки, яка залишається на поточно-
 му рахунку, що без збитку для підприємства може бути розміщена на термі-
 новий депозитний рахунок:

$$D_{oc} = P_{пл} \times \frac{O_{cp}}{P_{ф}} \times 100 \quad (3.6)$$

де D_{oc} – частка коштів від планової виручки підприємства, що може бути
 віднесена на терміновий депозитний рахунок у планованому періоді;

O_{cp} – середній залишок коштів на розрахунковому рахунку за відповід-
 ний інтервал минулого періоду, розраховується як середня хронологічна на
 підставі фактичних залишків на місячні або кварталні дати;

$P_{ф}$ – фактичні надходження на розрахунковий рахунок (фактична реалі-
 зація за відповідний інтервал минулого періоду);

$P_{пл}$ – очікувані надходження на розрахунковий рахунок (план по реалі-
 зації) у планованому періоді.

У розрізі означеного напрямку дослідження окремо також аналізують-
 ся питання впливу на результативність кредитування вартості залучених і за-
 позичених коштів [30, 86]. При цьому, наприклад, В. Волохов відзначає, що
 для збалансування впливу структури зобов'язань банків на ефективність їх
 кредитних операцій необхідним є обмеження відсотка міжбанківських кре-
 дитів і депозитів у загальній сумі зобов'язань як превентивного заходу для
 уникнення впливу окремих факторів ризику. Проте, як було зазначено рани-

ше, доцільність таких зобов'язань, перш за все, пов'язана з метою забезпечення виконання резервних вимог НБУ, а вже потім для забезпечення потреб деяких позичальників. Тому, на нашу думку, зменшення питомої ваги таких зобов'язань повинно розглядатися лише у розрізі окремого банку, а не як загальна вимога. Більш того, доцільним є визначення спільного підходу щодо визначення збалансованості проведення відповідних операцій банку [25]. Однак, незважаючи на це, все ж таки, необхідним є і визначення збалансованої структури зобов'язань банку. Це в остаточному повинно стимулювати розвиток активних операцій банку і, насамперед, кредитних, що у свою чергу й визначає сталість його кредитних потоків (див. міркування першого розділу).

При цьому слід виділити, що, у більшості робіт із виділеного напрямку дослідження, при розгляданні питань збалансованості структури зобов'язань банку переважно визначаються шляхи досягнення цієї збалансованості. Тож поза межами аналізу залишається таке ключове завдання як визначення критерію збалансованості структури зобов'язань банку. Тобто, на нашу думку, визначення збалансованості структури зобов'язань банку слід трактувати через задоволення деякого критерію, що і є основним завданням для подальшого аналізу. Крім цього, доцільним є і розгляд загального підходу (в аспекті існування різноплановості банківської діяльності) до пошуку збалансованого покриття обсягу наданих кредитів банком обсягом його зобов'язань.

Певною мірою означені завдання дещо вирішуються на підставі дотримання показників ліквідності. Проте, ці показники, у першу чергу, відбивають здатність банку до виконання взятих зобов'язань перед усіма клієнтами. Поставлені ж завдання цього підрозділу ставлять на меті визначення збалансованості структури зобов'язань банку у більш широкому розумінні: як здатності банку до виконання вимог з боку вкладників та позичальників, так

і ефективності використання наявних коштів для здійснення повномасштабної банківської діяльності.

Втім, перш ніж безпосередньо перейти до вирішення такого завдання, звернемо увагу на те, що визначення нормативного критерію збалансованості структури зобов'язань навряд чи можна досягти. Більш того досить складно визначити й особисто конкретну структуру зобов'язань. Це пов'язано, перш за все, із специфікою роботи кожного із банків. Так, наприклад, у системі банків України існують банки, у структурі зобов'язань яких найбільшою є питома вага деякої із складових залучених (запозичених) коштів.

Крім цього, існують і певні часові інтервали, коли домінує та або інша складова залучених (запозичених) ресурсів. Таким чином, виходячи з зазначеного, насамперед, доцільно визначити загальний підхід до побудови такого критерію. До того ж збалансованість структури зобов'язань банку ми будемо розглядати з погляду розвитку його кредитних операцій. Інакше кажучи, сукупність зобов'язань банку та надані їм кредити утворюють єдине ціле.

Тож основою подальших міркувань є розвиток методу порівняльних перерізів – формального розгляду окремих аспектів залучення ресурсів, порівняння з деякими еталонами (прототипами) і вироблення управляючих впливів [21, С. 126–130]. Втім, на відміну від означеного підходу для наочного відображення збалансованості структури зобов'язань банку та напрямків надання кредитів, на нашу думку, доцільним вважається застосування підходів теорії множин.

Тобто, у загальному таку збалансованість можна визначити співвідношенням множини зобов'язань до множини наданих кредитів з урахуванням відповідних обмежень на термін їх залучення та надання (рис. 3.9, запропоновано автором).

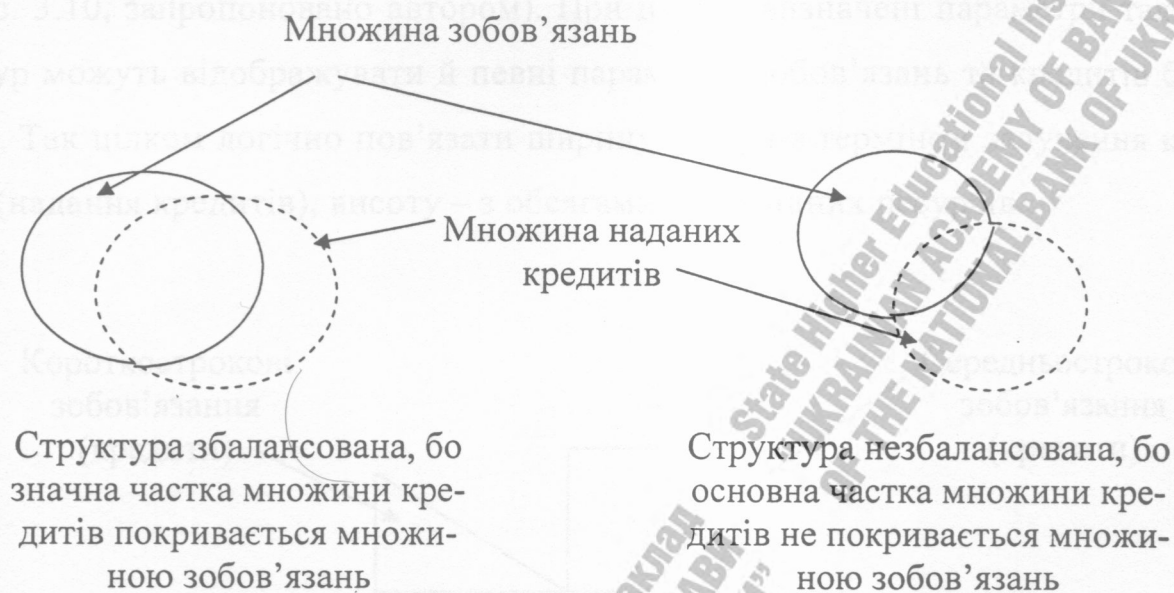

Рис. 3.9. Збалансованість структури зобов'язань банку та напрямків надання кредитів з позицій теорії множин

При цьому як показник оцінки якості покриття однієї множини іншою, а відтак і показник збалансованості структури зобов'язань, може бути визначена множина їх перехрестя. Чим більша така множина, тим більшою вважається збалансованість структури зобов'язань щодо розвитку кредитних операцій банку (див. рис. 3.9). Крім цього, враховуючи термінову ознаку поділу зобов'язань та кредитів, доцільно ввести різні наочні елементи відображення відповідних множин. Тобто ми переходимо від загального розгляду множин, до їх наочного відображення у вигляді геометричних фігур.

Так, якщо у загальному зобов'язання та кредити, надані банком, ранжувати на короткострокові, середньострокові та довгострокові, то відповідні їх наочні відображення можна, наприклад, визначити такими геометричними фігурами як трикутник, квадрат та прямокутник (будемо визначати таке ранжування нижчою та вищою за статусом фігурою, що відповідає конкретному терміну зобов'язань та кредитів) – де умовна одиниця певної

фігури відповідає умовній одиниці зобов'язань банку або наданих кредитів (рис. 3.10, запропоновано автором). При цьому, визначені параметри таких фігур можуть відображувати й певні параметри зобов'язань та кредитів банку. Так цілком логічно пов'язати ширину фігури з терміном залучення коштів (надання кредитів), висоту – з обсягами відповідних ресурсів.

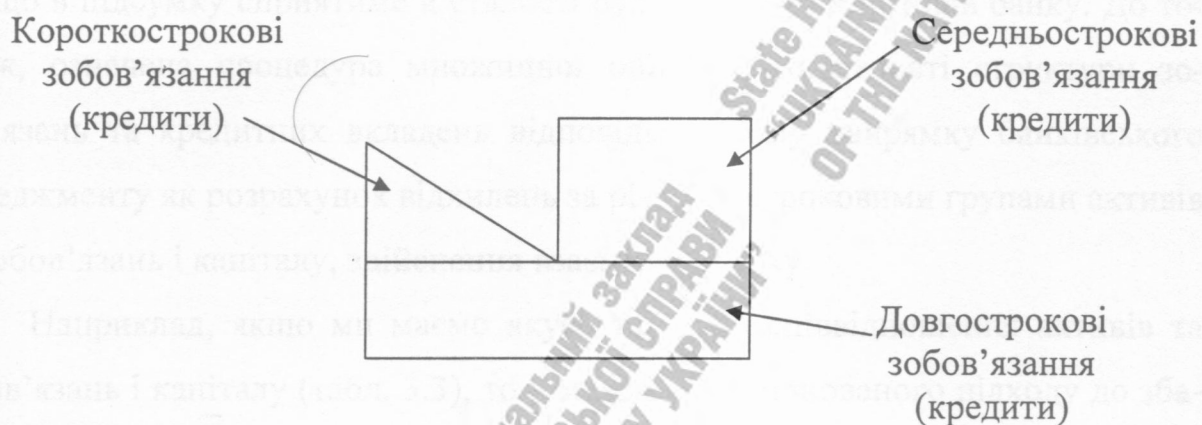

Рис. 3.10. Приклад множини зобов'язань (кредитів) у вигляді сукупності геометричних фігур

До того ж можливим є і застосування процедури заміни однієї фігури іншою. Так, якщо є деяка нижча за статусом фігура, яка узагальнює собою послідовну низку у часі зобов'язань (наданих кредитів), що відповідає вищій за статусом фігурі, то процедура зміни нижчої фігури вищою є доцільною (зміна відбувається з урахуванням відповідної площі фігур). З економічної точки зору така процедура заміни фігур, зокрема, означає можливість покриття, наприклад, середньострокового кредиту низкою короткострокових депозитних вкладень.

При цьому, у разі застосування однакової процедури побудови таких множин, як для зобов'язань, так і кредитів, можливо формалізувати загальну процедуру пошуку збалансованого покриття множини наданих кредитів мно-

жиною зобов'язань (такі процедури можливо реалізувати за допомогою методів оптимального розміщення геометричних фігур на площині [79]).

Втім, варто підкреслити, що такий підхід дає змогу не тільки підвищити наочність банківського балансу, але й розширити можливості його аналізу, забезпечити координацію управління залученням коштів як із завданням збалансованого проведення кредитних операцій, так із загальними завданнями банку, що в підсумку сприятиме й сталості руху кредитних потоків банку. До того ж, означена процедура множинної оцінки узгодженості структури зобов'язань та кредитних вкладень відповідає такому напрямку банківського менеджменту як розрахунок відхилень за різними строковими групами активів та зобов'язань і капіталу, здійснення взаємного заліку.

Наприклад, якщо ми маємо якусь таблицю співвідношення активів та зобов'язань і капіталу (табл. 3.3), то у межах запропонованого підходу до збалансованості між зобов'язаннями та кредитними вкладеннями банку це означає, наскільки є можливим покриття однієї множини геометричних фігур іншою.

Таблиця 3.3

Співвідношення активів та зобов'язань і капіталу (умовний приклад)

Терміни	Активи, тис. грн.	Зобов'язання і капітал, тис. грн.	Співвідношення активів та зобов'язань і капіталу, тис. грн.
Короткострокові	50	100	-50
Середньострокові	60	30	30
Довгострокові	40	20	20

Однак, якщо класичний підхід, як правило, визначає тільки можливість такого покриття взагалі (за даними табл. 3.3 це можливо), то пропо-

нований підхід відповідає на запитання щодо коректності такого покриття (це визначається здатністю розбивки фігур одного терміну дії на декілька фігур, або застосування процедури заміни однієї фігури іншою).

Інакше кажучи, процедура збалансованого покриття множини наданих кредитів множиною зобов'язань за допомогою методів оптимального розміщення фігур на площині допомагає моделювати коректність покриття у разі значної різноплановості за термінами множин зобов'язань та наданих кредитів. А відтак не лише здійснити, а й обґрунтувати поточну трансформацію залучених ресурсів, що у підсумку й визначає початкову (об'єктивну) сталість руху кредитних потоків банку.

Поряд із цим, залишається відкритим питання щодо визначення критерію збалансованості структури зобов'язань банку з погляду розвитку його кредитних операцій. Для вирішення цієї складової завдання, перш за все, будемо вважати, що розвиток кожного банку є поступовим та його політика визначається заздалегідь. Надалі введемо у розгляд співвідношення зобов'язань банку до наданих кредитів за кожним терміном та розглянемо цей показник за рівними періодами банківської діяльності, а саме, візьмемо до розгляду квартальні показники діяльності банку протягом фінансового року, які будуть базовими для визначення збалансованості структури зобов'язань у наступний квартал (рис. 3.11, запропоновано автором).

Відповідно до введеного вище розглянемо також середнє співвідношення зобов'язань банку до наданих кредитів (\bar{S}_i^j) за кожним терміном j у певному кварталі i . Ці розрахунки доцільно провести на підставі поточних зна-

чень співвідношення зобов'язань банку до наданих кредитів на кінець кожного місяця.

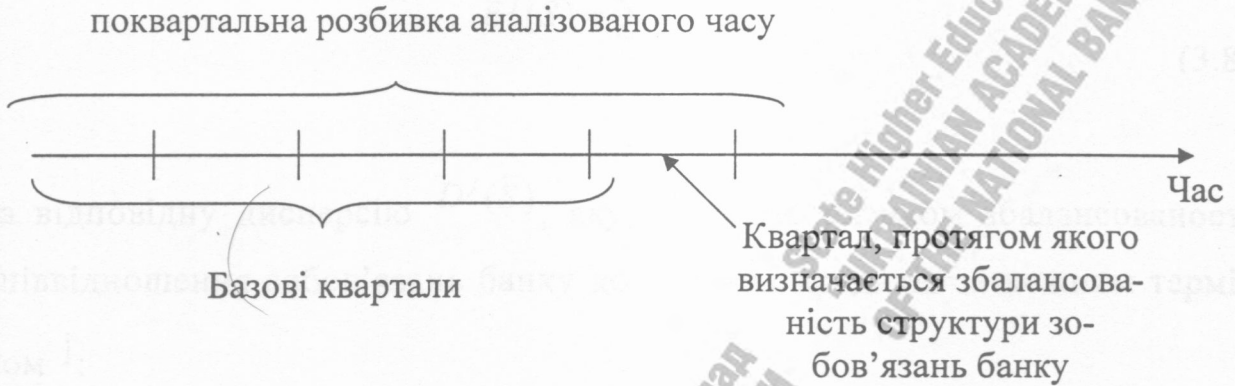

Рис. 3.11. Періоди аналізу та визначення збалансованості структури зобов'язань банку

Крім цього, підрахуємо методами експертних оцінок вплив відповідної банківської діяльності у кожному базовому кварталі на кінцевий фінансовий результат досліджуваного банку.

При цьому значення такого впливу повинно бути зваженим до наступного рівняння:

$$P_1 + P_2 + P_3 + P_4 = 1, \quad (3.7)$$

де P_1, P_2, P_3, P_4 — значення впливу відповідної банківської діяльності у певному кварталі.

Тобто, такий вплив у загальному відбиває ймовірність настання певного стану розвитку банку. На підставі введених змінних розрахуємо

середньоочікуване значення співвідношення зобов'язань банку до наданих кредитів $E^j(\bar{S})$ за кожним терміном j :

$$E^j(\bar{S}) = \sum_i \bar{S}_i^j \cdot P_i, \quad (3.8)$$

та відповідну дисперсію $D^j(\bar{S})$, яку вважаємо ризиком збалансованості співвідношення зобов'язань банку до наданих кредитів за кожним терміном j :

$$D^j(\bar{S}) = E^j(\bar{S})^2 - (E^j(\bar{S}))^2. \quad (3.9)$$

Тоді як критерій зіставлення збалансованості співвідношення зобов'язань банку до наданих кредитів за кожним терміном j (відповідно до статистичної теорії) можна застосувати вираз:

$$E^j(\bar{S}) - 3 \cdot \sqrt{D^j(\bar{S})} < S_k^j < E^j(\bar{S}) + 3 \cdot \sqrt{D^j(\bar{S})}, \quad (3.10)$$

де S_k^j – поточне значення співвідношення зобов'язань банку до наданих кредитів за певним терміном j в кварталі, протягом якого визначається збалансованість структури зобов'язань банку щодо розвитку його кредитних операцій.

Втім система критеріїв за формулою 3.10 є, перш за все, необхідною умовою об'єктивної сталості руху кредитних потоків.

Достатність збалансованості структури зобов'язань банку відповідно до розвитку його кредитних операцій, а відтак й об'єктивної сталості руху відповідних кредитних потоків, визначається наступним виразом

$$E^{j^*}(\bar{S}) - 3 \cdot \sqrt{D^{j^*}(\bar{S})} < S_k^{j^{**}} < E^{j^*}(\bar{S}) + 3 \cdot \sqrt{D^{j^*}(\bar{S})}, \quad (3.11)$$

де j^{**} – відповідає вищій за статусом підмножині (див. попередні зауваження) співвідношення зобов'язань банку до наданих кредитів, а ніж якій відповідає підмножина співвідношення зобов'язань банку до наданих кредитів, що позначена індексом j^* . Інакше кажучи, формула 3.11 відбиває можливість покриття більш високих за терміном наданих банком кредитів більш низькими за терміном залученими або запозиченими ресурсами, що є досить важливим для надання довгострокових кредитів в умовах недостатнього обсягу довгострокових залучених ресурсів. Разом з цим це ж сприяє й розвиненню стійкості кредитних потоків, бо в такому разі є практичний інструментарій щодо більш розгорнутого використання наявної ресурсної бази та її теоретично обґрунтованої трансформації у заданих напрямках, згідно наявних кредитних потоків.

Тобто, загалом вираз 3.10 та 3.11 і є основою для збалансування структури зобов'язань банку як фактора забезпечення його кредитних операцій. Втім, отримані співвідношення також можуть бути застосовані і для загального стратегічного управління банківськими операціями та зокрема рухом кредитних потоків банку. Для цього необхідно доповнити послідовність дій подану на рис. 3.8 як показано на рис. 3.12 (запропоновано автором).

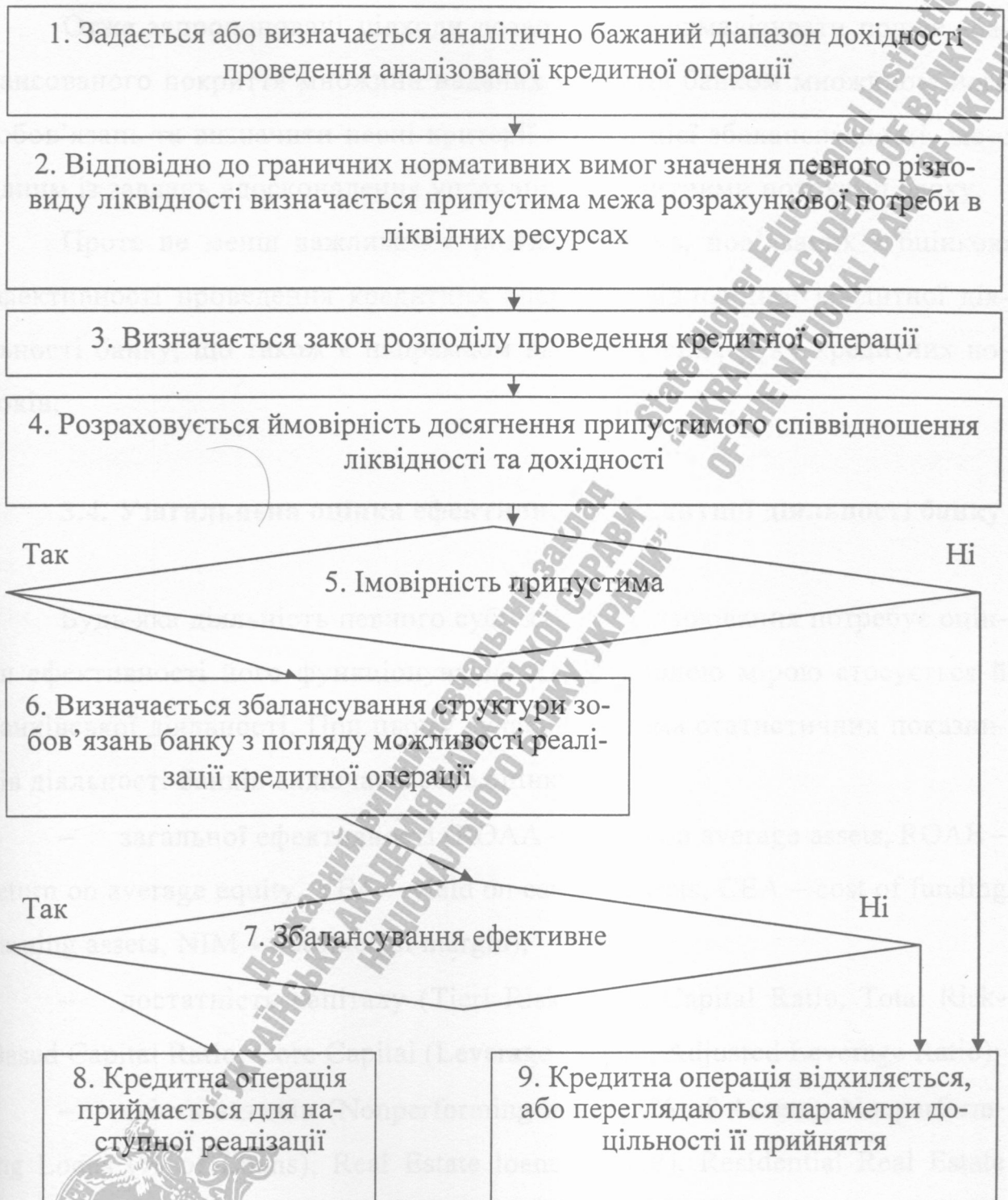

Рис. 3.12. Узагальнена послідовність дій щодо прогнозного планування кредитних операцій з погляду забезпечення необхідної ліквідності та збалансованої структури зобов'язань банку

Отже запропоновані підходи дозволяють формалізувати пошук збалансованого покриття множини наданих кредитів банком множиною його зобов'язань та визначити певні критерії оцінки цієї збалансованості, що є одним із завдань вдосконалення управління кредитними потоками банку.

Проте не менш важливим є розгляд питань, пов'язаних з оцінкою ефективності проведення кредитних операцій, відповідної кредитної діяльності банку, що також є напрямком вдосконалення руху кредитних потоків.

3.4. Узагальнена оцінка ефективності кредитної діяльності банку

Будь-яка діяльність певного суб'єкта господарювання потребує оцінки ефективності його функціонування. Це ж повною мірою стосується й банківської діяльності. При цьому сучасна система статистичних показників діяльності банків включає в себе оцінку:

- загальної ефективності (ROAA – return on average assets, ROAE – return on average equity, YEA – yield on earning assets, CEA – cost of funding earning assets, NIM – net interest margin);
- достатність капіталу (Tier1 Risk-Based Capital Ratio, Total Risk-Based Capital Ratio, Core Capital (Leverage) Ratio, Adjusted Leverage Ratio);
- якість активів (Nonperforming Assets (% of Assets), Nonperforming Loans (% of Loans), Real Estate loans (% NP), Residential Real Estate Loans (% NP), Commercial Real Estate Loans (% NP), Consumer Loans (% NP), Credit Card Loans (% NP), Other Consumer Loans (% NP), Commercial and Other Loans and Leases (% NP), Loan Loss Reserve to loans and Leases, Loan loss Reserve to Nonperforming Loans) тощо[112].

Разом з цим важливість та першочерговість оцінки ефективності кредитної діяльності банку обумовлено, перш за все, тим, що вона (оцінка) допомагає виявленню певних ознак щодо можливого розходження між наміченими цілями та досягнутими результатами стосовно доцільності розміщення власних та залучених коштів відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» [1]. При цьому складність такої оцінки виступає на перший план, що й обумовлює актуальність предметної області даного дослідження.

Перш за все варто зазначити, що публікації відповідно означеного напрямку дослідження свідчать про багатогранність думок дослідників щодо обрання конкретних шляхів його розв'язання. Це у загальному пов'язано з тим, що на ефективність розвитку певного банку, а відтак, й ефективність проведення ним кредитних операцій впливає не тільки якість функціонування самої системи управління банком, але і середовище.

Виходячи з цього, загальним підходом щодо врахування такого впливу є застосування так званої технології аналізу середовища функціонування (АСФ), основоположниками якої є А. Чарнес та В. Купер [108, 109]. Разом з цим оцінка ефективності проведення кредитних операцій банку може бути визначена і через якісну складову ефективності, яка до речі обов'язково застосовує співвідношення кількісних показників. Прикладом таких оцінок є застосування різноманітних стандартизованих систем аналізу діяльності банків – CAMELS, 7C тощо.

В якості прикладу кількісного показника ефективності використання кредитних ресурсів можна навести наступну формулу:

$$E_{кр} = \frac{KB \times T}{KP \times T'}, \quad (3.12)$$

де $E_{кр}$ – ефективність використання кредитних ресурсів,
 $KВ$ – обсяг фактичних кредитних вкладень банку,
 $KР$ – обсяг наявних кредитних ресурсів банку;
 T, T' – відповідно період, на який видано позички та на який можлива видача позичок.

Втім, питання щодо використання певного різновиду оцінки ефективності кредитної діяльності залишається все ж таки відкритим, що й може слугувати підґрунтям такого дослідження.

Водночас поруч із цим окремі дослідники, наприклад, В. Волохов стверджують, що якісні ознаки оцінки не забезпечують належної диференціації рівня ефективності [31, с. 116]. На нашу думку, із цим слід не погодитися, бо ранжування якісних показників рівнів ефективності можна досягти на підставі методів теорії нечіткої множини [49]. Ґрунтовність цього також корелює з тим, що рівень ефективності взагалі залежить від цілої низки факторів, більшість з яких визначається, все ж таки, не лише кількісними показниками. Наприклад, це фактори, що пов'язані з якістю управління банківською установою в цілому, або ефективністю поділу праці. До того ж, наприклад, у роботі автори зазначають, що при визначенні меж нарощення обсягів кредитних вкладень банку необхідно не стільки враховувати обсяги наявних ресурсів, скільки звернути увагу на такі внутрішні фактори як (див. також зауваження підрозділу 3.1):

- ресурсний потенціал банку з погляду його якісної характеристики – структури;
- трудовий потенціал як відповідність кількості персоналу (з належним професійним рівнем) нарощенню обсягів кредитування;

– здатність наявного методичного забезпечення створити відповідні умови в процесах управління зростаючим кредитним портфелем та існуючими ризиками [13].

Крім цього, на нашу думку, спірним залишається твердження, що саме оптимальний обсяг кредитних вкладень будь-якого банку є передумовою його ефективної діяльності, бо, як було зазначено вище, на ефективність впливає ціла низка факторів.

При цьому слід погодитися з тим, що, у загальному, оцінка ефективності повинна враховувати методика комплексного аналізу ефективності кредитної діяльності банку згідно з такими елементами, як:

- аналіз дохідності кредитних операцій,
- аналіз впливу ризиків на дохідність кредитних операцій,
- аналіз фінансових коефіцієнтів ефективності діяльності,
- прогностичний аналіз фінансових результатів від кредитної діяльності [74].

Втім, поряд із цим ефективність кредитної діяльності, а відтак й сталість кредитних потоків банку, багато в чому визначається й наявністю розвинутої системи контролю. Тому, відповідно до цього, значне місце в оцінці ефективності кредитної діяльності банку повинно відводитися наявному відображенню усіх її складових як якісних, так і кількісних.

Однак, незважаючи на таку кількість думок щодо оцінки ефективності кредитної діяльності банку, відкритим залишається питання визначення деякої інтегральної оцінки, доцільність якої є взаємозалежним з обґрунтування окремих напрямків стратегічного управління кредитними потоками. Важливість вирішення такого завдання співпадає й з розвитком нового напрямку стосовно оцінки ефективності діяльності будь-яких підприємств на підставі аналізу так званої збалансованої системи показників [59].

Тож доцільним є побудова узагальненої оцінки ефективності кредитної діяльності банку як комбінованого процесу застосування якісно-кількісних методів.

З цього приводу, перш за все, варто зазначити, що ефективність важливо розглядати не тільки як результат переробки ресурсів, що надходять у систему, у кінцевий продукт (хоча це в дійсності так і відбувається), але і як процес, що має безліч зовнішніх впливів. Це означає, що поряд із процесом переробки необхідно розглядати вхідні величини, вихідні величини, а також будь-які фактори зовнішнього середовища, що впливають на них.

При цьому основним недоліком кількісних оцінок, попри їх зваженість та більшу об'єктивність, аніж якісні, є трудомісткість та статичність оцінки (тобто, як правило, не враховується динаміка зміни кількісних показників). Тож основні труднощі формування адекватних кількісних оцінок обумовлені, насамперед, великим числом параметрів, які піддаються переважно якісному опису, що призводить до складності їх кількісної інтерпретації. Водночас знаходження кількісних оцінок також ускладнено наявністю суб'єктивізму. Так для побудови кількісної оцінки необхідним є виконання певної послідовності дій, а саме:

- по-перше, визначити множину параметрів об'єкта оцінки;
- по-друге, розбити дану множину на ряд підмножин, які мають однакову природу параметрів та виявити для кожної підмножини параметрів найбільш об'єктивний метод оцінки. Втім, відкритим залишається питання, скільки повинно бути підмножин, бо чим їх більше, тим трудомісткою буде оцінка;
- по-третє, необхідно узгодити загальну оцінку між оцінками кожної з підмножини.

Разом з цим, ефективність якісних методів оцінки багато в чому визначається достатньо повною, достовірною та об'єктивною інформацією, отримання якої, як і сама оцінка, знаходиться під впливом суб'єктивного фактора.

Тож більш прийнятним способом визначення ефективності проведення кредитних операцій банку, що безумовно є взаємозалежним із відповідним рухом кредитних потоків, є застосування комбінованих якісно-кількісних методів. Досягти цього, на нашу думку, можливо на підставі відповідної системи ранжування та узагальнення, яка призвана збалансувати різноманітність дії різних факторів на сталість означеної оцінки. Водночас певний різновид ранжування та узагальнення можна покласти й в основу визначення єдиної (інтегральної) оцінки кредитної діяльності банку. Проте, крім цього, варто звернути увагу на те, що при побудові такої процедури доцільним є структурування загальної задачі на ряд окремих завдань і узгодження, в остаточному підсумку, окремих часткових оцінок. Такий підхід,

- з одного боку, дозволяє одержати нескладні процедури рішення окремих завдань загальної задачі;
- але, з іншого боку, виникають складності на кінцевому етапі ухвалення рішення, що може бути особливо актуальним у системі управління кредитними потоками внаслідок визначення його важливості для сталого функціонування банку загалом. Доцільність останнього зауваження також ґрунтується на тому, що необхідно як постійно враховувати мінливість вартості кредитних ресурсів, так і обмеженість кредитного потенціалу банку, який є взаємозалежним із формуванням його ресурсної бази.

Тобто у загальному виникає задача щодо визначення узгодженості між окремими частковими рішеннями при розгляді узагальненої оцінки

ефективності кредитної діяльності банку. Розв'язати цю задачу, на думку автора, можливо наступною послідовністю дій.

Перш за все, зазначимо, що часткові оцінки можуть бути як однотипні (тобто проводиться оцінка одних і тих же показників кредитної діяльності за різними методиками), так і неоднотипні (оцінюються різні показники кредитної діяльності банку), що у свою чергу потребує визначення окремих процедур їх узгодження. Таке структурування оцінок кредитної діяльності пов'язано передусім з множинністю умов надання позичок та необхідністю збереження сталості руху кредитних потоків банку.

Тож розглянемо спочатку процедуру узгодження однотипних оцінок. Для цього кожній частковій оцінці поставимо у відповідність індекс, який характеризує значимість деякого напрямку діяльності банку (алгоритмічно така процедура може бути визначена за допомогою методу експертних оцінок та теорії нечіткої множини). Загалом такий індекс можна розглядати як низький за своїм значенням (тобто окремий напрямок діяльності банку не справляє особливий вплив на визначення оцінки ефективності кредитної діяльності банку), середній за своїм значенням (тобто окремі напрямки діяльності банку рівнозначні за впливом на його кредитні операції) та високий за своїм значенням (тобто впливи окремих напрямків є досить вагомими). Водночас надання означеним індексам деяких числових значень доцільно проводити відповідно до визначеного закону, що характеризує зміну якісного зв'язку окремих часткових оцінок. Наприклад, якщо зміна якісного зв'язку від часткової оцінки одного рівня до часткової оцінки іншого рівня відбувається плавно, то в якості підходу щодо надання означеним індексам числових значень можна вибрати рівномірний закон. У цьому випадку числове значення для низьких індексів часткових оцінок може змінюватися в інтервалі 0-0,33, для середніх – 0,34-0,66, для високих

– 0,67-1. Такий же підхід може бути застосований і для узагальненої оцінки на підставі наступної процедури:

– будемо вважати, що окремі часткові оцінки мають взаємодоповнюючий зв'язок, якщо у них однакове середнє вагове значення індексу. Тоді загальна оцінка полягає в об'єднанні таких окремих часткових оцінок, а її індекс дорівнює середньому значенню;

– будемо вважати, що окремі часткові оцінки мають конкуруючий зв'язок, якщо у цих оцінках однакове високе вагове значення. Тоді загальна оцінка полягає в одночасному розгляді обох часткових оцінок, тобто кожна з оцінок переходить у ранг загального рішення;

– будемо вважати, що окремі часткові оцінки мають нейтральний зв'язок, якщо у них однакове низьке вагове значення. Тоді загальною визначається домінуюча оцінка. При цьому часткову оцінку будемо вважати домінуючою, якщо вона має найбільше вагове значення в порівнянні з іншими однотипними приватними оцінками.

Ця процедура продовжується до остаточного отримання узагальненої оцінки однотипних часткових рішень.

Тобто, в результаті одержуємо деяку загальну оцінку, яка характеризує ефективність кредитної діяльності банку. Втім, виходячи з наявності декількох конкуруючих однотипних оцінок, можливий їх перехід у ранг неоднотипних.

Отже, наступним кроком є узагальнення неоднотипних часткових оцінок. Підставою для розв'язання цього завдання може слугувати так звана межа припустимого значення оцінки ефективності кредитної діяльності банку за певною частковою оцінкою, яка у свою чергу є, наприклад, визначенням деякого нормативного параметру щодо регламентування кредитної діяльності банку (рис. 3.13, запропоновано автором). Введення та-

кої межі повністю узгоджується з теорією результативного планування О. Поензгена та Х. Хорта [105, с. 324].

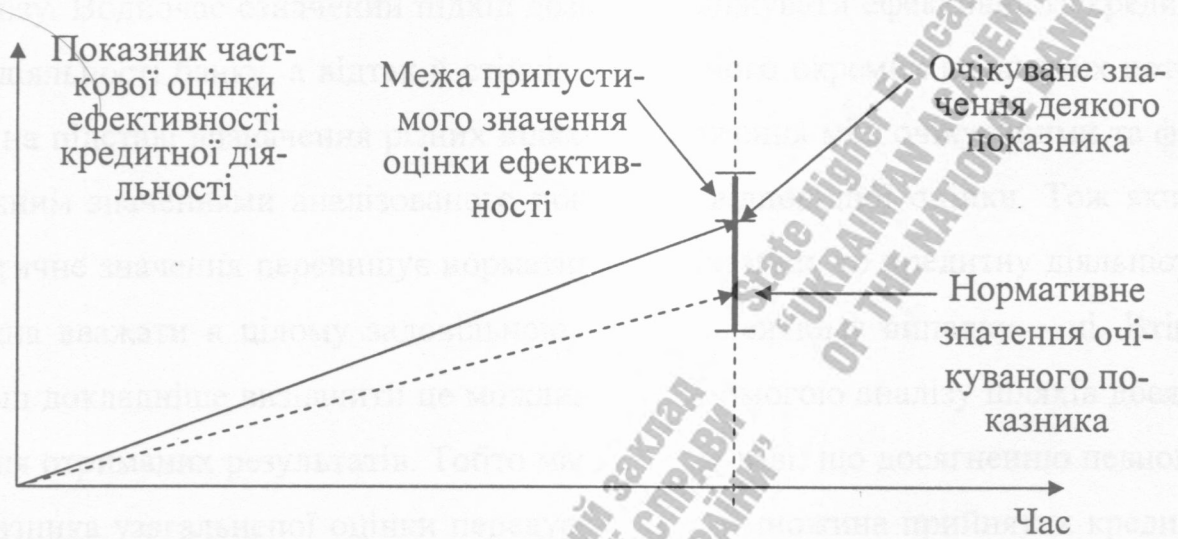

Рис. 3.13. Графічне пояснення межі припустимого значення часткової оцінки ефективності кредитної діяльності

Втім, для побудови такої оцінки необхідно безпосереднє її визначення. Для цього проводимо аналіз фактичного значення вибраного очікуваного показника, для чого обирається певна шкала щодо його оцінки. Граничні значення такої шкали можуть знаходитися у різних межах, що визначається точністю побудованої оцінки. Відповідні обчислення також проводяться за кожними частковими неоднотипними оцінками за тією ж шкалою, але в границях своїх нижніх меж припустимого значення оцінки ефективності часткового напрямку діяльності банку. Таке структурування у побудові оцінок дає можливість уникнути недоліків існуючих підходів щодо ранжування різних показників, а також зберегти єдину шкалу ранжування. Тобто у підсумку оцінка ефективності кредитної діяльності визначається через розрахунок усередненої загальної оцінки на підставі визначених неоднотипних часткових оцінок, або наприклад максимально можливої оцінки як суми із декількох неоднотипних

оцінок. Тобто запропонований підхід дозволяє ввести у розгляд певну множину оцінок. Це підвищує як остаточне визначення ефективності кредитної діяльності банку, так і дає підставу для проведення розширеного порівняльного аналізу. Водночас означений підхід дозволяє ранжувати ефективність кредитної діяльності банку, а відтак й стійкість руху його окремих кредитних потоків, на підставі визначення різних шляхів узгодження між очікуваними та фактичним значеннями аналізованого показника відповідної оцінки. Тож якщо фактичне значення перевищує нормативний показник, то кредитну діяльність можна вважати в цілому задовільною, у протилежному випадку – ні. Втім, більш докладніше визначити це можливо за допомогою аналізу шляхів досягнення отриманих результатів. Тобто мається на увазі, що досягненню певного показника узагальненої оцінки передують в цілому множина прийнятих кредитних угод. Це можна уявити у вигляді послідовності окремих оцінок за кожною угодою та зобразити векторами у фазовому просторі (оцінка-час). Тож якщо фактичне значення загальної оцінки перевищує нормативний показник, а певні часткові оцінки були меншими за цей норматив слід вважати кредитну діяльність задовільною частково. Водночас частка такого задовольняння визначається множиною часткових оцінок, яка не перевищує нормативне значення. Тож аналіз відхилення показника оцінки ефективності може слугувати й відповідним контролем за виконанням певної кредитної діяльності банку.

Таким чином, розглянутий підхід дозволяє не тільки побудувати узагальнену оцінку ефективності кредитної діяльності банку, а й визначити його дієвість, що й відрізняє цей підхід від інших.

Висновки по третьому розділу

1. З метою вдосконалення управління рухом кредитних потоків банку обґрунтовано основні складові відповідної стратегії, до яких віднесено: збала-

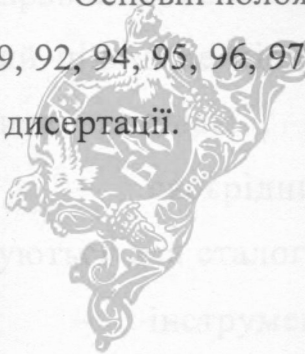
нсування структури зобов'язань банку, взаємодію з клієнтами банку, інвестиційний розвиток банку, управління кредитними ризиками та належне інформаційне забезпечення. Разом з цим доведено, що сукупність часткових стратегій банку може розглядатися в якості адаптаційної системи прийняття рішень де кожна з підстратегій формується під впливом інших та впливає одна на одну, бо саме для досягнення поставлених цілей кожен банк розробляє загальну стратегію його функціонування.

2. Розглянуто імовірнісне (прогнозне) планування банківської діяльності в сфері забезпечення його ліквідності з урахуванням доцільності проведення множини кредитних угод. Розроблено підхід щодо прогнозного планування кредитних операцій банку з погляду забезпечення прийняттого рівня ліквідності, сутність якого полягає в імовірнісній інтерпретації ефективного співвідношення ліквідності та дохідності за деякою кредитною операцією (операціями).

3. Запропоновано підхід до пошуку збалансованого покриття множини наданих кредитів банком множиною його зобов'язань. Введено у розгляд критерії збалансованості структури зобов'язань банку з погляду розвитку його кредитних операцій.

4. Визначено складність побудови оцінки ефективності кредитної діяльності банку та розглянуто засади введення цієї оцінки. Запропоновано підхід щодо узгодження часткових оцінок ефективності кредитної діяльності банку.

Основні положення розділу знайшли відображення в роботах автора [26, 69, 92, 94, 95, 96, 97, 99, 102] за списком використаних джерел, що наведений у дисертації.

ВИСНОВКИ

Задача управління кредитними потоками банківської установи залишається однією з найбільш актуальних, бо вона взаємозалежна із здатністю банків використовувати свої можливості щодо відповідного перерозподілу вільних коштів між різними суб'єктами фінансового ринку.

Разом з тим, трансформаційні перетворення економіки держави на сучасному етапі її розвитку потребують швидкого розвитку та вдосконалення функціонування банківської системи України, однією з основних функцій якої є забезпечення реального сектора економіки кредитними коштами. В основі цього розвитку, безумовно знаходяться питання, пов'язані з управлінням кредитною діяльністю банків.

У зв'язку з цим у процесі проведеного в дисертаційній роботі дослідження розроблено та науково обґрунтовано підходи та пропозиції, спрямовані на удосконалення управління кредитними потоками банку.

Результати дослідження зводяться до наступних висновків та пропозицій.

1. У результаті теоретичного розгляду концептуальних положень щодо використання в процесі управління банком різноманітних науково обґрунтованих підходів з теорії менеджменту, на підставі розгляду їх сукупності доведено доцільність визначення в якості базового, з погляду управління банком, потокового підходу. При цьому доведено, що потоковий підхід не підмінює собою інші підходи щодо управління банком, а лише виступає:

- своєрідним сполученням різноманітних підходів, які застосовуються для сталого функціонування та розвитку банку;
- інструментарієм поєднання різноманітних напрямків діяльності банку, який припускає якісне відображення досліджуваних процесів.

2. Вивчення спеціалізованої літератури з питань щодо фінансових потоків та аналіз існуючих дефініцій визначення «фінансовий потік» дозволив

- визначити декілька підходів щодо трактування поняття «фінансовий потік»;
- конкретизувати це поняття з погляду банку та розкрити сутність та зміст кредитного потоку банку.

При цьому в загальному всіма дослідниками зазначається, що у фінансових потоках джерела формування фінансових ресурсів (вхідні потоки) та напрямки їх використання (вихідні потоки) тісно пов'язані між собою у контексті міжчасового перерозподілу.

З погляду банку, в якості характерних особливостей руху фінансових ресурсів можна вказати:

- час їх існування: короткостроковий, середньостроковий або довгостроковий;
- сутність економічного змісту, який вони відображають з погляду функціонування банку, або структури його балансу: депозитні ресурси, кредити, капітал, резерви, прибуток, податки тощо;
- функціональну спрямованість відповідних потоків. Тобто це потоки, які сприяють отриманню певної інформації, або потоки, від яких залежить підтримка визначеного рівня ліквідності, прибутковості банку тощо;
- визначену структурованість цих потоків під час здійснення відповідної банківської операції;
- змінну вартість ресурсів у часі.

3. Розглянуто та уточнено класифікаційні ознаки фінансових потоків банку, серед яких насамперед виділено їх зворотність та здатність до розщеплення. На підставі цього запропоновано формальне уявлення

структури загального кредитного потоку банку. Кредитний потік банку визначається як – взаємозалежний рух вхідних та вихідних потоків фінансових ресурсів, які опосередковані відповідною діяльністю банку на ринку кредитних послуг.

Представлено механізм діяльності банку (його функціональну модель) у вигляді схеми руху основних його фінансових потоків, де домінуючими, в сучасних умовах господарювання в Україні, є кредитні потоки.

4. До основних задач банківського менеджменту в сфері управління кредитними потоками віднесено:

- забезпечення прибутковості банку;
- підтримку ліквідності банку на достатньому рівні з урахуванням існуючих вимог та обмежень. Тобто – забезпечення зворотності (без втрати вартості) вкладених коштів або залучення нових ресурсів для погашення зобов'язань банку. Тож необхідно прагнути до забезпечення необхідного рівня ліквідності банківських операцій, одночасно забезпечуючи достатній рівень прибутковості діяльності банку;
- нейтралізацію можливих втрат через надмірний ризик клієнтів або внаслідок змін умов функціонування на ринку;
- формування адекватного вимогам ринку комплексу банківських послуг.

Досліджено методичні основи управління кредитними потоками банків та визначено, що основу управління ними складають різноманітні методи та теорії, які,

- з одного боку, узагальнюють управління окремими складовими банківського менеджменту,
- а, з іншого, – враховують специфіку його кредитної діяльності, але спрямовані по суті на розв'язання деякої ключової задачі.

В якості головної мети процесу управління кредитними потоками банку визначено оптимізацію руху кожного окремо взятого фінансового потоку та його елементів в аналізованому інтервалі часу, замикання один на одного окремих груп вхідних і вихідних фінансових потоків з метою досягнення максимально можливого рівня прибутку для банку.

5. На теоретичному рівні визнано, що в якості основних напрямків вдосконалення управління кредитними потоками банку доцільно обрати: обґрунтування стратегії управління кредитними потоками, розгляд процентних ставок як однієї з умов сталого руху кредитних потоків банків, розробку підходів щодо прогнозного планування кредитних операцій банку.

6. На підставі розгляду загальних тенденцій розвитку банківського кредитування в Україні виділено декілька етапів цього процесу. Розкрито взаємозв'язок цих етапів із станом справ у реальному секторі економіки. Зроблено висновок, що на сучасному етапі економічного розвитку в Україні саме обсяги кредитних вкладень характеризують ділову активність банків, інших суб'єктів господарювання.

7. Доведено, що використання кредитних можливостей банків України для мультиплікативного розширення грошової маси обмежується не досить високою їх кредитною активністю. Проти це визначено, що підставою цього є існування досить значних ризиків кредитної діяльності, які у свою чергу обумовлені існуванням приблизно 40% збиткових підприємств.

8. Зростання питомої ваги кредитних потоків із надання позик фізичним особам є одним із факторів, який обумовлює застосування вдосконалої стратегії управління кредитними потоками банку.

9. Визначено важливість підвищення власної ресурсної бази банків для розвитку їх кредитної діяльності, яка із недоліками капіталізації віт-

чизняних банків (незначні темпи зростання у порівнянні з активами та зобов'язаннями, низька питома вага банківського капіталу в структурі ВВП, замале значення співвідношення активів до власного капіталу, значна питома вага у структурі загального капіталу банків статутного капіталу) утворює стійке негативне замкнуте коло.

10. Запропоновано економетричні моделі, які дозволяють визначити факторні умови сталого розвитку банківської системи в Україні. Зокрема, на підставі розгляду отриманих моделей зазначено, що одним із суттєвих факторів впливу як на результативність банківської діяльності, так і сталий рух кредитних потоків є вартість залучених і запозичених коштів.

11. Зроблено висновок, що з метою збільшення обсягів кредитних потоків та зменшення загрози втрат від кредитної діяльності банків, доцільно проводити політику вирівнювання спреду для різних регіонів у напрямку його зменшення при зменшенні загальної вартості кредитних ресурсів.

12. З метою вдосконалення управління рухом кредитних потоків банку обґрунтовано основні складові відповідної стратегії, до яких віднесено:

– стратегію збалансування структури зобов'язань банку як фактор забезпечення його кредитних операцій, на яку до того ж варто покласти й взаємодію загальної стратегії управління кредитними потоками з загальною стратегією управління банком. Доцільність застосування такої стратегії пов'язано з тим, що хоча масштаби діяльності банків і визначаються об'єктом його активних операцій, все ж таки залежать від обсягів та структури залучених ресурсів;

– стратегію взаємодії з клієнтами банку, яка допомагає узгодити цілі стратегії управління кредитними потоками банку з інтересами його клієнтів. Водночас ця складова може виступати в якості сполучної ланки

між загальною маркетинговою стратегією банку, головна ціль якої полягає у зростанні долі певного банку на відповідному фінансовому ринку за визначеними операціями або послугами. До того ж у межах цієї стратегії вартим є й розгляд стратегії управління персоналом банку та, насамперед, тієї його частки, яка займається обслуговуванням кредитів;

– стратегію інвестиційного розвитку банку, яка включає сукупність інвестиційного бенкінга, страхування, сек'юритізації активів, застав та боргових зобов'язань, бо традиційний депозитний і процентний банківський бізнес в умовах глобалізації економіки є обмеженим без ресурсів ринку цінних паперів, навіть при наявності досить досконалих технологій;

– стратегію управління кредитними ризиками, з метою передбачення та своєчасності попередження виникнення загрози безперервності руху кредитних потоків;

– інформаційну стратегію банку, яку можна вважати своєрідним поєднанням загального стратегічного управління банком та сталого руху його кредитних потоків.

Разом з цим доведено, що сукупність часткових стратегій банку може розглядатися в якості адаптаційної системи прийняття рішень, де кожна з підстратегій формується під впливом інших та впливає одна на одну, бо саме для досягнення поставлених цілей кожен банк розробляє загальну стратегію його функціонування.

13. Розглянуто імовірнісне (прогнозне) планування банківської діяльності в сфері забезпечення його ліквідності з урахуванням доцільності проведення множини кредитних угод. Розроблено підхід щодо прогнозного планування кредитних операцій банку з погляду забезпечення прийняттого рівня ліквідності, сутність якого полягає в імовірнісній інтерпретації ефективного співвідношення ліквідності та доходності за деякою

кредитною операцією (операціями).

14. Запропоновано підхід до пошуку збалансованого покриття множини наданих кредитів банком множиною його зобов'язань. Для наочного відображення збалансованості структури зобов'язань банку та напрямків надання кредитів було застосовано підходи теорії множин. Таку збалансованість визначено співвідношенням множини зобов'язань до множини наданих кредитів з урахуванням відповідних обмежень на термін їх залучення та надання. Враховуючи термінову ознаку поділу зобов'язань та кредитів, в роботі введено різні наочні елементи відображення відповідних множин – їх відображення у вигляді геометричних фігур.

Такий підхід дає змогу не тільки підвищити наочність банківського балансу, але розширити можливості його аналізу, забезпечити координацію управління залученням коштів як із завданням збалансованого проведення кредитних операцій, так із загальними завданнями банку.

Введено у розгляд критерії збалансованості структури зобов'язань банку з погляду розвитку його кредитних операцій. Для вирішення завдання щодо визначення таких критеріїв було введено у розгляд їх співвідношення до наданих кредитів за кожним терміном та розглянуто цей показник за рівними періодами банківської діяльності.

15. Визначено складність побудови оцінки ефективності кредитної діяльності банку та розглянуто засади введення цієї оцінки. Запропоновано підхід до оцінки ефективності кредитної діяльності, який визначається через розрахунок усередненої загальної оцінки на підставі визначених неоднотипних часткових оцінок, або наприклад максимально можливої оцінки як суми із декількох неоднотипних оцінок.

Розроблений підхід дозволяє ввести у розгляд певну множину оцінок. Він дозволяє ранжувати ефективність кредитної діяльності банку на підставі визначення різних шляхів узгодження між очікуваним та факти-

чним значенням аналізованого показника відповідної оцінки. Тож якщо фактичне значення перевищує нормативний показник, то кредитну діяльність можна вважати в цілому задовільною, у протилежному випадку – ні. Докладніше це можливо встановити за допомогою аналізу шляхів досягнення отриманих результатів. Мається на увазі, що досягненню певного показника узагальненої оцінки передують в цілому множина прийнятих кредитних угод.

Аналіз відхилення показника оцінки ефективності може слугувати й відповідним контролем за виконанням певної кредитної діяльності банку.

Розроблений підхід дозволяє не тільки побудувати узагальнену оцінку ефективності кредитної діяльності банку, а і визначити його дієвість, що й відрізняє його від інших підходів.

Надані пропозиції та рекомендації можуть бути використані в діяльності банківських установ з урахуванням їх специфіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «О банках и банковской деятельности» от 07.12.2000 г. № 2121-III // Приложение к газете «Налоги и бухгалтерский учет». – 2001. – №2. – С. 2–84.
2. Постанова НБУ «Про тимчасові заходи щодо діяльності банків» від 30.11.2004 №576 // www.bank.gov.ua
3. Азаренкова Г.М. Вплив портфеля цінних паперів банків України на їхні доходи: ознаки взаємозалежності // Вісник НБУ. – 2004. – №10. – С. 23–25.
4. Азаренкова Г.М. Фінансові ресурси та фінансові потоки (теоретичний аналіз). – Харків: ПП Яковлева, 2003. – 103 с.
5. Азаренкова Г.М., Дікань Л.В., Новосельцева Т.О. Сучасні комерційні банки: персонал, розвиток, організація –Х.: Видавничий Дім «ІНЖЕК», 2003. – 132 с.
6. Афанасьева О.Н. Тенденции развития и направления совершенствования краткосрочного кредитования предприятий // Банковское дело. – 2002. – №6. – С. 9–12.
7. Бабанов В.В., Шемпелев В.А. Новый подход к управлению ликвидностью // Банковское дело. – 2001. – №. 3. – С. 7– 12.
8. Банківська енциклопедія / Під ред. д.е.н., проф. Мороза А.М. – К.: ЕЛЬТОН, 1993. – 328 с.
9. Банковская энциклопедия / Под ред. Лукаш С.И., Малютиной Л.А. – Днепропетровск: Баланс –Аудит, Каисса Плюс, 1994. – 252 с.
10. Банковское дело / Под ред. Лаврушина О.И. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 672 с.
11. Бор М.З., Пятенко В.В. Менеджмент банків: організація, стратегія, планування. – М.: ІКЦ «ДИС», 1997. – 288 с.

12. *Бронштейн И.Н., Семендяев К.А.* Справочник по математике для инженеров и учащихся втузов. – М.: Наука, 1981. – 720 с.
13. *Буряк В., Волохов В.* Економічні межі кредиту в забезпеченні ефективності кредитної діяльності банку // *Банківська справа.* – 2002. – № 6(48). – С. 50–56.
14. *Бусыгин А.В.* Эффективный менеджмент. – М.: Финпресс, 2000. – 1056 с.
15. *Бюлетень НБУ.* – 2003. – №1–12.
16. *Бюлетень НБУ.* – 2005. – №1–10.
17. *Бюлетень НБУ.* – 2001. – №1.
18. *Бюлетень НБУ.* – 2002. – №1.
19. *Васюренко Л.В.* Інвестиційна програма: теоретичні узагальнення та прикладний аналіз. – Харків: ПП «Яковлева», 2003. – 89 с.
20. *Васюренко О. Федосік І.* Ресурсний потенціал комерційного банку // *Банківська справа.* – 2002. – №1(43). – С. 58–64.
21. *Васюренко О.В.* Банківський менеджмент: Посібник. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – 320 с.
22. *Васюренко О.В.* Современные методы управления банковскими ресурсами. – Харьков: «Гриф», 1997. – 392 с.
23. *Васюренко О.В., Азаренкова Г.М.* Управління ліквідністю банку з погляду зміни швидкості його фінансових потоків // *Банківська справа.* – 2003. – №1. – С. 60–63.
24. *Васюренко О.В., Азаренкова Г.М.* Фінансове управління потребує точного визначення окремих понять // *Фінанси України.* – 2003. – №1. – С. 28–33.
25. *Васюренко О.В., Федосік І.М.* Формування оптимального співвідношення між активними й пасивними операціями комерційного банку

// Коммунальное хозяйство городов: научно-технич. сб. Сер.: Экономические науки. – К.: Техніка. – 2002. – Вып. 40. – С. 111–117.

26. *Васюренко О.В., Христофорова О.М.* Збалансованість структури зобов'язань банку як фактор забезпечення ефективності кредитних операцій // Банківська справа. – 2004. – № 3. – С. 3 – 10.

27. *Вентцель Е.С.* Теория вероятностей. – М.: Наука, 1969. – 576 с.

28. *Вовк В.Я.* Обґрунтування вибору стратегії в системі антикризового управління банком // Фінансова система України. Зб. наук. пр. – Острог: Вид. „Національний ун-т „Острозька академія””, 2005. – Ч.2. – С. 141 – 149.

29. *Волохов В.І.* Підвищення ефективності кредитування шляхом розподілу функцій у кредитному процесі // Вісник НБУ. – 2002. – №1. – С.30–32.

30. *Волохов В.І.* Структура зобов'язань комерційних банків як фактор ефективності їх кредитних операцій / Вісник Національного банку України. – 2002. – № 8(78). – С. 45–47.

31. *Волохов В.І.* Оцінка ефективності кредитної діяльності банків // Фінанси України. – 2003. – №4. – С. 115–124.

32. *Волошин И.В.* Модели и режимы ликвидности коммерческих банков // Финансовые риски. – 2002. – №3. – С. 92–98.

33. *Гитман Л.Дж., Джонс М.Д.* Основы инвестирования. – М.: Дело, 1997. – 1008 с.

34. *Горбунов А.* Управление финансовыми потоками. – М.: Глобус, 2004. – 240 с.

35. *Горбунов А.Р.* Управление финансовыми потоками и организация финансовых служб предприятий, региональных администраций и банков. – М.: Анкил, 2000. – 224 с.

36. *Груббер Й.* Эконометрия. Т. 1. – Киев, 1996. – 400 с.

37. *Де Ковни Ш., Такки К.* Стратегия хеджирования. – М.: ИНФРА-М,

1996. – 208 с.

38. *Дікань Л.В.* Податки у фінансовому менеджменті підприємництва. – Харків: Константа, 2003. – 87 с.
39. *Долан Э.Дж., Кэмпбелл К.Д., Кэмпбел Р.Дж.* Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика. – СПб.: АОЗТ «Санкт-Петербург оркестр», 1994.– 492 с.
40. *Доходи і витрати у розрізі банків України за станом на 01.01.2003 р.* // Вісник національного банку України. – 2003. – №3. – С. 23–26.
41. *Евстигнеев В.Р.* Финансовый рынок в переходной экономике. – М.: Эдиториал УРСС, 2000. – 240 с.
42. *Євтух О.* Розвиток банківської системи в умовах нової економіки // Вісник Національного банку України. – 2003. – № 7. – С. 64–67.
43. *Євтух О.Т.* Інформаційна сутність грошей через призму сучасних фінансів // Фінанси України. – 2003. – № 7. – С. 3–8.
44. *Зуб А.Т.* Стратегический менеджмент: Теория и практика. – М.: Аспект Пресс, 2002. – 415 с.
45. *Іванова Т.Г.* Стратегії управління активами й пасивами комерційного банку // Вісн. Акад. праці і соц. відносин Федер. профспілок України. – 2002. – № 4(17). – С. 157–162.
46. *Кириченко О., Геленко І, Ятченко А.* Банківський менеджмент: Навч. посіб. для вищ. навч. закл. – К.: Основи, 1999. – 671 с.
47. *Козьменко С.М., Шпиг Ф.І., Волошко І.В.* Стратегічний менеджмент банку. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2003. – 734 с.
48. *Корнєєв В.В.* Кредитні та інвестиційні потоки капіталу на фінансових ринках. Монографія. – К.: НДФІ, 2003. – 376 с.
49. *Кофман А.* Введение в теорию нечетких множеств. – М.: Радио и связь, 1982. – 432 с.
50. *Кох Т.У.* Управление банком. В 5-ти книгах, 6-ти частях. Уфа:

Спектр. Часть 2, 1993. – 164 с.

51. *Кочетков В.Н.* Основы управления современным коммерческим банком. – К.: МАУП, 1998. – 72 с.

52. *Кротюк В., Кіреєв О., Карчева Г.* Банківська система України в 2001 році: проблеми, тенденції, перспективи // Вісник НБУ. – 2002. – №3. – С. 2–8.

53. *Купчинский В.А., Улинич А.С.* Система управления ресурсами банка. – М.: Экзамен, 2000. – 224 с.

54. *Луцишин З.О.* Трансформація світової фінансової системи в умовах глобалізації. – К.: Видавничий центр «ДруК», 2002. – 320 с.

55. *Любимцев Ю., Дудкин В.* Финансовые потоки как объект индикативного планирования и регулирования // Российский экономический журнал. – 1998. – №3. – С. 37–43.

56. *Миллер Р.Л., Ван-Хуз Д.Д.* Современные деньги и банковское дело. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 856 с.

57. *Никонова И.А., Шамгунов Р.Н.* Стратегия и стоимость коммерческого банка. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2004. – 304 с.

58. *Олійник Д.М.* Ліквідність комерційного банку: управління та регулювання / Авто-реф. дис. ... канд. екон. наук. К.: Київ. нац. екон. ун-т М-ва освіти і науки України, 2002. – 20 с.

59. *Ольве Н.-Г., Рой Ж., Ветер М.* Оценка эффективности деятельности компании. Практическое руководство по использованию сбалансированной системы показателей. – М.: Издательский дом Вилямс, 2004. – 304 с.

60. *Онишко С.* Деякі проблеми кредитного забезпечення потреб економіки інноваційного типу: досвід України // Вісник НБУ. – 2004. – №4. – С. 50–53.

61. *Основы банковской деятельности* / Под ред. Тагирбекова К.Р. –

М.: ИНФРА-М, 2001. – 720 с.

62. *Перешибкін М.М.* Ліквідність та платоспроможність комерційного банку. Дис. канд. екон. наук. – Харків, 2002. – 177 с.

63. *Погайдак О.* Управління банківськими ризиками та адміністративним контролем у системі банківсько-кредитних відносин як фактор впливу на успішність конкурентної боротьби (економічні основи взаємозв'язку) // Конкуренція. – 2003. – № 3. – С. 21–23.

64. *Поморина М.А.* О некоторых подходах к управлению банковской ликвидностью // Банковское дело. – 2001. – №9. – С. 5–11.

65. *Портер М.Э.* Конкуренция. – М.: Издательский дом Вильямс, 2000. – 495 с.

66. *Примостка Л.* Управління активами і пасивами комерційного банку // Вісник НБУ. – 2001. – № 2. – С. 39–43.

67. *Рид Э., Коттер Р., Гилл Э.* и др. Коммерческие банки. – М.: СП «Космополис», 1991. – 480 с.

68. *Річний звіт НБУ за 1999 рік.* – К.: Видавництво НБУ, 1999. – 144 с.

69. *Ромасько В.С., Христофорова О.М.* Економіка як ієрархічна, стохастична система переробки інформації // Науковий вісник будівництва. Харків, ХДТУБА, ХОТВ АБУ. – 2001. – С. 144 – 148.

70. *Роуз П.С.* Банковский менеджмент. – М.: Дело Лтд., 1995. – 768 с.

71. *Руденко Л.* Управління потоками капіталів у сучасній бізнес-моделі функціонування транснаціональних корпорацій. – К.: Кондор, 2004. – 480 с.

72. *Рындин А. Г., Шамаев Г.А.* Организация финансового менеджмента на предприятии. – М.: Русская деловая литература. – 1997. – 202 с.

73. *Сало І.В.* Фінансово-кредитна система України та перспективи її розвитку. – К.: Наукова думка, 1995. – 178 с.

74. *Семениченко Ю.К.* Аналіз ефективності кредитних операцій банку: Автореф. дис. ... канд. екон. наук. – К.: Нац. екон. ун-т. – 2003. – 21 с.
75. *Семенкова Е.В.* Ценные бумаги в системе финансовых потоков. – М.: РЭА им. Г.В.Плеханова, 1998. – 76 с.
76. *Симановский А.Ю.* Банковский сектор в переходной экономике России // Деньги и кредит. – 1995. – №11. – С. 26–36.
77. *Синки Дж. Ф.* Управление финансами в коммерческих банках. – М.: Catallaxy, 1994. – 820 с.
78. *Стоупьер Т.* Информационное богатство: профиль постиндустриальной экономики / Новая технологическая волна на Западе. – М.: Прогресс, 1986. – 436 с.
79. *Стоян Ю.Г., Гиль Н.И.* Методы и алгоритмы размещения плоских геометрических объектов. – К.: Наукова думка, 1976. – 248 с.
80. *Структура балансового капіталу банків України за станом на 01.01.2002 р.* // Вісник НБУ. – 2002. – №3. – С. 17–20.
81. *Сугоняко О.* Капіталізація банків: нова тенденція // Вісник НБУ. – 2003. – №10. – С.34–36.
82. *Супрунович Е.Б.* Лимитирование рисков ликвидности // Банковское дело. – 2001. – №9. – С. 15–19.
83. *Тігіпко С.* Конкуренція в банківському секторі // Конкуренція. – 2003. – № 3(6). – С. 2–3.
84. *Тігіпко С.* Сучасна Україна: шляхи, форми, проблеми реформування банківської системи // Вісник НБУ. – 2003. – №4. – С.2–6.
85. *Фатхутдинов Р.А.* Стратегический менеджмент. М.: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1998. – 416 с.
86. *Федосик И.М.* Моделирование соотношения процентных ставок по кредитным и депозитным операциям банка // Вестник Международного Славянского университета. – 2001. – Т.4. – №3. – С. 5–8.

87. *Фінансові результати діяльності банків України за станом на 01.01.2004 // Вісник НБУ. – 2004. – №3. – С. 60–63.*
88. *Фінансові результати діяльності банків України за станом на 01.01.2005 // Вісник НБУ. – 2005. – №3. – С. 64–69.*
89. *Хавтур О.В. Теоретична концептуалізація фінансових потоків страхових компаній в Україні // Наукові записки. – Випуск 5. – Острог: «Острозька Академія». – 2003. – С. 234–249.*
90. *Христофорова О.М. Аналіз впливу банківських відсотків на сталість руху вихідних кредитних потоків // Вісник Міжнародного слов'янського університету.: Харків. – 2004. – С. 9–13.*
91. *Христофорова О.М. Вплив депозитних та кредитних відсотків на сталість руху кредитних потоків // Збірник тез доповідей VII Всеукраїнської науково-практичної конференції „Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України”, Суми, УАБС, 2004. – С.118 – 120.*
92. *Христофорова О.М. Кредитні потоки банків: теоретичне узагальнення, аналіз управління.: Харків, „Константа”, 2005. – 106 с.*
93. *Христофорова О.М. Менеджмент ризиків: деякі теоретичні аспекти та світовий досвід // Тезиси докладов и выступлений на III Международной научной конференции студентов и молодых ученых „Финансовый и банковский менеджмент: опыт и проблемы”, Донецк, ДНУ, 2001. – С. 73 – 74.*
94. *Христофорова О.М. Мінімізація ризиків як складова частина системи управління фінансовими потоками комерційного банку // Збірник наукових статей II Всеукраїнської науково-практичної конференції „Актуальні проблеми та перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України”, Харків, ХФУАБС, 2002. – С. 113 – 115.*
95. *Христофорова О.М. Оцінка ефективності кредитних операцій банку // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*

„Реформування фінансово-кредитної системи і стимулювання економічного зростання”, Луцьк, 2004. – С. 177 – 178

96. *Христофорова О.М.* Планування кредитних операцій банку у забезпеченні його ліквідності // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Випуск №185. Том 2.: Дніпропетровськ. – ДЕНУ.- 2003.- С. 454-461.

97. *Христофорова О.М.* Планування кредитних операцій банку у забезпеченні його ліквідності // Сборник тезисов Всеукраинской научно-практической конференции „Менеджмент предпринимательской деятельности”, Ялта, 2003. – С. 52 – 54.

98. *Христофорова О.М.* Ризики банківської діяльності: деякі аспекти управління // Збірник наукових статей Всеукраїнської науково-практичної конференції „Актуальні проблеми та перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України”, Харків, ХФУАБС, 2001. – С.75 – 76.

99. *Христофорова О.М.* Складові стратегії управління кредитними потоками банку // Збірник наукових статей „Проблеми формування і розвитку фінансово-кредитної системи України”, Харьков, ХБІ УАБС НБУ, 2004. – С.30 – 31.

100. *Христофорова О.М.* Тенденції та факторні умови стабільності кредитних потоків банків // Коммунальное хозяйство городов. : Киев, „Техника”, 2005. – С. 87 – 95.

101. *Христофорова О.М.* Теоретичні основи управління активами з точки зору вихідних фінансових потоків // Тези доповідей і виступів на IV Міжнародній науковій конференції студентів і молодих вчених „Фінансовий та банківський менеджмент: досвід і проблеми”, Донецьк, ДНУ, 2002. – С. 98 – 99.

102. *Христофорова О.М.* Узагальнена оцінка ефективності кредитної діяльності банку // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна. Економічна серія. № 634. : Харків. – 2004. – С.166 – 169.
103. *Черемных О.* Процессно-стоимостной подход к управлению коммерческим банком // www.e-executive.ru.
104. *Шіллер Р.І.* Фінансова стійкість комерційного банку та шляхи її зміцнення. – К.: Наукова думка, 1998. – 160 с.
105. *Экономика предприятия* / Под ред. Ф.К. Беа, Э. Дихтла, М. Швайцера – М.: ИНФРА-М, 1999. – 928 с.
106. *Энциклопедия финансового риск-менеджмента* / Под ред. А.А. Лобанова и А.В. Чугунова. – М.: Альпина Паблишер, 2003. – 786 с.
107. *Юринець Р.В.* Економіко-математична модель оптимального використання ресурсів комерційного банку // Вісн. Львів. держ. фін.-екон. ін-ту. Сер. Екон. науки. – 2002. – № 3. – С. 108–111.
108. *Banker R.D., Charnes A., Cooper W.W.* Some models for estimating technical and scale efficiency in data envelopment analysis. - *Management Science* 30/9, 1984.
109. *Charnes A., Cooper W.W. and Rhodes E.* Measuring of efficiency of decision making units. – *EJOR* 2, 1978.
110. *Drucker P.F.* The theory of the business // *Harvard business review*. – Boston, 1994. – Vol. 72, № 5. – P. 95–104.
111. *Edgeworth,Francic V.* The Mathematical Theory of Banking. – *Journal of the Royal Statistical Society*, 1988, (March), pp.113-127.
112. *Federal Reserve Bank of Boston.* New England Banking Trends // www.bos.frb.org/economic/nebt.
113. *Gorton G., Pennachi G.* Financial intermediaries and liquidity creation // *The Journal of Finance*. – 1990. – Vol. 45. – P. 49–71.
114. *McConnell C.R., Brue S.L.* Economics: Principles, Problems, and

Policies. – 11th ed. – McGraw-Hill Publishing Company, 1990. – 866 p.

115. *Miles Q.E., Snow C.C.* Organizational Strategy, Structure and Process. – New York, Mac Grow Hill, 1981.

116. *Miles Q.E., Snow C.C.* Organizational Strategy, Structure and Process. – New York, Mac Grow Hill, 1981. – «Toward a Synthesis in Organization Theory», in Jelinek, Littered, Miles, Organizations by Design: Theory and Practice, P. 549–582, Plano (Texas), Business Publications.

117. *Porat M.U.* The Information Economy: Definition and Measurement. – Wash.: USDept. of Commerce, 1977. – 56 p.

118. *Sealey, C.W.* Deposit Rate-Setting, Risk Aversion, and the Theory of Depository Financial Intermediates. – Journal of Finance, 1980, (December), pp.1139-1154.

119. *Shaffer S. A.* Test of Competition in Canadian Banking // Journal of Money, Credit and Banking. – 1993. – Vol. 25, № 1. – P. 37–56.

120. www.bank.gov.ua

121. www.bankofcanada.ca.

122. www.bis.org/bcbs.

123. www.cba.ca.

124. www.dfp.gov.ua

125. www.me.gov.ua

126. www.ukrstat.gov.ua.

